

2015. évi közlés
2015/16.
5. kötet

CSALÁD GYERMEK IFJÚSÁG

■ **CSALÁDOK**
■ **IFJÚSÁG**

■ **CSALÁDOK**
■ **IFJÚSÁG**

■ **CSALÁDOK**

■ **CSALÁDOK**
■ **IFJÚSÁG**
■ **CSALÁDOK**

Tartalom

■ BEVEZETŐ

- Herczog Mária: Alapvető kérdések 4

■ FÓKUSZBAN

- Gyurkó Szilvia–Herczog Mária: Ha az anya elítélt... 6

■ MÉRLEG

- Bényi Mária: Gyermekbalesetek szociális háttere 11
- Verőné Jámbor Noémi: Nézettségnevelő tényező 17

■ NÉZŐPONT

- Dénes Veronika: Szülőnevelés 23
- Nick Márton: „A védelembevétel - védtelenül” 30

■ CSATLAKOZÓ

- Szotyori Nagy Viktória: „A hétköznapi erőszak megelőzése Európában: egy demokratikus társadalom válaszai” 32

■ BESZÉLGETÉS

- Gyórfi Éva-Kovács Szilvia: „Nyitva hagytam a könyvem, nyomom belepte a hó...” 33

■ ESETTANULMÁNY

- Józóné Juhász Orsolya: Beavatkozási lehetőségek egy lakásotthonban 44

■ AJÁNLÓ

- Kiss Anna: Tűzből pattant történetek 52

■ BESZÁMOLÓ

- Endrődi Jánosné: Megerősítés, közösségépítés, konfliktuskezelés 53

■ BEMUTATJUK

- Sidlovics Ferenc: Biztos Kezdet 55

■ MOZAIK

- Felhívás 58

Alapvető kérdések

Egyre másra felmerülnek olyan a médiát is megjáró ügyek, amelyekben a fenntartók, hatóságok, ágazati minisztériumok felelőssége, mulasztása, tévedése vagy értelmezési problémái, vitái okoznak a családokat, szegénységet érintő kérdésekben konfliktusokat, megoldatlan helyzeteket, igazságtalannak tűnő intézkedéseket, döntéseket. Ahhoz, hogy el tudjuk dönteni vajon ténylegesen mi történt, jóval többet kellene tudnunk ezeknek az ügyeknek a háttéréről, de ezek rendre feltáratlanok, ismeretlenek maradnak. Az esetek egy jelentős részében tapinthatóan politikai szempontok, helyi, regionális, vagy éppen országos érdekkonfliktusok, szakmai, emberi féltékenység, félreértés, ismerethiány akadályozza az ügyek tisztességes és átlátható rendezését. E közben az érintettek, kliensek, potenciális kliensek, családtagok, szűkebb-tágabb környezet védtelen és még inkább kiszolgáltatott helyzetbe kerül. Ez nem újdonság, de nehezen tolerálható. Fokozza ezt a nehezen elfogadható helyzetet azoknak a nehezített pozíciója, akik a családokkal, gyerekekkel közvetlenül dolgoznak: a szakembereket, intézményeket. Ha komolyan gondoljuk az emberi, gyermeki jogokon alapuló szociálpolitikát, gyermekvédelmet, politikát, meg kell vizsgálnunk néhány alapvető problémát ezzel kapcsolatban és fel kell oldani ezeket valamilyen módon. Ellenkező esetben állandósítjuk azt a mára kialakult helyzetet, hogy a róka fogta csuka csapda felmentést ad mindenki számára a fel- és megoldhatatlan segítői magatartásra, hozzáállásra, nemegyszer kiégettségre, cinizmusra, felkészületlenségre, tétlenségre.

Az alábbiakban megkísérlem vázlatosan meghatározni azokat a kérdéseket, amelyeket alapvetőnek érzek ahhoz, hogy a gondolkodás elindulhasson, és lehetőség nyíljon egy szélesebb körű vitára arról, mi az akadálya az igazi megoldásoknak. Nem vagyok naiv, vagy álnaiv, nem gondolom, hogy ne volna nyilvánvaló, hogy sok tekintetben nyílt titok azoknak az okoknak a mibenléte, amelyek akadályozzák akár a tisztázást is – de úgy vélem lassan a rendszer elviselhetetlen diszfunkciójához és akár összeomlásához is vezethet, ha nem történik valami. Lehet persze azt is mondani – hallottam nagy tekintélyű szakember politikustól –, hogy túlságosan sötéten látom a helyzetet, rengeteg jó példa és helyi innováció bizonyítja az ellenkezőjét, én mégis azt vallom, hogy a rendszerszerű, üzemszerű működéshez nem támaszkodhatunk a kényszerből, egy-egy helyen szerencsével megoldott sikerekre, mint ahogy nem tekinthetjük általánosan elfogadhatónak, és jó esetben nem is hivatkozunk azokra a családokra, akik végül segítség nélkül, vagy annak ellenére lábон tudtak maradni, túléltek kríziseiket.

A szociális szakmai listán folyó internetes diskurzusok számomra erőteljesen jelzik ezt a problémát egy – a gyermekvédelminél – szélesebb kontextusban. Aki olvassa, tudja miről beszélek, aki nem és módja van, olvassa el (szocialis.szakma@primlista.hu). Ha nincs rá módja, az is ok lehet a gondolkodásra: vajon jól van-e ez így?

1. A Gyermekvédelmi törvény előkészítése óta kérjük, bizonyítjuk, hogy az szolgálja a családok, gyerekek – de a szélesebb közösség – érdekeit is, ha a gyerek és a gondozáshoz, ellátáshoz szükséges pénz együtt mozog: vagyis, ha megszűnik az a helyzet, hogy amennyiben a gyereket kiemelik a családjából, akkor a helyi önkormányzatoknak nem kell fizetniük a gyerek intézményi elhelyezéséért, mert ez a főváros, a megye és a központi költségvetés közös feladata. Mindenki számára látott és tudott módon ez erőteljes ellenérdekeltséget teremt a törvény végrehajtásában, a családok, gyerekek érdemi segítésében. Amíg a gyerek otthon él, az önkormányzat intézményei és szakemberei kötelesek az alapellátás keretében minden lehetséges segítséget megadni. Ha úgy ítélik meg, hogy minden megtörtént, mégsem megnyugtató a gyerek helyzete, a jegyző javasolja a kiemelését a gyámhi-

vatalnak. Sajnos gyakran sem az alapellátás tényleges megtörténte, sem érdemi dokumentálása nem kell ahhoz, hogy a kiemelési javaslat alapján a gyámhivatal intézkedjen. A leggyakoribb érv: nincs az önkormányzatnak lehetősége a lakhatás, a szükséges segítség biztosítására, nem vállalják a felelősséget, hogy a gyerekek komoly baja essék, ezért inkább a törvényi előírások teljesülése híján is kiemelik a gyereket a családjából. Ez azt jelenti, hogy a helyi ellátást – részben – személyi, anyagi feltételek hiányában nem nyújtó szolgáltatók helyett a gyerek a jóval drágább, és elsősorban a gyerek átmeneti kimentésére szolgáló szakellátásba kerül. Sem a probléma nem oldódik meg, sem a sok pénzt nem használtuk fel jól és eredményesen. Az alapellátás „elégleges és jó” módja többnyire nem tisztázott, nem tudjuk, hogy az önkormányzatok milyen módon használják fel a normatívát, nem ismerjük, hogy milyen formális és informális megállapodások köttetnek arról, hogy mi a jó és mi az elfogadhatatlan mennyiségű, minőségű segítségnyújtás.

2. Ha a jogszabály szerinti kötelezett, a helyi önkormányzat nem képes, nem akar megfelelő színvonalú segítséget adni a szülőnek, gyerekeknek, családnak, és ez érv a kiemelésre, akkor hogyan várhatja el a családtól, hogy együttműködjön a szolgáltatókkal, és oldja meg maga a megoldhatatlant? Ha ezt nem teszi, elveszik a gyereket. Másképpen, ha a családra nézve kötelezőek a jogszabályok, együttműködési követelmények, a körülmények megváltoztatása, a „társadalmi normák” ismerete és betartása, akkor ugyanezek a szabályok miért nem kérhetők számon a jogalkalmazókon, az önkormányzatokon, intézményeiken, szakembereiken?

3. Miért várjuk el a családtól, családtagoktól, hogy jogkövető magatartást tanúsítsanak, tartsák be a szabályokat, próbáljanak meg megoldásokat találni, ha azok a segítők, intézmények, hivatalok, akiknek ez a dolguk, nem végzik el a saját feladatukat, és tehetetlenül széttárják a karjukat, pénz és egyéb forráshiányra hivatkozva, ezzel takarózva? (Az egyik képes női hetilap könnyeket fakasztó cikkben számol be arról, hogy egy vállalkozó megvett egy házat annak a

vak anyának, aki 3 gyermeket – köztük egy súlyosan fogyatékos –nevel, mert volt férje bántalmazó magatartása miatti hajléktalansággal való veszélyeztetettsége okán az önkormányzat elvenni készül a gyerekeit. Miért nem merül fel az a kérdés az újságíróban, az olvasóban, a hatóságokban, szakemberekben, hogy nem ez a megoldás?! Közbotránynak kellene kitörni, ha ez lenne a helyi önkormányzat lépése!

4. A Gyvt. kimondja¹, hogy gyereket csak különösen indokolt esetben lehet a családjától, anyjától elválasztani 12 éves kor alatt. Meg kellene pontosan határozni, és szakmai konszenzusra jutni, hogy ez mit jelent. Ugyancsak jóval alaposabb körülírást kellene adni arról, hogy mit jelent az az elv, miszerint, „kizárólag anyagi okokból” nem lehet kiemelni gyereket a családjából. A szakmai szervezeteknek, az ágazati minisztériumnak a mainál sokkal pontosabban és részletesebben le kell írnia, hogy ez mit jelent és sok példával alá is támasztani ezt. Nem egyértelmű sem az értelmezés, sem pedig a gyakorlat abban, hogy a szegénység, az ellátatlanság – hajléktalanság, éhezés, fűtés hiánya, hiányos ruházat – önhiba és/vagy a gyermek veszélyeztetettségét jelentő elhanyagolás-e: mikor az, miért és milyen mértékben. Anyagi vagy nem anyagi ok, mert különben bármit lehet tenni.

5. Nem tisztáztak és nem körülírtak azok a szakmai szabályok, eljárások, protokollok, jó gyakorlatok, technikák, amelyek a hatékony és az emberi, gyermeki jogokat tiszteletben tartó családgondozás, esetgondozás kereteit adhatnák. Tetszőleges, esetleges, értékelhetetlen, számonkérhetetlen éppen ezért a végzett tevékenység, és teljesen önkényesen, a valódi bizonyítás híján is hozhatók döntések, intézkedések. Nehezen kérhető számon az ellátó rendszeren az elmaradt több évtizedes jó gyakorlat, de a családokon sem kérhetőek számon azok a ki nem alakult, el nem sajátított készségek, képességek, a nem megfelelő életvitel, ha nincs esély

ezek elfogadható megismerésére, begyakorlására, az emberi méltóságot, az egyéni szükségleteket és tradíciókat, lehetőségeket figyelembe vevő keretek között. Esélytelen a hatékony segítőmunka, ha nem ismerjük, nem tudjuk elfogadni, megérteni azokat, akiknek segíteni akarunk, akikkel együtt akarunk működni. Ha elfogadható és tolerált az, hogy „mindenki a maga szerencséjének a kovácsa”, és „mindenki tudja”, hogy mik a jó normák, értékek, életvezetési technikák, gyereknevelési módszerek, akkor nincs esély a jelenlegi, lassan robbanásveszélyes helyzet megváltoztatására. Mindenkit arra biztatok, folytasson erről diskurzust a környezetében élő szakemberekkel, segítőkkel. Meg fog döbbsenni, hogy milyen zavaros, körvonalazatlan, előítéletekkel, súlyos értékzavarokkal és feldolgozatlan saját élményekkel terhelt lesz az eredmény sok esetben az egyes emberek esetében is. Arról pedig még nehezebb lesz optimista képet kapni, hogy egy szervezet, hivatal dolgozói vajon egységes, egyeztetett képpel rendelkeznek-e, például az elvárások, a szakmai megközelítés terén. (Lakásotthonos nevelők továbbképzésén szembesültünk azzal, hogy az ott dolgozók nem értik, miért kellene saját magukról, életfeladásukról, attitűdjeikről beszélgetni, ennek meglátásuk szerint semmi köze a gyerekekkel folytatott „küzdelemnek és szenvedésnek”, melyet többnyire kilátástalannak ítélnek meg, de mint mondják, legalább őszinték, nem úgy, mint a nevelőszülők, akik kötődést és szeretetet ígérnek, ellenben ők ilyenre nem vállalkoznak és értelmét sem látják.)

6. A gyermekszegénység elleni küzdelemnek legalább olyan fontos eleme a tiszta, őszinte beszéd, párbeszéd és vita, a laikus és szakmai közvélemény formálása, jó minőségű, elérhető és folyamatosan közvetített információk terjesztése a létezés minőségi elemeinek minimumáról, és az ezekhez szükséges eszközökről, módokról, mint az étel, hajlék és az oktatás. Nem lehet előbb az utóbbit, és majd egyszer a többit megteremteni, ez csak párhuzamosan, egyidejűleg lehetséges.

7. Elfogadhatatlan, hogy sokévi kérés és sok nemzetközi példa demonstrálása ellenére sem valósul meg legalább az országos botránnyt, figyelmet kiváltó esetek többszempontú elemzése, a történetek értékelése, és a levont tanulságok alapján a szükséges változtatások elvégzése, a történetek feldolgozása – módszertani levél, tananyag és a döntéshozók számára elemzések formájában. Nem lehet hosszútávon megúszni a szembenézést, a kimenet, az eredményesség mérését. Bármilyen fájdalmasnak és veszélyesnek tűnik: a kutatás, elemzés, értékelés legalább annyira szolgálja a szociális ellátó rendszerben dolgozókat, mint amennyire veszélyeztetési pozíciójukat, presztízsüket.

8. A segítő szakmákban dolgozók többsége mára ugyanolyan kiszolgáltatott és képviselő nélküli, mint a gondozandó, segítő kliensek. Információ és ismeret szűkében szenvednek, alkalmazójukkal szemben kell sokszor képviselni a segítségre szorulókat, nem kapnak megfelelő feltételeket a munkájukhoz, sok terület kidobott, rosszul felhasznált pénznek tartja a szociális szolgáltatásokra fordított összegeket. Legtöbbjüknek nincs esélye, módja a munkahelyváltoztatásra, nem tud mobilis lenni, nincs más lehetőség, vagy ugyanaz a munkáltató, így zsarolható és korlátozható, ami a munka minőségén, az elvégzetteken is erőteljes nyomot hagy. A bajt jelentősen tetézi, hogy nincs szakmai érdekképviselő. Kis számban találhatunk csak érdekvédelmi kezdeményeket, ezek sem hatékonyak, alig látszanak, erőtlenekek. Az ismert szakmai szervezetek kiszolgálják a főhatóságokat, kormányzati szempontokat, sem egyes botránnyok esetén, sem egyes érdekvédelmi ügyekben, sem átfogó kérdésekben nem hallatják a hangjukat, nem működnek láthatóan, nem konfrontálódnak. Sok éve leosztott, kirobbanthatatlan pozíciók, elvtelen lojalitás, pénzosztás, érdemek kölcsönös elismerése és folyosói sopánkodás, gyűlölködés, kétségbeesés, reménytelenség jellemzi a helyzetet.

Új év, új lehetőségek! Mindannyiunknak kívánom, hogy elkezdődjék valami változás, valami elfogadható!

Herczog Mária

¹ Gyvtv. 6.§: A gyermeknek joga van ahhoz, hogy segítséget kapjon a saját családjában történő nevelkedéshez. 7.§ a gyermeket kizárólag anyagi okból fennálló veszélyeztetettség miatt nem szabad családjától elválasztani. A gyermek szüleitől vagy más hozzátartozójától csak saját érdekében, törvényben meghatározott esetekben és módon választható el.

Ha az anya elítélt...

■ AZ ANYA-GYERMEK KAPCSOLATTARTÁS LEHETŐSÉGEI ÉS SZABÁLYAI SZABADSÁGVESZTÉS BÜNTETÉS ESETÉN

A nemzetközi gyakorlat szerint azokban az országokban, ahol engedélyezett, hogy az elítélt anyát a gyermekével közösen helyezték el, ott az anya-gyermek együttélés lehetséges tartama (elsősorban a gyermek fejlődéslélektani jellemzőire való hivatkozással) hosszabb, mint Magyarországon. A jelenlegi hat hónapos alapidőszakot egy évre, az egyéni kérelem alapján megítélhető (jelenleg a gyermek egyéves koráig tartó időszakot pedig) három évre kellene módosítani oly módon, hogy ezek az időkorlátok a szabadságvesztés végrehajtásának felfüggesztésére (tehát várandós ill. kismama elítélt esetén a börtönbe vonulás idejére) is irányadóak legyenek.

■ VERSENGŐ ÉRTÉKEK

A gyermek fejlődéstani¹, lélektani vizsgálatok tanúsága szerint az első év, illetve az első három év meghatározó jelentőségű a gyermek számára². Annak érdekében, hogy a gyermekből egészséges felnőtt váljon, az anyatejes táplálás, az anya jelenléte, a gyermek anyával – állandó gondozó személlyel – való harmonikus, szoros kapcsolata elengedhetetlen, és nem pótolható fontosságú. Azokban az esetekben, amikor az anyát szabadságvesztés büntetésre ítélik, a gyermekkel való kapcsolat fontossága alárendelődik a büntetés-végrehajtás elveinek, szabályainak. Ebben az esetben olyan versengő értékek állnak szembe, mint a gyermek egészséges fejlődéséhez, az Alkotmány 67. §-ban foglalt

alapjoga, a szülő szintén alkotmányos alapjoga (és kötelessége) [Alk., Gyvtv. 2.§] a gyermek nevelésére, valamint a társadalom védelmének érdeke (a generális prevenció révén) a bűnelkövetéstől, és a büntetés-végrehajtás általános elvei, értékei.

Magyarországon jelenleg 11,2 százalék a női elítéltek aránya. A női bűnelkövetés 1991 és 2000 között folyamatosan emelkedett, évente mintegy 3-3,5 százalékkal. 2002 áprilisában 1,197 nő követett el bűncselekményt, ami az előző év hasonló adatához képest 5,15 százalékos csökkenést jelent.

A női bűnözés speciális jellemzői:

- a női bűnelkövetők között nagyobb a családi állapot jelentősége (magasabb a hajadonok, elváltak aránya, mint a férfiak között),
- nagyobb arányban vannak az analfabéták (10 százalék, míg a férfiaknál 4 százalék),
- a nők arányait tekintve több vagyoni elleni bűncselekményt követnek el, mint a férfi elkövetők,
- az anya-gyermek kapcsolat vizsgálata szempontjából releváns, hogy a gyermekvállalás, gyermeknevelés szempontjából legaktívabb időszakban 20-24 és a 25-29 évesek korcsoportjában a legmagasabb a bűnelkövetés aránya a nők között.

Nemzetközi összehasonlításban a legfejlettebb gazdasággal rendelkező országokban a női elkövetések száma tendenciaszerűen 3,5-4,7 százalékkal emelkedik évente. Ez az arány csak úgy fejezi ki a mennyiség tényleges növekedését, ha tisztában vagyunk az abszolút számoknak, illetve a gyakorisági mutatóknak (a rendszerint 100 ezer büntethető korú lakosra jutó elkövetők, illetve elítéltek száma) az alakulásával is. Ezek alapján pedig már olyan következtetéseket vonhatunk le, miszerint a női bűnözés sokkal gyorsabban növekszik, mint a férfi bűnelkövetés. 1960 és 1970 között közel kétszeresére növekedtek a nők által megvalósított deliktumok száma, ugyanakkor nemcsak az Egyesült Államokban vagy Franciaországban, hanem Ausztráliában, Japánban, Skóciában is. Azokban az országokban, ahol a női bű-

¹ A gyermek lélektani kutatások folytatató Bowlby szerint a kötődés szakaszai: **1. szakasz** (0-2 hónap): meg nem különböztető szociabilitás szakasza [A baba sírással hívja a felnőttet. Kb. két hónapos korától mosolygással tartja ott a jelenlevő felnőttet. A gyermek számára ebben a szakaszban a szükséglet-kielégítés az első.]; **2. szakasz** (2-6 hónap): megkülönböztető szociabilitás szakasza [Megjelenik a társas mosoly. A gyermek mindenki másához képest a szüleit preferálja.]; **3. szakasz** (7-24 hónap): specifikus kötődés szakasza [7-12 hónapos korra kialakul a személyhez szóló kötődés. A gyermek már képes az önálló helyváltoztatásra, képes szándékainak megfelelően viselkedni. Kizárólag a szülőt preferálja.]; **4. szakasz** (2-3 év): partnerség szakasza [A gyermek rájön, hogy a szülő viselkedése éppolyan bejósolható, mint a környezet. A társas környezet kiszámíthatósága biztonságot nyújt neki. Rájön arra, hogy a szüleinek is vannak igényei, ezek kiszámíthatók, ezért manipulálni próbálja őket. Idegenekkel újra képes kapcsolatba lépni. Kiváncsivá válik, elfogadja az interakciókat, érdeklődni kezd a kortársak iránt is.]

² Mary Ainsworth (Bowlby tanítványa), aki szintén a kötődést vizsgálta, arra a következtetésre jutott, hogy a kötődés szempontjából létezik egy szenzitív periódus. Három szakaszt írt le a kötődésben: **1. szakasz**: 0-6 hó. Előkészítő fázis, Bowlby első és második szakaszának felül meg. A gyermek ebben a szakaszban már képes társas válaszokat adni, jelzi a szükségleteit, odafigyel társas környezete jelzéseire, preferálja az ismerősöket. Kialakul az anya – séma, az ebből kinyúló elemekre (pl. köhögési roham, hajszinváltás) érzékenyen reagál.; **2. szakasz**: 7-24 hó. Aktívan keresi a közelséget; **3. szakasz**: 2-3 év. Partnerség szakasza. A szülőt is képes kivülről személyné tekinteni. Ainsworth szerint a kapcsolat a minőségétől függ, ez fontosabb, mint a mennyiség. A minőségen belül három fontos tényező van: kizárólagosság: Csak egy személy törődik -e vele vagy sem. 15-18 hó – ebben a korban a gyermekek érzékenyek a bölcsődébe kerülésre, mert ekkor a legnagyobb a szeparációs szorongás. A kizárólagosság egyik véglete sem jó. Válaszkészség: Mennyire válaszol az anya a gyerek igényeire. A mosoly az anya részéről szinte a legerősebb reakció. Fontos a kifejező mimika. Nemcsak a konkrét viselkedés, hanem annak minősége is számít (pl. hogyan teszi tisztába az anya a gyermekét). Ha jó az anya válaszkészsége, jobb a gyermek kognitív fejlődése. Kölcsönösség: Egymásra hangolódás, egymás igényének a figyelembevétel.

nözés szintje hagyományosan alacsonyabb, új jelenség a nők bűnelkövetésben való aktivitása. (Brazília, India.)

Az Egyesült Államokban a nők által elkövetett bűncselekmények abszolút száma 1987 és 1991 között 89 százalékkal emelkedett, ez több mint kétszerese a férfiakénak. A női foglyok aránya a teljes fogolylétszámhoz viszonyítva négyszer akkora emelkedést mutat, mint a férfiaknál.

Mindez fokozottan igaz a fiatalok női elkövetőkre is. A fiatal nők nap mint nap részt vesznek olyan cselekményekben, amelyet korábban szinte kizárólag férfi bűntetteknek tekintettek (pl.: kábítószerrel való visszaélés, fegyveres rablás). Azokban az országokban magas a fiatal női elkövetők száma, ahol a nőket fokozottabban érdeklik a női életforma változásai, lehetőségei. (USA, Németország, Anglia) Ez a tendencia természetesen az Egyesült Államokban a legszembetűnőbb. A 18 év alatti őrizetbe vett nők száma 1988 és 1993 között 35 százalékkal nőtt, szemben az ugyanilyen korú férfiak 10 százalékaival. Több szerző kiemeli³, hogy a fiatal nők szerepe a csoportos bűnözésben is emelkedik. Mindennek eredményeként az USA-ban mintegy 2 millió olyan gyermek él, akinek valamely szülőjét bebörtönözték. A fogva tartott szülők többsége férfi, de 1991 óta egyre növekvő arányban nő (8 százalék, amely 1991 óta 50 százalékkal emelkedett).

A szüleiiktől ily módon megfosztott gyermekek kaotikus világban érzik magukat, össze vannak zavarodva a szüleiiktől való traumatikus szeparáció miatt, és a gondviselők személyének változása (állami gondoskodás esetén a családtól való elszakítás) miatt. Mindehhez hozzájárul, hogy ezek a gyermekek általában veszélyeztető környezetben éltek a szülő bebörtönözését megelőzően is: szegénységben, a szülők szerfüggősége, családon belüli erőszak és elhanyagolás között. Mindezek a tényezők együttesen a gyermek növekvő agressziójához vezetnek, ami tovább növeli a bűnelkövetővé válás kockázatát is, és megnehezíti a gyermek társadalomba való beilleszkedését.

A gyermekek egy része állami gondoskodásba kerül, más részüket a családtagok foglalkoznak. Az anyák egy része a szabadság után újra a gyermekéhez kerül, mások soha nem fogják tudni kapcsolatukat újraéleszteni a gyermekükkel.

Jelenleg nincs adatunk arról, hogy Magyarországon hány esetben szabott ki a bíróság szabadságvesztés büntetést női elkövetővel szemben, és az sem ismert, hogy hány esetben kérelmezte a női elítélt a szabadságvesztés végrehajtásának elhalasztását terhességére hivatkozva. Erről mindenképpen szeretnénk a közeli jövőben információkat gyűjteni, mert alapvető fontosságú tudnunk, hogy kinek és milyen feltételekkel engedélyezik, vagy miért tagadják meg ezt a lehetőséget. Ugyancsak alapvető kérdés, hogy miként tájékoztatják az eljárás során, vagy azt követően a nőket erről a lehetőségről.

Annak érdekében, hogy pontosan mérni tudjuk, hány elítélt nőt érint ma Magyarországon a kisgyermekével való kapcsolat tartás korlátozottsága, ismerni kellene továbbá, hogy fogva tar-

tása alatt hány állapotos nő hozta világra gyermekét a tököli rabkórházban.⁴ A Kecskeméti Bv. Intézet anya-gyermek részlegében 20 elkülönített zárkát alakítottak ki (a szabályok értelmében egy zárkában, csak egy anya helyezhető el gyermekével), de hogy miért pont ennyit, arról nincsenek információink.

A hatályos rendelkezések értelmében a Központi Kórházból a 2002 februárjában átadott Bács-Kiskun Megyei Büntetés-végrehajtási Intézet II. számú egységében kialakított új anya-gyermek részlegébe (Kecskemét), vagy – fiatalok női elítélt esetén – a Rákospalotai Leánynevelő Intézetbe kerül az anya és a gyermek.

A rendelkezésre álló adatok tanúsága szerint a 2002 februárjában történt ideiglenes megnyitás óta 35 fogva tartott nő fordult meg gyermekével az intézet falai között. Az anya-gyermek részlegnek jelenleg 6 anya és 6 gyermek lakója van, akik éjjelnappal együtt lehetnek a vizesblokkal ellátott különálló szobákban.

INDOKOLT, SZÜKSÉGES ÉS KEDVEZŐ

A büntetések és intézkedések végrehajtásáról szóló 1979. évi 11. tvr. 25.§ (1) bekezdés e) pontja szerint a szabadságvesztés végrehajtása során biztosítani kell az elítélt büntetés céljával nem ellentétes jogainak gyakorlását. Kérdés, hogy a női elítélt és gyermeke közös elhelyezése, és így a fent említett alapjogok és alkotmányos jogosultságok biztosítása mennyiben ütköznek a büntetés-végrehajtás céljával és elveivel.

A Bv. tvr. 38.§ (1) bekezdése szerint a szabadságvesztés végrehajtásának feladata, hogy fenntartsa az elítélt önbecsülését, fejlessze a felelősségérzetét, és ezzel elősegítse, hogy felkészüljön a szabadsága utáni, a társadalom elvárásainak megfelelő életre. A (2) bekezdés szerint ennek a feladatnak a végrehajtása érdekében fel kell használni a szükséges gyógyító, oktató, erkölcsi és szellemi erőforrásokat, biztosítani kell a rendszeres munkavégzés feltételeit. Ide tartozik még a Bv. tvr. 40.§ (1) bekezdés, mely szerint elő kell segíteni, hogy az elítélt a kedvező családi és munkahelyi kapcsolatait fenntartsa és fejlessze.

Egy anya számára a gyermekéről való gondoskodás a felelősségérzet és az önbecsülés fejlesztésének, az elítélt társadalomba való visszailleszkedéshez szükséges „erőforrások felhasználásának” az állam számára „legolcsóbb”, a nő elítélt számára pedig a legkedvezőbb módja. Gyermekvédelmi, alkotmányos rendelkezéseken túlmenően, tehát a Bv. tvr. is egyértelműen állást foglal az anya-gyermek kapcsolat szabadságvesztés ideje alatti szükségessége mellett. Ha indokolt, szükséges és a büntetés-végrehajtásban résztvevő illetve érintett valamennyi fél számára kedvező az anya-gyermek közös elhelyezése a szabadságvesztés ideje alatt, kérdésként merül fel ennek a közös elhelyezésnek a tartama.

A Bv. tvr. 36. § (1) bekezdés e) pontja szerint a női elítéltek

³ Raskó Gabriella (A női bűnözés); Anthony Giddens (Szociológia)

⁴ A fogvatartottak egészségügyi ellátásáról szóló 5/1998. (III. 6.) IM rendelet 22.§ szerint: Amennyiben a terhességre tekintettel a büntetés felbeszakítását nem engedélyezték, a fogvatartott a szülés várható időpontja előtt négy héttel a Központi Kórházba kell szállítani. (2) a fogvatartott nőt – az orvos javaslata alapján – a szülés várható időpontja előtt 28 nappal a munkavégzés alól fel kell menteni. A felmentés a szülési szabadsággal megegyező időtartamra a büntetés végrehajtási orvos engedélyezi.

a rájuk vonatkozó sajátos védelemre jogosultak. A (4) bekezdés szerint a terhes és a kisgyermekes elítélt nőnek az egészségét védő és a gyermek fejlődését szolgáló, e törvényen kívüli jogai nem korlátozhatók. Ha a szülésre a szabadságvesztés végrehajtása alatt kerül sor, az újszülöttet hat hónapos koráig az anyjával együtt kell elhelyezni, kivételesen engedélyezhető, hogy a csecsemő egyéves koráig anyjával együtt a büntetés-végrehajtási intézetben maradjon. A hatályos szabályozás szerint tehát a gyermek legfeljebb egyéves koráig maradhat az anyával. A kizárólagos vagy domináns anyatejes táplálás szempontjából indokolható az egyéves időkorlát, gyermeklélektani és kötődés elméleti kutatások szerint azonban túl korai ez az időpont. A gyermek egészséges felnőtté válásához vezető úton az anya jelenléte, a vele való szoros kapcsolat a gyermek első három évében meghatározó. Ráadásul semmi nem indokolja, hogy ez az idő ne legyen hosszabb, ez sem a gyerek, sem az anya szükségleteivel nem magyarázható.

A hatályos rendelkezések értelmében az anyára a fogvatartott jogaira és kötelezettségeire vonatkozó szabályokat, a gyermekre a gyermek védelméről és a gyámügyi igazgatásról szóló 1997. évi XXXI. tv rendelkezéseit kell alkalmazni.

A gyermekvédelmi törvény 2. § szerint [„a gyermekvédelmi szervezetrendszer elősegíti a gyermek családban való nevelkedését”], 7. § [„a gyermek szüleitől vagy más hozzátartozóitól csak saját érdekében, törvényben meghatározott esetekben és módon választható el”], valamint 12.§ [„a gyermek szülője jogosult és köteles arra, hogy gyermekét családban gondozza, nevelje és a

gyermek testi, értelmi, érzelmi és erkölcsi fejlődéséhez szükséges feltételeket biztosítsa”], a fent bemutatott gyermek-fejlesztési kutatások, illetve a nemzetközi gyakorlat kellő alapot szolgáltatnak arra, hogy a fogvatartott nő esetén a gyermekről való személyes gondoskodás lehetőségének időtartamát legalább három évre, vagy a kiszabott büntetés letöltéséig meghosszabbítsa a jogalkotó.

Javaslatunk szerint a jelenlegi hat hónapos alapidőszakot egy évre, az egyéni kérelem alapján megítélhető (jelenleg a gyermek egyéves koráig tartó időszakot pedig) legalább három évre kellene módosítani oly módon, hogy ezek az időkorlátok a szabadságvesztés végrehajtásának felfüggesztésére (tehát várandós, illetve kismama elítélt esetén a börtönbe vonulás idejére) is irányadók legyenek (fenntartva a mai egységes rendszert).

A nemzetközi gyakorlat szerint azokban az országokban, ahol engedélyezett, hogy az elítélt anyát a gyermekével közösen helyezték el, ott az anya-gyermek együttélés lehetséges tartama (elsősorban a gyermek fejlődéslélektani jellemzőire való hivatkozással) hosszabb, mint Magyarországon.

■ **Az első ország, ahol a gyermekek legalább három éves korukig együtt élhetnek fogvatartott anyjukkal – Ausztrália**

Az Ausztráliai Victoriában két olyan büntetés-végrehajtási intézmény is van, ahol a gyermekek együtt élhetnek anyjukkal.

A Dame Phyliss Frost Centre fegyházban (2003 decemberében) két, míg a Maldon Tarrengower börtönben hét gyermek él együtt édesanyjával. A legidősebb gyermek a tanulmány elkészültekor két és fél éves volt. Ausztráliában 1980 óta van lehetőség arra, hogy a gyermekek anyjukkal együtt éljenek az iskolaköteles kor eléréséig a börtön (fegyház) egy számukra kialakított „anya-gyermek részlegében”. 2003-ban, a gyermekvédelmi reformok részeként komolyan felmerült, hogy a gyermek anyjával maradjon a hat éves (iskolaköteles) kor elérésig, bár ezzel kapcsolatban több gyermekpszichológus is kifejtette, (pl. Peter Jenkins), hogy a gyermekekre ezután a kor után nagyobb hatást gyakorolna a börtönkörnyezet, a bezártság, a speciális szabályok stb. (addig az anya támogató jelenléte negligál(hat)ja a környezeti korlátozottságokat). Hatéves kor fölött a börtönkörülmények abnormálisak a gyermeknek, és addig a korig is meg kell tenni mindent annak érdekében, hogy a börtönkörülményeket a lehető legnagyobb mértékben a gyermek jólléti szükségleteihez igazítsák.

A 2002. évi Gyermekvédelmi Parlamenti Beszámoló szerint (Seymour, 2003) gyermekvédelmi oldalról az anya jelenléte alapvető fontosságú a gyermek számára az egészséges lelki, érzelmi és testi fejlődéshez, ezzel párhuzamosan pedig megállapítható, hogy az anyára is pozitív hatást gyakorol a gyermek. Az ausztrál rendszerben a várandós anya védőnői, egészségügyi támogatást kap, valamint részt vesz nevelési (szülői tanácsadási) programokon is. Az anyák számára baba-mama csoportokat, játszócsoportokat szerveznek. A Tarrengower börtönben lehetőség van arra, hogy a gyerekek a helyi közösségi óvodákba, bölcsődékbe járjanak. Az anyák pedig megkapnak minden olyan pénzügyi támogatást, amely a gyermek el látásával jár. A börtön minden hónapban ellenőrzi valamennyi gyermek és anya körülményeit, életvitelét, és a gyermek jóllétét.

Arra az esetre, ha az anya vétene a börtönszabályok ellen, és ezért olyan intézkedést hoznának vele szemben, amely időlegesen akadályozná az anya-gyermek kapcsolattartást, az anyának gondoskodnia kell két lehetséges gondozó személy megnevezéséről, akiknél a gyermeket időlegesen el lehet helyezni (családtagok, barátok). Az anya-gyermek részleg vezető tisztségviselő szerint ezekben az esetekben is a gyermek legjobb érdekét is szem előtt tartja a börtön, és a szabályok adta lehetőségek között igyekeznek rugalmasan eljárni.

A büntetés-végrehajtásban dolgozók tapasztalata szerint a gyermekükről a börtönben is gondoskodó anyák önbecsülése erősödött, a társadalomba való visszailleszkedése zavarmentesebb volt, a család és a közösség pozitívan ítélte meg az anya erőfeszítéseit a gyermekről való gondoskodásra.

■ Kelet-európai példa – Észtország

Az észt büntetés-végrehajtási rendszerben egyetlen börtön fogadja a női elítélteket és 2003 júniusa óta a női elítéltek gyermekeit is. A reform oka a *szülői és a gyermeki jogok érvényesítése, az esélyegyenlőség megteremtése és a jogegyenlőség biztosítása azokhoz a gyerekekhez képest, akiknek a szülei szabadon élnek*. A gyermekekről való megfelelő gondoskodás érdekében a négyévnél idősebb gyermekek számára speciális programokat szerveznek a börtönben, és igyekeznek a fiatalabbak számára is az egészséges fejlődést jobban lehetővé tevő rendszert felépíteni: egy külön részleget létrehozni számukra, ami gyermekbarát, van játszótér stb. Kidolgozták továbbá a gyermekekkel való foglalkozás integrált programját, amelyhez az eddig hiányzó költségvetési forrásokat és a *szakemberképzést* (15 börtönőr vesz részt egy 10 napos továbbképzésen) is hozzárendelik. A program kiemelt célcsoportja a négyévnél fiatalabb gyermekek, de foglalkozni kívánnak a várandós anyákkal is. A program részeként:

- **A büntetés-végrehajtás rendszerében: kidolgozták a gyermekekkel való foglalkozás rendszerét, amelyben lehetőség van arra, hogy ezt a munkát a mindennapi szocializációs, nevelő és korrekciós munka részévé tegyék (amelyben az anyák részt vesznek),**
- **A gyermekek számára: a gyermeki jogok érvényesülésének, az egészséges fejlődés biztosítékainak megteremtése.**
- **A program kidolgozóinak érvelése szerint a gyermekek számára nem ideális környezet a börtön. De mindenképpen szükséges a gyermek érdekeinek megfelelően olyan biztonságos és támogató környezetet kialakítani számukra, amely az életkoruknak megfelelő. Hiszen a gyermekek számára az első három-hat évben az anya jelenléte, szeretete, a vele való kapcsolat pótolhatatlanul szükséges.**

■ Nyugat-Európa – Skócia példája

2002 júniusától Skócia egyetlen női börtönében öt éves korukig maradhatnak a gyerekek édesanyjukkal. Egészen a közelmúltig a szabadságvesztés büntetésüket töltő anyák 18 hónapos korukig gondoskodhattak gyermekükről. Sue Brookes, a Corntron Vale női börtön parancsnoka emelte fel a korhatárt öt évre. Brookes maga is háromgyermekes anya, akinek elmondása szerint egy nyitott (félizárt) börtön kedvezőbb körülményeket teremthet a gyermeknek, az anyától való elszakítás és az állami gondoskodás helyett.

A gyakorlatban a gyermekek különálló egységben élnek a börtön területén. Az anya szabadon beíráthatja a gyermekét bölcsődébe, óvodába, de be kell tartania a börtönszabályzatot, így a kapunál ki- és belépéskor ellenőrzés van, és éjszakára mind a ketten be vannak zárva a cellába.

Ha a gyermek elérte az ötéves kort, a gyermeket más családtagra vagy egyéb gondozóra kell bízni az anyának, aki az anya szabadulásáig felel a gyermekért.

A büntetés-végrehajtási reform során felmerült, hogy apáknak is jogukban áll-e majd a skót börtönökben, hogy gyermekükről a falakon belül is személyesen gondoskodjanak: A jogalkotó szerint azonban a férfiaknak általában van feleségük, vagy barát-nőjük, aki gondoskodni tud a gyermekről, ezért az ő esetükben nem indokolt a személyes gondoskodás lehetőségének megteremtése.

A reformfolyamat eredményeként a skót börtönben a nőket pszichológus és szociális munkás is támogatja, akik segítenek a gyermek legjobb érdekét érvényesíteni, és folyamatosan támogatják az anyát, valamint a többi családtagot is.

■ ELLENVETÉSEK AZ ANYA-GYERMEK KAPCSOLATTARTÁS IDŐTARTAMÁNAK MEGHOSSZABBÍTÁSÁRA

A leggyakrabban elhangzott ellenérv, hogy a gyermek első életévében az anyatejes táplálás miatt fontos, hogy a gyermek az anyjával legyen. Ennek egészségügyi okai is vannak, az azt követő időszakban azonban a gyermeket jobban befolyásolják a körülmények (ahol él) ezért nem jó megoldás, hogy idősebb gyermek is az anyjával maradjon.

A nemzetközi gyakorlatban abban az esetben, ha a nő gyermekbántalmazást követett el korábban, vagy egyéb módon veszélyeztette a gyermek egészséges fejlődését, a fogvatartás ideje alatt a gyermekről való személyes gondoskodás lehetősége ki van zárva. Ezekben az esetekben a rehabilitáció, reszocializáció élvez prioritást, kiegészítve a gyermek és az anya alkotmányos jogainak biztosítása szükségletével, azaz a rendszeres láthatás, kapcsolattartás biztosításával.

A hazai jogszabályok nincsenek tekintettel az anya múltbéli cselekményeire, így a hat hónapos együttlét törvényileg garantált lehetőség ezekben az esetekben is. Az 5/1998. IM rendelet a fogvatartottak egészségügyi ellátásáról 22. § (3) bekezdés értelmében a szülés várható időpontja előtt legalább négy héttel a Központi Kórház főigazgató főorvosa megkeresi az illetékes gyámhatóságot arra vonatkozóan, hogy a születendő kiskorú érdekében szükségesnek tart-e valamilyen intézkedést a gyermek elhelyezésével kapcsolatban, valamint kíván-e pert indítani a

szülői felügyeleti jog megszüntetése iránt. A gyermek születéséről a Központi Kórház főigazgató főorvosa értesíti az apát, az illetékes gyámhatóságot, kiskorú fogvatartott anya esetén a törvényes képviselőt is. Ha ennek a protokollnak a végén valamely érintett fél pert indít az anya szülői felügyeleti jogának megszüntetése iránt, akkor lehetőség van arra is, hogy a törvényileg garantált hat hónapos anyai személyes gondoskodás se valósuljon meg.⁵ Aggályos lehet, hogy azok a személyek, akiknek ezekben a kérdésekben dönteniük kell, nem kaptak kellő felkészítést, elsősorban a gyermek fejlődési szükségleteiről, gyermeklélektanról, illetve az anya-gyermek együttlét anyára gyakorolt pozitív hatásának lehetőségéről. Mindehhez az is szorosan hozzátartozik, hogy a védőnő, szociális munkás, szükség szerint pszichológus rendszeres látogatása, támogatása elengedhetetlen. Reményeink szerint mód nyílik majd a kecskeméti Börtön tapasztalatainak feldolgozására, az anyák utánkötésére és ennek megfelelően a szakmai szabályok megalkotására, módosítására is.

Gyurkó Szilvia-Herczog Mária

■ BIBLIOGRÁFIA

Alkotmány

Büntetőeljárás törvény

Gyermekvédelmi törvény

Büntetés-végrehajtási Tvr.

A fogvatartottak egészségügyi ellátásáról szóló IM rendelet

USA, 1997, Safe Families Act

Cynthia Seymour: Children with Parents in Prison: Child Welfare Policy, Program, and Practice Issues In Child Welfare 1998 September/October – special edition – CWLA

Pamela Covington Katz Supporting Families and Children of Mothers in Jail: An Integrated Child Welfare and Criminal Justice Strategy In Child Welfare 1998 September/October – special edition – CWLA

Adela Beckerman Charting a Course: Meeting the Challenge of Permanency Planning for Children with Incarcerated Mothers In Child Welfare 1998 September/October – special edition – CWLA

Philip M. Genty: Permanency Planning in the Context of Parental Incarceration: Legal Issues and Recommendations In Child Welfare 1998 September/October – special edition – CWLA

2003 september, San Francisco, Children of Incarcerated parents : a Bill of Rights

⁵ A 22/A. § (2) bekezdése tehát kimondja, hogy nem engedélyezhető az együttes elhelyezés, ha az anya szülői felügyeleti jogát a bíróság megszüntette. Ebben az esetben, továbbá ha az anya nem kéri gyermeke vele együtt történő elhelyezését, vagy az együttes elhelyezés oka megszűnt (például a gyermek kórházi ápolást igénylő betegsége, halála), vagy a 22. § (3) bekezdés szerinti megkeresés alapján intézkedés nem történt, a Központi Kórház főigazgató főorvosa vagy a büntetés-végrehajtási intézet parancsnoka kéri a gyámhatóság intézkedését a gyermek elhelyezése érdekében. A gyermek a gyámhatóság intézkedéséig nem adható ki.

Gyermekbalesetek szociális háttere

■ FORRÁZÁS, ÉGÉSI SÉRÜLÉSEK, LEESÉS, KERÉKPÁROS BALESETEK, KUTYAHARAPÁSOK ÉS MÉRGEZÉSEK

A nem-fertőző betegségek egy speciális csoportját képezik a külső okok, balesetek miatt bekövetkezett sérülések, mérgezések. Ma már szinte természetesnek vesszük, hogy történnek balesetek a közutakon, a háztartásban, óvodában-iskolában. Pedig a baleset bekövetkezése nem törvényszerű: megfelelő módszerekkel megelőzhető, erre nagyon sok jó példát látunk a környező országokban is.

A WHO közlése szerint [1] az európai régióban naponta 2000 ember hal meg baleset következtében, 60 000 kerül kórházba, és 600 000 szorul sürgős egészségügyi ellátásra. Évente 800 000 ember hal meg baleset következtében, ebből 127 000 ember veszíti életét az utakon. A mérgezések következtében 117 000 ember hal meg, jelentős része alkohol-mérgezésben. A vízbefúással 38 000 embert veszünk el Európa-szerte évente, tűzesetben 24 000-t. 164 000-en követnek el öngyilkosságot, míg erőszak következtében 73 000 sértett hal meg évente.

A férfiak, fiatalok, szegények és öregek a legveszélyeztetettebbek balesetek tekintetében is.

Amennyiben a fejletlen országoknak sikerülne felzárkózni a fejlett országok szintjére baleset-megelőzés terén, becslések szerint évente 500 000 embert lehetne megmenteni Európában.

■ HARMADIK HELYEN A HALÁLOZÁSI LISTÁN

A külső okok miatti halálozás – amelybe a véletlen és nem véletlen (gyilkosság, öngyilkosság) sérülések és mérgezések is tartoznak – a halálozási rangsorban harmadik helyen áll Európában, de Magyarországon is, a szív- és érrendszeri, illetve dagasztos halálozás mögött. Az egész lakosságra vonatkoztatva ez abszolút értékben 9435 főt jelentett 2003. évre vonatkozóan [2]. A 0-14 éves korcsoportban 123 fő vesztette baleset miatt életét, a 15-34 éves korcsoportban 1150 fő. A nyers halálozási adatok alapján a probléma talán nem tűnik túl jelentősnek. A halálokok belső megoszlását vizsgálva azonban azt látjuk, hogy a balesetek miatti halálozási arány gyermek- és fiatal felnőtt korban igen magas, eléri, illetve meghaladja az 50%-ot [3].

A halálozási adatok nem tükrözik a probléma valódi súlyát: a gyermekkori sérülések ugyanis gyakran az egész életére kihatással vannak. Becslések szerint egy halálesetre 30 súlyos és 300 orvosi ellátást igénylő sérülés jut. Az Országos Egészségbiztosítási Pénztár szerint Magyarországon 100 000-re tehető azon 18 év alatti fiatalok száma, akiket valamilyen egészségügyi ellátást igénylő baleset ér évente.

A WHO összehasonlító elemzéseiből az is egyértelműen kiderül, hogy a szociálisan hátrányos helyzet növeli a balesetek gyakoriságát [4] – érvényes ez nagyobb léptékben, az egyes államok vonatkozásában – Európa nyugati és keleti része –, de az egyes országokon belül is. A szegény és gazdag társadalmi rétegek között jelentős lehet a különbség – a többi egészségi mutató mellett –, a sérülések, mérgezések tekintetében is.

■ Adatok, módszer

Az egészségügyi ellátók (kórházak szakrendelések) statisztikájából a sérülés pontos száma és oka nem derül ki. Szisztematikus adatgyűjtés a nem halálos kimenetelű gyermekbalesetekről egyelőre nincs Magyarországon, ezért a hiány pótlására a Fodor József Országos Közegészségügyi Központ (OKK) keresztmetszeti vizsgálathoz felmérést szervezett 2004-ben. Felhívást intézett a megyei vezető védőnőkhöz, hogy a területen dolgozó védőnők segítségével készítsenek eseteleírásokat az ellátási területükön tudomásukra jutott gyermekbalesetekről. A leírásból lehetőleg derüljön ki a *gyermek neve, kora, a baleset oka, körülményei és következménye*.

Mind a 19 megyéből és a fővárosból érkeztek adatok. 211 védőnő szolgáltatott nevet is adva információt. Összesen 1222 eseteleírás érkezett az OKK-ba, amelyeket az előbb felsorolt szempontok szerint rendszerezve rögzítették Excel programban. Az adatokat „nyers” formában vagy viszonyításként adjuk közre. Azokban az eseménycsoportokban, ahol nagyobb számú esetet jelentettek, így a forrázás, egyéb égési sérülések, leesés, kerékpáros balesetek, kutyaharapások és mérgezések, kísérletet tettünk egy-két következtetés levonására.

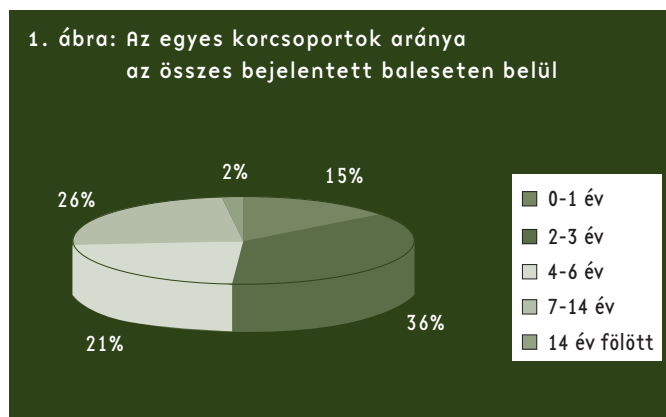
■ Eredmények

Az 1222 beküldött adatlapból 363-ból derült ki, hogy fiú volt a baleset elszenvedője, 278 lány, illetve 581 neme ismeretlen maradt az adatfeldolgozó számára, ezért a nemenkénti értékléstől többnyire eltekintettünk.

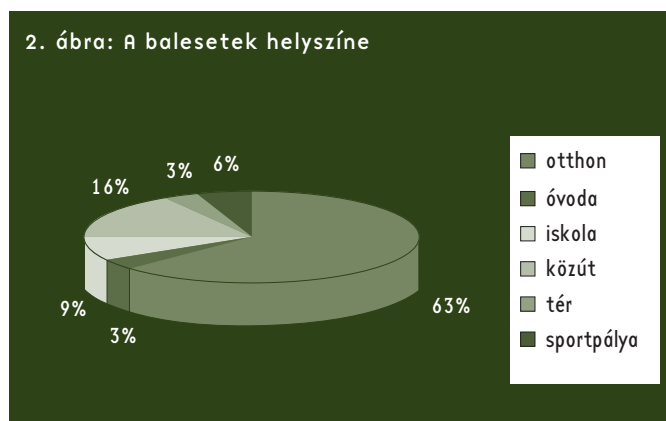
A korcsoportokat tekintve 0-1 éves 15%, 2-3 éves 36%, 4-6 éves 21%, 7-14 éves 26% illetve 2% 14 év feletti (1. ábra).

1. ábra: Az egyes korcsoportok aránya az összes bejelentett baleseten belül

A balesetek helyszíne 63%-ban az otthon és közvetlen környezete, 3%-ban az óvoda, 9%-ban az iskola, 16%-ban a közút, 3%-ban a szabad tér, illetve játszótér, míg 6%-ban a sportpályák (2. ábra).

2. ábra: A balesetek helyszíne

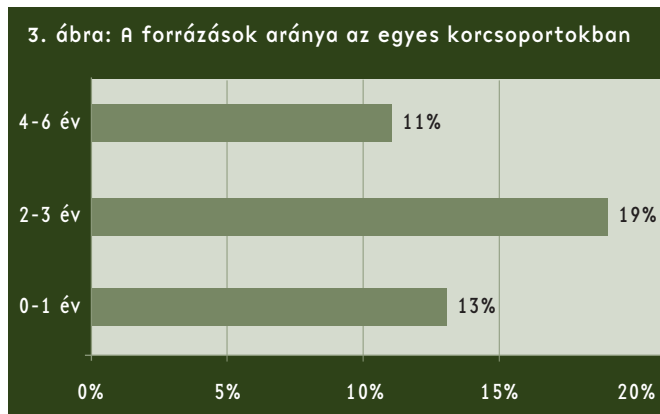
■ Forrázások

Összesen 145 forrázási esetet (az összes baleset 12%-a) írtak le a védőnők a különféle folyadékokkal: víz (tea, fürdő) leves, kávé, sonkalé, forró olaj, zsír.

A karon ülő korban leggyakrabban az anya vagy a nagymama forrázza le a gyermeket az ölében tartva – kávéval, teával, tápszerrel, esetleg úgy, hogy a gyermeket kezében tartva áll a tűzhely mellett. A balesetek legnagyobb részben a járnai tanulás – 10-12 hónapos korban kezdődnek, amikor a gyermek már elég mozgékony ahhoz, hogy a tűzhely közelébe férkőzve magára rántsion forró folyadékkal teli edényeket, illetve a földre letett edényekbe beleessen. Ez időnként fatális következményekkel jár: disznóvágás során pl. egy kisgyermek a kisült forró zsírba hátrált a kutya elől – és olyan súlyos égési sérüléseket szenvedett, hogy sérüléseibe belehalt. A 2-3 éves korosztályra jellemző az is, hogy a fürdővíz lehűtését nem várva beelép a forró vízbe, míg a szülők magára hagyják a gyermeket. Az esetek többsége olyan háztartásban fordul elő, ahol a vizet tűzhelyen melegítik a fürdéshez. Először a forró vizet öntik a földre letett kiskádba,

majd hozzáöntik a hidegvizet. Az általunk összegyűjtött esetek azt mutatják, hogy a 0-1 éves korban a korosztálon belüli balesetekből 13%-ban jellemző a forrázás, ennél magasabb 2-3 éves korban (19%). A 3. életévet követően csökken a forrázások száma, 4-6 éves korban összesen 11% (3. ábra).

3. ábra: A forrázások aránya az egyes korcsoportokban

Az 5. életévet követően már elég ritkán fordul elő – inkább a hiperaktivitás és a figyelmetlenség következtében löknek le egy-egy forró vízzel telt edényt a gyerekek.

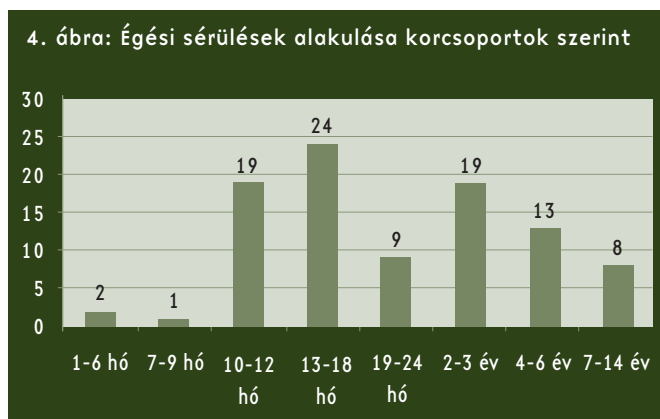
Ami a tavaszi-nyári-őszi időszakban még elő-előfordul: gyermek a szabadtéren való főzés során beleesik a bográcsba, vagy meglökve azt forrázza le magát.

■ Égések

Égési sérülés, amely forró tárgytól, meggyulladt anyagtól eredt, 99 esetben fordult elő (ez az összes baleset 8%-a).

Az égési sérülések 10-12 hónapos kortól kiugró emelkedést mutatnak, amely egészen másfél éves korig eltart (4. ábra).

4. ábra: Égési sérülések alakulása korcsoportok szerint

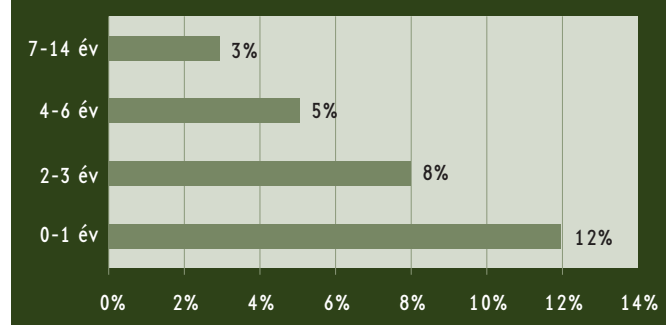

Az égési sérülés oka többnyire, hogy a totyogó, még bizonytalanul lépkedő gyermek gyakran nekiesik a forró kályhának, tűzhelynek, konvektornak, vagy megkapaszkodik ezekben a forró tárgyokban. Ezek a balesetek érthető módon, tipikusan a fűtési időszakban történnek, és azokra a háztartásokra jellemzőek, ahol kályhával fűtenek, vagy a konyhában fafűtéses tűzhely van. Ebben a korban, de később 2-3 évesen is előfordul, hogy a gyermek az őrizetlenül hagyott forró vasalót fogja meg. A 4-6

éves, és kicsit nagyobbacska gyermekeknel – elsősorban fiúknál – jellemző a gyufával való játszadozást követő égési sérülés, ritkán robbanás is. Összességében elmondható, hogy az égésből adódó sérülés a kor előrehaladtával egyenletesen csökken (5. ábra).

Még napjainkban is előfordul, hogy szénakazal tövében játszadoznak gyermekek gyufával. Megdöbbentő eseményben halt meg három kisgyermek: a szülők a szeméttelen guberáltak, amíg a gyermekeket bezárták a szeméttel mellett hagyott autóban. A gyerekek gyufával játszottak, és miután meggyulladtak, az autóból ki sem tudtak menekülni.

5. ábra: Égési sérülések alakulása az egyes korcsoportokban

Megjegyzés: a GYÓGYINFOK adata szerint évente a 0-17 éves korosztályban átlagosan 1500 gyermeket ápolnak égési sérüléssel évente a kórházakban. Legmagasabb a betegek száma a 0-4 éves korcsoportban 350-580 fő, az 5-9 éves korcsoportban 90-130 fő, a 10-14 éves korosztályban 60-120 fő, míg a 15-17 éveseknél 30-80 fő évente.

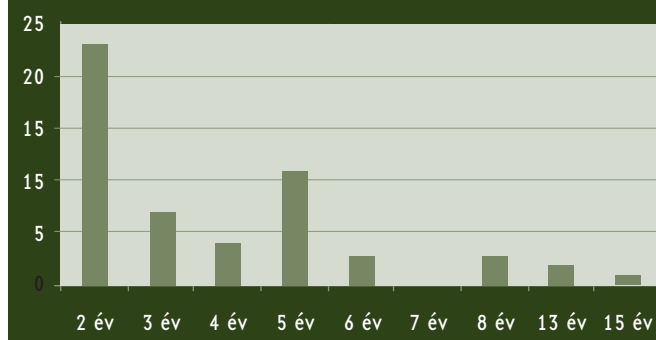
■ Leesés

Összesen 139 leesésről számoltak be az adatlapokon (az összes baleset 11%-a), bár a védőnők szerint ez az esemény sokkal gyakoribb, csak nem jut a tudomásukra. Az összes leesés 40%-a egyéves kor alatt történik. Az első 1-2 hónapban általában az anya vagy testvér karjából esik le a csecsemő, a gyermek maga kevésbé vállal benne „aktív” szerepet. A mozgékony (megfordulás) azonban nagyot lendít az eseményeken: a leesések zömmel a 3 hónapos kortól kezdődnek: ebben az időszakban a gyerekek leggyakrabban a nagyágyról, vagy a pólyázó asztról esik le. A leesések folytatódnak a 6-7-8 hónapos korban is, azzal, hogy ott az ágy mellett potenciális veszélyt jelent a szék – az etetőszék is -, vagy a sportos (nyitott) babakocsi is.

A 1,5-2 éves korban már a szabadtéri játékok – mászóka, hinta, csúszda – is okozhat gondot az egyre aktívabb gyermekeknek, illetve az őket felügyelő szülőnek, nagyobb testvérnek.

A mozgékonyással, a játéktér kiterjedésével – az óvodás – 4-5-6 éves korban is fordulnak elő leesések, amelyek száma később jelentősen csökken (6. ábra).

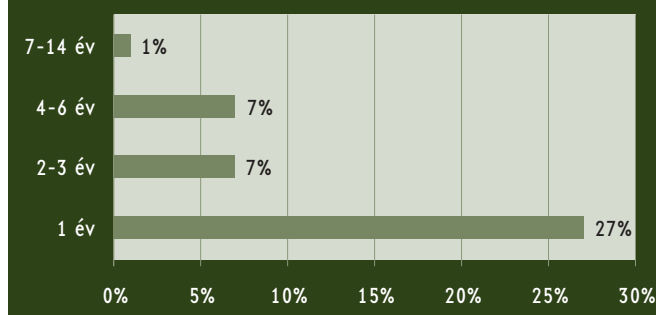
6. ábra: Leesések száma kétéves kortól

Míg faluhelyen a fáról való leesés gyakoribb, addig városokban meg kell említeni a viszonylag ritka, de súlyos kimenetelű emeleti ablakból való kieséseket. A szülők sokszor csak néhány percre hagyják magukra a gyermekeket, akik az emeleti erkélyről, ablakból zuhannak ki.

Egyes korcsoporton belül az összes balesethez képest a leesések aránya 0-1 éves korban 27%, 2-3 illetve 4-6 éves (óvodás) korban 7-7%, a 7-14 éves korban 1% (7. ábra).

7. ábra: Leesések aránya az összes baleseten belül korcsoportonként

■ Kerékpáros balesetek

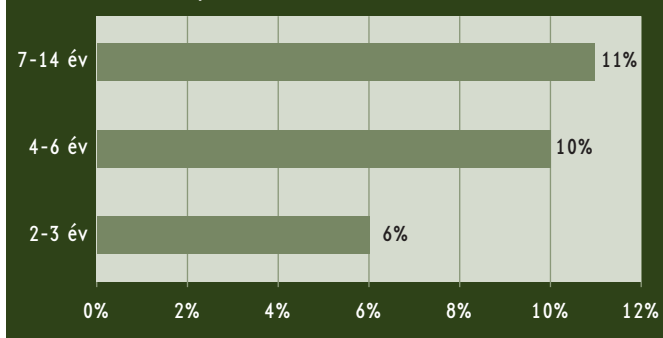
Összesen 106 kerékpáros gyermekbalesetről szereztek tudomást a védőnők (az összes balesetek 8,6%-a.)

A kerékpáros baleseteket háromféleképp osztályoztuk: a kerékpáron szállított kisebb gyermekek ún. „küllős” balesete – általában 1,5 éves kortól 3-4 éves korig tart, amíg a szülők hordják magukkal a gyermeket a csomagtartón. 5-6 éves kortól jellemzően megkezdődik a kerékpározni tanulás időszaka, amely igen sok eséssel jár. 10-12 éves kortól már vagánykodással társul a kerékpározás, és a gyerekek kimennek a kerékpárral közútra is. Ebben a korban tehát megjelenik az esés mellett az autóval való ütközés is.

Az egyes korcsoportokon belül a kicsiknél 2-3 éves korban a küllők okozta zúzódás – esetenként törés – 6%-ban fordul elő. Az esések miatt 4-6 éves korban a balesetek aránya mintegy 10%, 7-14 éves korban pedig még több, 11%; illetve súlyosabb is a sérülés az autós ütközések miatt (8. ábra).

8. ábra: Kerékpáros balesetek alakulása korcsoportonként

A nemek közötti összehasonlítás ebben a baleseti kategóriában jellemző eltérést mutat: míg a lányoknál elsősorban a kerékpár küllők okoznak balesetet kicsi korban, fiúknál az esés illetve ütközés dominál.

Megjegyzés: A KSH adatai szerint 2003-ban életkor szerint a következőképp alakult a kerékpáros sérültek száma:

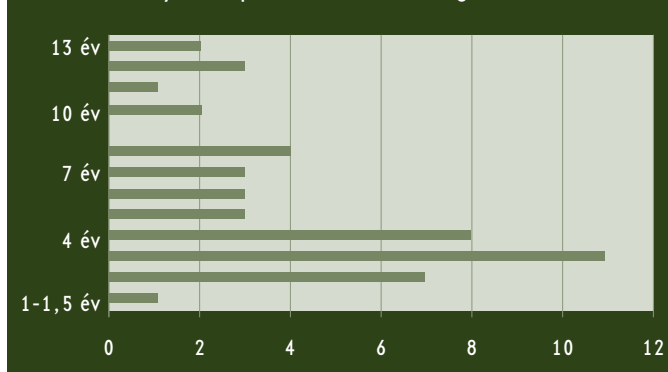
Korcsoport	meghalt	Súlyosan sérült	Könnyen sérült
0-3 éves	0	6	8
4-6 éves	1	16	27
7-14 éves	5	97	311
15-18 éves	1	54	129
Összesen	7	173	475

■ Kutyaharapás

Összesen 50 kutyaharapás került a jelentésbe (az összes baleset 4%-a), amely azonban a védőnők szerint is több lehet.

Elég ritka a kutyaharapás 1-1,5 éves kor alatt. Az utóbbi években előfordult, hogy kutyák csecsemőt szétmancangoltak. (Bár ez extrém eset volt, nem lehet figyelmen kívül hagyni: a kutyatartási szokások Magyarországon megváltoztak. A kis városi lakásokban állatorvos véleményét is ki kell kérni arról, milyen kutya tartható kisgyermek mellett.) Jellemzően a 2-3-4 éves korosztály az, amely már elég bátor, hogy a kutyákhoz közelítsen, de elég kicsi ahhoz, hogy a kutyák megharapják őket. A későbbiekben a kutyaharapások száma csökkenni látszik (9. ábra).

9. ábra: Kutyaharapás kor szerinti megoszlása

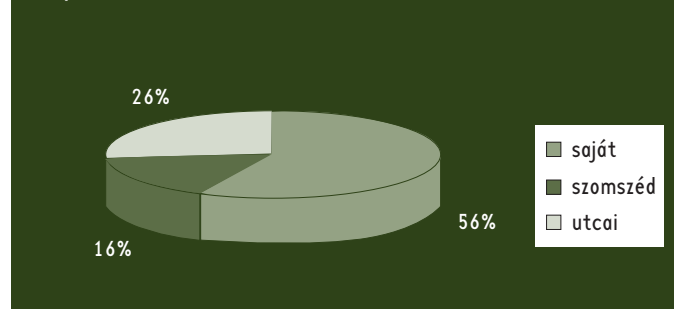

Jellemző, hogy az egészen kicsi gyerekeket inkább a saját kutyájuk harapja meg, a kicsit nagyobbakat a szomszédé, a nagyokat pedig az utcai kutyák. A kutyaharapások több mint fele a saját háztartásban történik (10. ábra). Lányok és fiúk között kutyaharapás tekintetében nem észleltünk különbséget. A harci kutyák tenyésztése, egyes beltenyésztett fajták előtérbe kerülése szintén nagy baleseti veszélyt rejtenek a gyermekek számára. Példák mutatják, hogy a saját háztartásban élő gyermek sem élvez védeltséget, őket is megtámadják az agresszióra nevelt állatok.

A sérülésen kívül a kóbor kutyák oltatlanságának van nagy közegészségügyi jelentősége, hiszen a veszettség terjesztése az oltatlan kutyáknál valós veszélyt jelent napjainkban is.

Főleg telepi körülmények között tapasztalható, hogy a kutyák oltottsága igen alacsony.

10. ábra: Kutyaharapások megoszlása helyszínek szerint

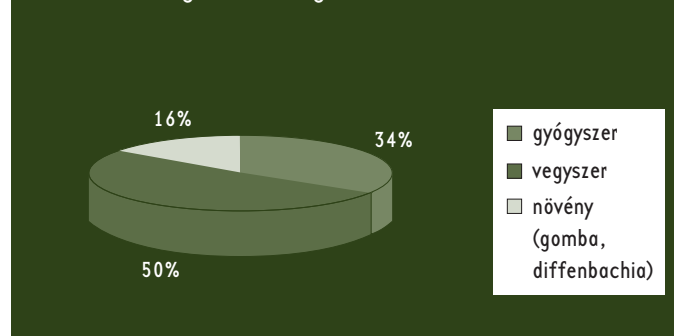

■ Mérgezők

Összesen 83 mérgezésről szereztek tudomást a védőnők a 0-14 éves korosztályban, ez az összes baleset 7%-a. A mérgezők harmada gyógyszerrel történt, 50%-a vegyszerrel – többségében valamilyen háztartásban használatos szerrel (11. ábra).

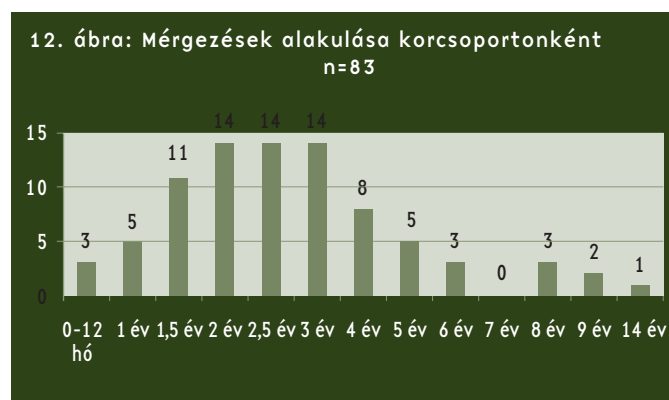
Az esetek 16%-ban gombával vagy dísznövényvel [5].

11. ábra: Mérgezők megoszlása

Az első 12 hónapban még viszonylag alacsony a mérgezők száma, 1 éves kortól 3-4 éves korig viszont egyenesen magas, azt követően már a véletlen balesetek száma csökken (12. ábra).

A 2-4 éves korosztályra jellemző a véletlen gyógyszermérgezés – a későbbiekben, sajnos, megjelenik az öngyilkossági motívum.

Megjegyzés: Az OKK-OKBI ETTSZ¹-hoz történő bejelentések szerint 2002-ben 1-4 éves korcsoportban 223 háztartási és ipari szerrel történő mérgezés történt. (34 esetben hipo, 84 esetben egyéb háztartási szer, 33 alkalommal valamilyen szerves oldószer nem volt kellően elzárva a gyermekek elől.) Az 5-14 éves korcsoportban 83 mérgezés történt ipari és háztartási szerekekkel, amelyből 13 már nem a véletlen műve volt.

Véletlen gyógyszermérgezés 565 történt a 0-14 éves korosztályban, 2002-ben. Egyéves kor alatt 74, 1-4 éves korban 367, 5-14 éves korban 121. Öngyilkossági szándékkal 242, 5-14 éves korú gyermek szedett be gyógyszert [6].

■ Figyelemre méltó jelenségek

A felmérés – hiányosságai ellenére -, néhány dologra ráirányítja a figyelmet.

Többek között arra, hogy a balesetek jelentős része otthon, a háztartásokban történik, és egészen kicsi gyermekek szenvednek el.

Az összes balesetből 20% végződött égési sérüléssel. Különösen veszélyeztetettek ebből a szempontból az 1-3 évesek. Az égési sérülések közül igen sok a fejen-nyakon, a hát és a mell felső részén, illetve a felkaron történik, hiszen a forrázások során a kicsikre a tűzhelyről, asztalról felülről zúdul a forró víz (kávé, tea, leves, stb.). A sérülések sokszor hegesen gyógyulnak, plasztikai sebészeti ellátást igényelnek, nem ritkán jelentős pszichés traumát okozva a gyermeknek – akár egész életére szólóan. Az egészségügyi ellátásban is tetemes költséget jelentenek ezek a balesetek. Ha valahol, ebben a kategóriában biztosan költség-hatékony lehet a megelőzés. Ez a szülők felkészítését, oktatását jelenti elsősorban. A nagyszülőknek sem árt felfrissíteni, hogy mire kell ügyelni a kicsivel kapcsolatban a háztartásban. [7,8]

Bizonyos égési sérülés-kategóriákban jelentős javulás lenne elérhető „műszaki” megoldással: a kályhák körüli terelőrác totyogó korban megvédené a kicsiket az égési sérüléstől. A kály-

hának való nekiesés általában a zsúfolt, szerényebb körülmények között élő családoknál fordul elő. Meg kell jegyezni azt is, hogy gyakran, ugyancsak a szegény, többgyermekes családoknál fordul az elő, hogy az égő kályha mellett télen ott hagyja az anya a csecsemőt, még a nagyobbakat elviszi iskolába vagy bevásárol. Az anya távollétében a szikra kipattanhat, meggyulladhat a lakás. Az is előfordul, hogy a gyermek a keze ügyében lévő tárgyak közül rádob valamit a kályhára, és az okoz tüzet vagy füstmérgezést.

Valószínű, hogy nagyobb odafigyeléssel jelentősen csökkenthető a leesések száma is. A semmisségnek tűnő ütés, csecsemőnél is okozhat csonttörést, nagyobb gyerekeknél pedig még komolyabb problémát. A nem megfelelő fekhely – kiságy helyett nagyágy, a gyermek felügyelet nélkül hagyása, vagy a csecsemő még kellő felelősséggel nem rendelkező gyerekekre bízása, a maradandó következményekkel járhat. Meg kell jegyezni, hogy a jelentésekben szerepel néhány olyan csonttörés is, amelyet próbáltak szülők banális esésnek elkönyvelni, azonban később, az orvosi kivizsgálás során bebizonyosodott, hogy a gyermek a szülők indulatának, egymás közötti veszekedésének esett áldozatul: indulattal csapták bele a kiságyba, megrázták, stb.

Ebben a balesetcsoportban is a *szülői felkészítés* a döntő: Fontos, hogy minden családlátogatónak – védőnő, szociális gondozó – legyen gondja arra, hogy a korai traumáktól – fejsérülés, végtagsérülés – megóvjá a csecsemőket. Fontos az ágyak, etetőszékek kialakítása is 0-2 éves korban, 3-6 évesek esetén pedig a játszóterek, óvodai eszközök balesetmentes kiképzése.

Arra vonatkozóan, hogy milyen fontos a balesetek kialakulásában a szociális háttér, idézünk egy esetleírást:

„Kiskorú anya terhességéből született T.K. 1999. 08. 10-én. A gyermek szülői felügyeletét a nagymamára bízta a gyámhatóság.

A gyermek édesanyja elfoglaltsága miatt a Balatonnál tartózkodott, a felügyeletet a nagymama látta el.

2003. 06. 12 -én a gyermek a nagymamánál volt, aki éjszaka a kutyát elvitte sétáltatni. Az alvó kisfiút egyedül hagyta a 9. emeleti lakásban. Időközben a kisfiú felébredt, kinyitotta a konyha ablakot, és kiesett a 9. emeletről.

A gyermek csodával határos módon zúzódásokkal és kereszt, valamint combcsonttöréssel megúszta a közel 30 méternyi zuhanást.

A gyermek anyja a szülői felügyeleti jogát visszakapta, a nagymama ellen büntetőeljárás indult.”

Kérékpározás. Elsősorban a kevésbé tehető anyák hordják kerékpárral gyermekeiket magukkal, attól az időponttól kezdve, hogy ülni tudnak. Azt, hogy a szegényebbek esetén gyakrabban fordul elő az ilyen jellegű baleset, az is megerősíti, hogy a kerékpárok többsége nem kellően felszerelt ahhoz, hogy a gyermeket megóvjá a balesettől: nem biztonságos az ülés, nincs távtartó a gyermek lába számára. Nincs kialakult kultúrája nálunk még a sisak, könyök- és térdvédő viseletnek sem, pedig az eséssel járó balesetek súlyosságát ezzel nagyban csökkenteni lehetne.

A védőeszközök használata növelné a biztonságot, ahogy az

¹ Országos Közegészségügyi Központ, Országos Kémiai Biztonsági Intézet, Egészségügyi Toxikológiai Tájékoztató Szolgálat

autóúttól külön futó kerékpárutak kiépítése is. Ez utóbbi az ütözéssel járó baleseteket radikálisan csökkentené.

A *babykomp* nevezetű „közlekedési eszköz” igen speciális jármű, amely a még kevésbé biztosan a lábán álló gyermeket hivatott megóvni az eleséstől, miközben már saját lábán helyet változtat, közlekedik a lakásban. A védőnők nagyon sok olyan balesetet írtak le, amely során a gyermek a testétől 20-30 cm-re kiterjedő járművel nekiment valaminek, az ráesett, vagy leesett vele a lépcsőn, vagy felborult, és úgy ütötte meg magát. Többen javasolták, hogy vonják ki a forgalomból a babykompot, mert annyira veszélyes, és szakmai szempontok is szólnak ellene, mert a még nem járó gyerekeknek nem kellene, nem szabad siettetni, a már járónak viszont nincs szüksége rá.

A *kutyaharapások* aránya a jelentések alapján nem magas, mindössze 4%. Nagyobb súlyúnak érezhetjük következményük, és a híradásokban szereplő szenzációs esetként való kezelésük miatt. Kicsiknél gyakran sérül a fej – nagyobb kutyák a gyerekeket szinte megskalpolják –, amelyet testileg-lelkileg nehezen dolgoz fel a gyermek. A plasztikai sebészet költségességét itt is meg kell említeni. A megelőzés elsősorban neveléssel, másodsorban a helyes kutyatartással sikeres lehetne.

A *kemizáció napjainkra* a háztartásunkat betérítette különböző vegyszerekkel, amelyek közül igen sok a maró anyag és mérgező – lakáson belül és a kertben egyaránt. A gyógyszerekhez való hozzáférés szinte korlátlan. A szociálisan hátrányos környezetben – de nagyvárosokban közterületen is – nem ritka a rágcsálók elleni vegyszeres védekezés. A mérgező anyagok biztonságos felhasználási és tárolási módját meg kell ismertetni a leendő szülőkkel. Tanítani kell a szülőket a kisgyermek mérgezésétől való megóvására, a nagyobbakat pedig a helyes használatára. A mérgező növényekről, gombákról fontos a szülők, nevelők tájékoztatása.²

A *sportbalesetek* változó mértékben jelentek meg a beküldött anyagokban. Ahol a jelentést iskolai védőnő készítette, igen sok ujjtörésről, ficamról számolt be, míg másoknál ilyen jellegű sérülések nem szerepeltek az esetek között. A sportszerek biztonságosságára – pl. a kapuk, kosárpálánkok rögzítése – célszerű odafigyelni, a tragédiák megelőzése érdekében.

Földrajzi hely függő a *vízbefúlások* száma: míg a folyók, tavak, bányagödrök mellett több, más területeken kevesebb vagy egyáltalán nem fordul elő. A *megelőzés többoldalú*: az úszásktatás, nevelés, felügyelet, és fegyelmeztség javíthatna a szomorú – többnyire halálos kimenetelű – statisztikákon.

A megelőzés lehetséges. Kiemelten kezelve a sérülékeny csoportokat, azon a belül is a gyerekeket egészségügyi és szociális szférában dolgozók (védőnők, szociális munkások, szociális gondozók) sokat tehetnének a balesetek egészségügyi, lelki és szociális következményeinek prevenciója érdekében. Ez is része a gyermekvédelmi megelőzésnek és noha kiemelten elemeztük a szociálisan is hátrányos helyzetűeket, nyilvánvalóan ez olyan

terület, ahol nem elsősorban társadalmi, anyagi helyzettől függ, hogy veszélyeztetett-e a gyerek, legfeljebb a sérülés oka, formája az. Minden szülő számára alapvető fontosságú megtanítani a balesetek megelőzésével és a főbb baleseti forrásokkal kapcsolatos információkat, tudnivalókat, és a mainál sokkal átgondoltabb, szélesebb körű tájékoztatásra, ismeretterjesztésre volna szükség, amelyhez a média és a nyilvánosság sokféle formája, a kiadványok, iskolai programok is hozzájárulhatnak.

Bényi Mária

KÖSZÖNETNYILVÁNÍTÁS:

Köszönöm minden védőnőnek, aki részt vett a munkában.

JEGYZETEK

1. *Injuries and violence in Europe. Why they matter and what can be done. Summary.WHO 2005. Denmark*
2. *Magyar Statisztikai Évkönyv, 2003. Központi Statisztikai Hivatal, 2004.*
3. Bényi M: *Baleset-megelőzés, mint környezet-egészségügyi tevékenység. Egészségtudomány, 49, 78-85 (2005)*
4. Peden M, McGee K, Krug E(Eds.): *Injury: a leading cause of the global burden of diseases, 2000. Geneva, WHO, 2002.*
5. <http://www.antsz.hu/okk/okbi/mergezes>
6. Rakovszky M-né, Bordás I., Tompa A.: *A magyarországi 2002-es évi mérgezési esetek értékelése. Egészségtudomány, 48, 56-62 (2004)*
7. www.fjokk.hu - kiadványok
8. www.balesetmegeloz.atw.hu

ÉRTESÍTÉS A CSALÁD, GYERMEK, IFJÚSÁG EGYESÜLET RENDKÍVÜLI KÖZGYŰLÉST TART.

A rendkívüli közgyűlés időpontja
2005. december 5. 14 óra,
helyszíne az egyesület székhelye.

NAPIRENDI PONTOK:

1. Az egyesület ingatlanvásárlása
lízingszerződéssel
2. Tevékenységi körök módosítása

² Ehhez némi segítséget nyújt az Országos Kémiai Biztonsági Intézet (OKBI) honlapja: Felhívjuk a figyelmet a zöld (ingyenesen hívható) számra, melyen éjjel-nappal elérhetik a *Egészségügyi Toxikológiai Tájékoztató Szolgálatot az OKBI-ban:06-80-20-11-99.*

Nézettségnövelő tényező

■ A GYERMEKBÁNTALMAZÁS ÉS A MÉDIA KAPCSOLATA

Napjainkban az erőszak univerzális jelenség: terroristák féktelen támadásai, bombariadók az iskolákban és más intézményekben, csecsemőgyilkosságok, tizenévesek által elkövetett gyilkosságok – ilyen és ehhez hasonló hírek özönlenek naponta a médiából. Az itt közölt elemzés célja annak bemutatása, hogy miként jelennek meg a mai magyar médiában a gyermekek bántalmazásának esetei és az azzal kapcsolatos kérdések. Kiknek szólnak ezek a beszámolók, milyen formában, milyen terjedelemben és főként milyen minőségben találkozhatunk a témával mi, tévénéző és újságolvasó közönség. A vizsgálathoz közel hetven televíziós felvétel és közel száz újságcikk gyűlt össze. Ezek elemzése során szerzőnk arra kereste a választ, hogy melyek a média általános funkciói, hogy e funkciók között hol kaphat, és hol kap helyet a gyermekbántalmazások bemutatása. A dolgozatot kiegészíti négy, vezető televíziós műsorok szerkesztőivel és főszerkesztőivel készült interjú. A tanulmány írója meggyőződéssel vallja, hogy a médiának óriási szerepe, és nem utolsó sorban felelősége van általánosságban is, de különösképpen olyan esetekben, ahol egy minden szempontból kiszolgáltatott gyermek áll a hírek középpontjában.

■ A KUTATÁS KÉRDÉSFELVETÉSEI

- A közszolgálati funkciók és a gyermekbántalmazás bemutatásának lehetőségei, milyen összefüggésben vannak egymással?
- Mi jellemző a gyermekbántalmazással foglalkozó műsorok minőségére?
- Mennyire jelenik meg a gyermekbántalmazás „nézettség-növelő tényezőként” a médiában?
- Milyen következményei lehetnek a gyermekbántalmazás bemutatásának?

Feltételezéseim szerint számszerűségében, gyakoriságában a közszolgálati csatornán jelentősen több időt szánnak a gyermekbántalmazás eseteinek bemutatására. Előzetes elvárásaim alapján a közszolgálati csatorna műsoraira sokkal inkább jellemző a szakmaiság, a probléma több szempontú, bővebb, kiegyensúlyozott és elfogulatlan bemutatása. A kereskedelmi televíziók a társadalmi problémákat, ezen belül a gyermekbántalmazást inkább a nézettség, és ezzel összefüggésben a bevétel növelése céljából mutatják be, és kevésbé törekszenek a probléma megoldására.

Tudjuk, hogy a gyermekbántalmazás bemutatásában a médiának óriási jelentősége van, mert többek között tájékoztat, felhívja a figyelmet a problémára. Ugyanakkor véleményem szerint esetleg káros következményei is lehetnek, mert a gyengébb minőségű, szakmailag megkérdőjelezhetően szerkesztett műsorokban kevésbé jelenik meg az életutak árnyaltabb, többszempontú elemzése.

■ A minta bemutatása

A megfigyelt időszak alatt összesen hat televízió-csatorna, 16-féle műsorából 65 adásrészletet vettem fel, valamint 11 újság

közel 100 gyermekbántalmazásról szóló cikkét gyűjtöttem össze, amelyet az alábbi 1/a és 1/b táblázatban foglaltam össze.¹

■ MÓDSZEREK

A kutatás során több módszer együttes alkalmazását láttam indokoltnak. A feltáró módszerek közül a megfigyelést és az egyéni, szóbeli kikérdezés módszerét alkalmaztam strukturáltan interjú formájában.

A megfigyelés esetében a mintavétel közel két hónapig tartott, 2005. április elejétől 2005. május végéig. A választás azért esett erre a két hónapos intervallumra, mert ennyi időre volt szükség a megfelelő számú minta összegyűjtéséhez. A mintavétel véletlenszerűen történt, mivel technikailag nem állt módomban minden televíziós műsor valamennyi adását rögzíteni és az összes sajtótermék valamennyi számát figyelemmel kísérni. Továbbá azt sem lehetett előre megmondani, hogy mikor lesz olyan aktuális gyermekbántalmazással kapcsolatos eset, amely a média is foglalkozik majd. A mintában szereplő bejátszásokat VHS kazettára vettem fel, amely felvételekről naplót veztettem.

Az interjúk során olyan kérdéseket tettem fel, amelyek az alábbi témákra irányultak: mi az adott műsor, minek van ma hírértéke, milyen szempontok alapján választják ki az egyes műsorokban szereplő riportokat; milyen gyakorisággal szerepelnek a hírek között gyermekbántalmazással foglalkozó riportok, azok milyen forrásból származnak. A további kérdések az

¹ A kutatást négy interjú egészíti ki, amelyeket különböző műsorok főszerkesztőivel készítettem: Pálmai L. Ákossal az Aktív egyik szerkesztőjével, Dr. Kert Attilával a Tények főszerkesztőjével, Szörényi Péterrel a Mokka főszerkesztőjével és a Strucc főszerkesztőjével Rechniczter Tamással, akiknek ezúton köszönöm meg a kutatásban való segítségüket.

ÚJSÁG, FOLYÓIRAT TÍPUSA	ÚJSÁG, FOLYÓIRAT CÍME	ELEMSZÁM ÖSSZESEN	ELEMSZÁM
SZAKLAP	Család gyermek Ifjúság	8	13
	Zsarú Magazin	5	
BULVÁRLAP	Napi Ász	2	24
	Blikk	15	
	Reggel	2	
	Mai Nap	1	
	Nők Lapja	4	
NAPILAP	Népszava	15	58
	Népszabadság	24	
	Magyar Hírlap	8	
	Magyar Nemzet	14	
A MINTA ELEMSZÁMA ÖSSZESEN		98	

1/a táblázat:
Újságok, folyóiratok mintájának összesítése

TV-CSATORNA TÍPUSA	KÖZSZOLGÁLATI		KERESKEDELMI	
A műsor típusa	A műsor címe	Elemszáma	A műsor címe	Elemszáma
SZAKMŰSOR	Kétfény	4	Strucc	2
	Csellengők	3		
	Válaszd a tudást	1		
	Közérdekű közlemény	1	Stúdió beszélgetés	1
Szakműsorok összes elemszáma		9	3	
BULVÁR	-	-	Fókusz	1
			Aktív	3
			Napló	2
Bulvárműsorok összes elemszáma		0	6	
HÍRMŰSOR	Híradó	7	Híradó	13
	A Szólás Szabadsága	2	Tények	10
	Napi Mozaik	1	Mokka	5
	Napkelte	6	-	-
Hírműsorok összes elemszáma		16	28	
Közszolgálati műsorok elemszáma összesen: 25 (+1 film és 1 dokumentumfilm)		Kereskedelmi műsorok elemszáma összesen:		37
A MINTA ELEMSZÁMA ÖSSZESEN:		64		

1/b táblázat:
Televízió műsorok mintájának összesítése

adott műsor készítésével voltak kapcsolatosak, nevezetesen, hogy általában milyen hosszúak ezek a riportok, milyen mélységben kívánják feldolgozni a témát. Kinek a szemszögéből világitják meg ezeket az eseteket. Végül milyen eszközöket használnak a műsor készítése közben (pl.: zene, vágás, kommunikáció, illusztrációk.)

■ AZ ELEMZÉS SZEMPONTJAI

A feltáró módszerek segítségével kapott adatokat minőségi elemzésnek vetettem alá. Az elemzés során az alábbi szempontokat tartottam fontosnak: a műsorok és újságok funkciói; ahogy a szerkesztők látják; a műsorok és újságok típusai; az elkövető személye; az elkövetés helyszíne; a bemutatás célja és módja, és végül a hír utóélete.

■ A média funkciói, ahogy a szerkesztők látják

A média társadalmi tevékenységünk számos aspektusában megjelenik, és óriási hatást gyakorol mindennapi életünkre, és ezáltal tapasztalatainkra is. A média alkalmas lehet művelődésre, a kultúra közvetítésére, tudás átadásra, ismeretterjesztésre, oktatásra, közszolgálati funkciók ellátására, tájékoztatásra, politikai hatalom érvényesítésére, hat az emberek szocializációjára, és persze alkalmas szórakoztatásra, kikapcsolódásra. A médiumok segíthetnek bennünket a tapasztalati kereteink és az általános kulturális szemléletünk kialakításában is, amelyek segítségével az információkat értelmezni és rendszerezni tudjuk. Ugyanakkor a médiumok általában hajlanak arra, hogy a társadalom azon rétegeinek nézeteit visszhangozzák, akik megfelelő agyagi és egzisztenciális háttérrel rendelkeznek. Ha ebben a viszonylatban vizsgáljuk meg például a kereskedelmi televíziókat, az interjúk tanulsága szerint a 18-49 év közötti korosztály az elődleges célközönségük. Dr. Kert Attila a *Tények* főszerkesztője ezt a következőképpen fogalmazta meg:

„Mi a műsor célja, mi az ars poeticája?”

Az, hogy bemutassuk a világot a lehető legszínesebben, legizgalmasabban, szinte minden korcsoport számára. De azt tudni kell, hogy a kereskedelmi televíziózásban a 16 és 49 éves kor közötti korcsoport számít célcsoportnak. Elsősorban azért, mert ennek a korcsoportnak van a legnagyobb vásárlóereje. Vannak ugyan próbálkozások az ötvenes korosztály megszólítására is, de nem ez a jellemző. Kifejezetten időseknek szóló műsorokat pedig egész biztosan nem talál sz sem a Tv2, sem más kereskedelmi csatorna műsorán. Ezt meghagyjuk a közszolgálati csatornáknak.”

■ A műsor vagy újság típusa

A műsorok, illetve az újságok típusa az egyik legmeghatározóbb elemzési szempont, hiszen ez nagymértékben befolyásolja azt, hogy milyen stílusban, mélységben és terjedelemben dolgozza fel a gyermekek bántalmazásáról szóló eseteket. A műsorok és újságok jellege nagymértékben összefügg az adott műsor vagy újság funkciójával is. Hogy hogyan, az kiderül a mintában szereplő műsorok és sajtótermékek legfőbb jellemzőinek áttekintéséből.

Az információs műsorok közül legfontosabb a híradó. Alapvető különbségek tapasztalhatók a közszolgálati és a kereskedelmi csatornák híradói között. Ahogyan a *Tv2 Tények* című hírműsorának főszerkesztőjétől megtudtam, egy kereskedelmi csatornán a híradó szerkesztésében sokkal több szabadság megengedhető, mint egy közszolgálati csatorna híradójának esetében:

„A hírek mindenhol ugyanazok. Egy helyről származnak, és ebből válogatnak a közepes fontosságú hírektől a tévécsatornák. Tehát a legfontosabb hírekről valamennyi csatorna beszámol, de a közepes fontosságú hírek közül, már minden csatorna az arculatának megfelelően válogat. Ez az, amit a közszolgálati televízió nem tehet meg. A közszolgálati csatorna híradójának mindenkihez szólnia kell.”

Ezzel a kijelentéssel persze lehet vitatkozni, hiszen azáltal, hogy egy közszolgálati csatorna hírműsora pontos információkat, és tájékoztatást ad, azzal a közszolgálati csatornák is kialakítanak magukról egy képet. A pontos és hiteles tájékoztatás, valamint az a törekvés, hogy a nézők legszélesebb körét megszólítsák, az a közszolgálati csatornák arculatformálásának a része.

A híradót támogatják az úgynevezett háttéradások, melyekben egy-egy témát bővebben kifejtnek. Ilyen például *Az Este (M1)*, *A Szólás Szabadsága (M1)*, *a Panoráma*, *a Kormányváró (M2)*, *az Esti kérdés (Duna Tv)* *az Országház (RTL KLUB)*, vagy *az Napló (Tv2)*. Itt kell megemlítenem a híradót támogató műsorok között *a Napkeltét (M1)* és *a Kékfényt (M1)* is, annak ellenére, hogy a Napkelte tulajdonképpen szolgáltató magazin, a Kékfény pedig szakműsor, pontosabban a Magyar Televízió bűnügyi magazinja. A mintából egyértelműen kiderül, hogy a közszolgálati csatornákon sokkal több ilyen híradót támogató háttérműsor található, ami a különböző kérdések – köztük a gyermekbántalmazás – mélyebb, szakértők bevonását is lehetővé tevő elemzésére kínálnak megfelelő terepet.

Egyre gyakoribbak a reggeli magazinműsorok, Ilyen műsor például a Napkelte (M1), a Mokka (Tv2), a Napi mozaik (M1), a Reggeli (RTL KLUB), vagy az Indul a nap és a Kalendárium (Duna Tv). Ezeknek a műsoroknak sokkal könnyedebb és egyben közérthetőbb a hangvétele. Természetesen itt is vannak különbségek a kereskedelmi és a közszolgálati csatornák ilyen jellegű műsoraik között, sőt még a kereskedelmi csatornák reggeli magazinjai is eltérnek egymástól.

További műsortípusok a heti összefoglalók, ilyen volt régebben a *Hét (M1)*, most pedig *a Heti Mozaik (M1)*, *Napló (Tv2)*, vagy *a Heti válasz (Duna Tv)*. Ezek kevésbé alkalmasak a gyermekbántalmazás bemutatására, mert a héten történt főbb események összefoglalását széttördelné. Ennek megfelelően a mintagyűjtés során sem találkoztam az elemzés szempontjából adekvát beszámolóval ezekben a műsorokban.

Vannak még természetesen a televíziós interjúk, kerekasztal-beszélgetések, ahol a legkülönbözőbb témák kerülnek terítékre, részletesebb megbeszélésre. E műsortípusok kevésbé „feszesekek”, mint a híradók. Több a lehetőség és az idő a rögtönzésekre, a szabadabb szövegformálásra, vagy az elmélyültebb beszélgetésre. A mintagyűjtés során, az általam figyelt két hónapban, sajnos nem találkoztam a gyermekbántalmazásról vagy a családon belüli erőszakról szóló kötetlenebb beszélgetéssel. Az, hogy a mintában nem szerepel a gyermekbántalmazás vita formájában való bemu-

tatása, természetesen nem jelenti azt, hogy a téma súlyossága vagy komolysága nem érdemelné meg az ilyen jellegű feldolgozást, csupán ebben az időszakban éppen nem került rá sor.

Egyéb riportmagazinok: például az *Aktív (Tv2)*, és a *Fókusz (RTL Klub)*. Számos hírt sikerült ezekből a műsorokból rögzíteni, amelyek gyermekbántalmazással foglalkoznak. Ezeknek a műsoroknak a közönsége a tapasztalatok szerint a kereskedelmi televíziózás által meghatározott 18-49 éves közötti korosztály. Az ő igényeiket, kíváncsiságukat és ízlésüket kell kielégíteniük, úgy hogy a lehető legmagasabb nézettséget éri el adásról-adásra. Ez a szempont több ponton is ütközhet véleményem szerint a gyermekbántalmazás problémáinak mély, alapos és szakszerű bemutatásának igényével.

A mintában szereplő sajtótermékek között találhatunk szakmai folyóiratokat, mint például a *Család Gyermek Ifjúság* című szaklap, vagy a *Zsaru* magazin. Ez utóbbi a címéből adódóan megint csak könnyedebb hangvételű, hiszen magazinról van szó. Ezekben a folyóiratokban természetesen részletesebb és szakszerűbb a téma feldolgozása, mint például egy napilapban: *Magyar Nemzet*, *Népszabadság*, vagy egy olyan magazinban, mint például a *Nők Lapja*. A különféle bulvárlapokban pedig kizárólag a szenzáció az, ami meghatározza a beszámoló jellegét. Már az is sokat elárul a bulvár műfaj sajátosságairól, hogy a cikket a „Szórakozás” rovatban közlik. A szenzációkeltésre már a világsztár személye önmagában is alkalmas. A szenzációhatást pedig egyéb újságírói eszközökkel is igyekeznek a lap munkatársai megerősíteni. Például hatalmas vastag betűs szalagcímet, nagyméretű, színes fotókat használnak. A szöveg ehhez képest igen rövid és jobbára csak részleteket ragad ki a teljes hírből. A fogalmazásmód pedig – akár jogi akár újságírói szempontból vizsgálva – igen pontatlan és felületlen. Összességében viszont mindenképpen alkalmas az információközlésnek ez a módja arra, hogy felhívja az olvasó figyelmét, és annyi mindenképpen megragadjon emlékezetében: „Jackó nevet a vádakon” (1. kép).

1. kép: Blikk, 2005. 03. 02. 10. old.

■ Az erőszak elkövetésének helyszíne

A minta alapján elmondható, hogy közel azonos arányban vannak az utcán, vagy egyéb közterületen és a családon belül elkövetett erőszakos cselekményekről szóló beszámolók. A mintá-

ban szereplő összes beszámoló közül 30 foglalkozik családon belüli erőszakkal. Ez a 30 hír 13 konkrét esetet dolgoz fel különböző formában. 50 hír szól valamilyen közterületen elkövetett gyermekek vagy fiatalok elleni erőszakos cselekményekről. Ez az 50 hír mindössze 6 konkrét esetet takar. Tizenegy hír tudósít továbbá iskolában elkövetett erőszakra, ami 6 konkrét esetet érint. Ezek az arányok természetesen nem tükrözik az esetek valódi gyakoriságát. Egyrészt azért, mert az esetek igen nagy százaléka felderítetlen marad a hatóságok számára, másrészt nyilvánvaló, hogy a média nem foglalkozhat valamennyi esettel.

További csoportosítási lehetőség azt megvizsgálni, hogy a hír hazai, vagy külföldi esetről számol be. Eszerint az összes hír közül csak a konkrét eseteket számolva – vagyis egyazon hír későbbi fejleményeit, valamint a különböző médiumokban való megjelenését nem számítva – 17 eset hazai, 7 külföldi, és kettő pedig hazai hír ugyan, de külföldi érdeklősége és vonatkozása is van. A hazai, illetve a külföldi esetek aránya az itthon történt esetek javára érthető, hiszen az embereket mindig jobban érdeklik azok az események, amelyek a szűkebb-tágabb környezetben történnek, mint azok, amelyek több száz vagy több ezer kilométerrel messzebb zajlanak. Az esetek hazai vagy külföldi voltát vizsgálva érdemes megjegyezni, hogy a mintában szereplő, az iskolában történt erőszakos cselekmények kizárólag külföldi beszámolókból származnak. Pedig ilyen esetek nyilván nálunk is történnek. Talán nem annyi, mint másutt, vagy az esetek többsége itt sem kerül a nyilvánosság elé. Ami valószínűbbnek látszik az inkább az, hogy talán nem olyan jellegűek, mint amilyeneket a beszámolókból megismerhettünk. A beszámolóban szereplő esetek többnyire iskolai lövöldözésekről, túszejtésekről, mészárlásokról szólnak. Szerencsére azért itt még nem tartunk.

■ Az elkövető személye

Egy gyermekbántalmazásról szóló hír egyik lényeges tényezője lehet a bántalmazás elkövetőjének személye. Elkövető lehet szülő, nevelőszülő, pedagógus, kortárs, vagy az áldozat számára ismeretlen személy. A médiához többnyire csak azok az esetek jutnak el, amelyek valamilyen szempontból közérdeklődésre tarthatnak számot. Ilyen jellemző lehet például, ha akár az elkövető, akár az áldozat vagy maga a cselekmény valamilyen oknál fogva nem tekinthető átlagosnak. A „Mortimer ügy”, vagy „szamurájkardos támadás” néven is emlegetett esetről mind az áldozat, mind az elkövető, valamint az elkövetés módja igen szokatlan és emiatt kapott igen nagy médiavisszhangot. A cselekmény különös kegyetlensége váltotta ki a média érdeklődését a „szécsényi gyilkosság”-ként elhíresült esetben. A minták magas számából is látszik, hogy az ügy rendkívüli módon sokkolta és foglalkoztatta a közvéleményt. Az ügy részleteivel és a rendőrségi nyomozás eredményeivel a média nap mint nap foglalkozott. Ha kronológiai sorrendben végignézzük az ügyvel foglalkozó, mintában szereplő cikkek címeit, nyomom követhetjük a nyomozás előrehaladását és az ügy teljes felgöngyölítését, ahogy az a médiában megjelent:

• Az esetről kezdetben csak ennyit lehetett tudni: „Rendőrok keresik az eltűnt kamaszlányt” – Magyar Nemzet 2005. 04. 04.

• Még ugyan ezen a napon megtudjuk, hogy nem eltűnt, hanem elrabolták a kislányt: „Elraboltak egy kislányt” – Népszabadság, 2005. 04. 04.

• Szintén aznap már az is valószínű, hogy: „Megersült, sőt életveszélyben lehet az eltűnt szécsényi kislány” – Népszava, 2005. 04. 04.

• Másnapra mindenkit lesújt a bizonyosság: „Gyász és döbbenet Szécsényben” – Magyar Hírlap, 2005. 04. 05., vagy „Gyermeekyllosság Szécsényben” – Népszabadság 2005. 04. 05.

• Egy nappal később, már a kislány halálának körülményeit taglalja a sajtó: „Fulladás miatt halt meg a szécsényi kislány” – Magyar Hírlap, 2005. 04. 06., vagy „Szörnyű kínok közt halt meg a kislány” – Népszava, 2005. 04. 06., vagy „Fulladás és fejsérülés okozta a lány halálát” – Magyar Nemzet, 2005. 04. 06., vagy „Élve temette el a kislányt” – Népszabadság, 2005. 04. 06.

• A rendőrség másnapra elfogta a gyilkost: „Ismét elmeorvos elé kerül a szécsényi kislány gyilkosa” – Népszabadság, 2005. 04. 07.

• Ezután a szörnyű és megdöbbentő eset után az illetékes hatóságok szakemberei – Polt Péter legfőbb ügyész, Gyurcsány Ferenc miniszterelnök, Petrétei József igazságügyi miniszter a jelenlegi büntetőjogi szabályozás szigorítását ígérik, miszerint az erőszakos bűncselekmények elkövetőit megfosztanák a tárgyalásról való lemondás lehetőségétől, így az enyhébb büntetés lehetőségétől is. „Polt gyorsított eljárást ígér” – Népszabadság, 2005. 04. 09., vagy „Szécsényi tragédia: szigorítás várható” – Népszava, 2005. 04. 12.

■ Az erőszak bemutatásának módja

Az erőszak bemutatásának stílusa nagymértékben függ attól, hogy milyen típusú műsorban vagy újágban jelenik meg. A hitelesség és a pontosság mellett a gyermekbántalmazás áldozatait és magát a témát megillető alázat is az elvárható minimumok közé tartozik a médiával szemben. Ezeknek az elvárásoknak mindenképpen függetlennek kellene lennie a műsor vagy az újság típusától, de ennek sajnos nem minden esetben lehetünk tanúi. A stílus további meghatározója a műfajon túl, a beszámoló terjedelme, a feldolgozás mélysége, illusztráltsága, a megszólalók száma. Ezek szorosan összefüggenek egymással, és az egyik következik a másikból. Egy újságcikk hosszát az is befolyásolja, hogy a lap mely rovatában jelenik meg. Vannak olyan rovatok és a rovatoknak olyan részei – pl.: *Magyar Nemzet Krónika*, vagy *Népszabadság* és a *Népszava Mozaik*, *Magyar Nemzet Látótér* című rovata, melyek csupán néhány mondatban fogalmazzák meg a történeteket vagy az azokkal kapcsolatos fejleményeket. De vannak olyanok is, amelyek valamivel bővebb kifejtést tesznek lehetővé. Egy címlapon lehozott hír tömör lényegre törő címmel kezdődik, melyet a cikk néhány mondatra kiterjedő, rövid összefoglalása követ, mintegy bővített tartalomjegyzékként szolgálva az olvasó számára. Az olvasó ezekből rögtön megtudhatja, hogy milyen főbb témákat tartalmaz az újság, és azok részletes kifejtését, vagyis a teljes cikket hányadik oldalon találja, melyet az összefoglaló végén mindig feltüntetnek. A címlapon szereplő cikkek közül mindig van egy, ami a legfontosabb, vagy a legaktuálisabb hírt tartalmazza.

Ha a *Blikk* címlapjára csak egy pillantást vetünk látható, hogy mennyire feltűnő színű, nagybetűs címsorral, hatalmas, féloldalas fotókkal próbálja meg felkelteni az olvasó érdeklődését.

3. kép: *Blikk*, 2005. 05. 23. címlap

A stílus meghatározója lehet az is, hogy egy beszámoló milyen mértékben képes elvonatkoztatni a konkrét problémától, és mennyire van ezáltal újrafogalmazva a mondanivaló. Az újrafogalmazást Rechniczter Tamás a *Strucc* főszerkesztője a következőképpen értelmezte:

„A felkonfoknak² sajátos dinamikája van a műsorban, fontos, hogy a műsorvezető nálunk ne „öt okos mondatot mondjon”. Az adott kérdéstől jelentősen elvonatkoztatva vezetünk fel egy-egy témát.”

A legtöbb lehetőség az ilyen eszközök használatára a *Strucc* című műsorban figyelhető meg függetlenül az adás témájától. Az átértelmezés és újrafogalmazás itt erőteljes törekvés, a műsor koncepciójának szerves része. A riportokat, bejátszásokat megelőző úgynevezett *felkonfok* nagyon sok ötletes, érdekes, és művészi elemet tartalmaznak, melyek segítségével teljesen más kontextusba helyezik a problémát. Ezzel is kifejezve azt a szándékukat, hogy az esélyegyenlőséget igen széles körben kívánják értelmezni.

Az újrafogalmazásra a legkevesebb lehetőséget a híradós műfaj ad. Egy hírműsorban gyakorlatilag tilos az ilyen eszközök használata:

„A híradóban semmilyen „trükköt” nem lehet alkalmazni. Egyszerűen tilos. Egy híradó nem dramatizálhat, nem lehet benne megszerkesztett jelenet. Kizárólag a valóság bemutatásának eszközeit lehet használni. Egyáltalán nem használunk például zenei aláfestést, lassítást (csak abban az esetben, ha az a momentum csak ily módon emelhető ki). Ha alkalmaznánk ezeket az elemeket, újraértelmeznénk az eseteket, ami egy híradó esetében megengedhetetlen. Grafikont vagy különböző grafikákat lehet használni, mert ezek nagyon jól szemléltetnek, ugyanakkor nem értelmezik újra a hírt.” (Dr. Kert Attila, Tények)

² A hírt, bejátszást megelőző szerkesztői, műsorvezetői felvezető szöveg: felkonferálás. (A szerk.)

Jelentős elvonatkoztatási szándék figyelhető meg egy vizsgált televíziós bejátszásnál, ami egy *társadalmi célú hirdetés*. Itt az a cél, hogy a konkrét esettől elvonatkoztatva, lényegre törő, frappáns, sőt esetenként meghökkentő képi megfogalmazással, néhány másodpercbe sűrítve érjenek el hatást, így hívva fel a közvélemény figyelmét egy mindannyiunkat érintő, tehát közérdekű, társadalmi problémára. A kisfilm után pedig vagy szöveggel, vagy felirattal pontosítják a probléma mibenlétét, – ami egyben a hirdetés címe is lehet, mint például: „*Állítsuk meg a családon belüli erőszakot!*”, valamint a hirdetés elkészítésének megbízóját.

A legnagyobb mértékben a filmben nyílik lehetőség az elvonatkoztatásra, újrafogalmazásra művészi eszközök segítségével.

■ Az erőszak bemutatásának célja

Az erőszak bemutatásának célja nagyon sokféle lehet. Ez nemcsak az bemutatási móddal, hanem a műsor vagy újság típusával is összefügg. Ezeket a kérdéseket szinte lehetetlen egymástól elválasztva elemezni, mert az egyes célok is sok esetben érintik, vagy részben átfedik egymást. Az egyik legkézenfekvőbb cél egy esetről való híradás, vagyis a tájékoztatás, további szándék lehet a problémafelvetés, vagy segítségkérés. A *Csellengők* című műsor például kimondottan az utóbbi feladatra szakosodott, vagyis a média segítségét használja fel arra, hogy otthonról eltűnt vagy elcsavargott családtagok nyomára bukkanjon. A vizsgált mintában több a *Csellengők* műsorából felvett anyag is szerepel. Segítségkérésre azonban más módon is kínál lehetőséget a média. A *Napkelte* és a *Mokka* című műsorok is alkalmasak ezen funkciók betöltésére. A *Mokka* elemzett adásából származó felvételen Simek Kitti és Morvai Krisztina volt a vendég, és többek között az újonnan megjelent közös könyvüket mutatták be, és arra kérték a nézőket, hogy minél többen vásárolják meg ezt a könyvet, mert ezzel nemcsak Kitti nehéz anyagi helyzetén javíthatnak jelentősen, hanem a könyv megvásárlása esetén 100 forinttal támogatják a családon belüli erőszak elleni küzdelmet is. A segítségnyújtásra a *Kékfény* című műsor is remek példa, amely, az eredményesebb és gyorsabb nyomozás érdekében nem egyszer kéri a nézők, illetve a lakosság segítségét. A segítségkérés vagy a segítségnyújtás céljai szorosan összefüggnek a megoldáskeresés céljával, még ha csak rész megoldásokról, vagy átmeneti megoldásokról van is szó. De az elemzés és okfeltárás, tényfeltárás is egyfajta út lehet a megoldáshoz. Erre elsősorban a *Szólás Szabadsága*, illetve a *Napkelte* című műsorok alkalmasak, szerkezetük, funkciójuk, és nem utolsósorban a műsorvezetők személyisége és felkészültsége okán.

■ A beszámoló utóélete és következményei

A mintában a *körmendi, a szécsényi gyilkosság* fejleményei, *Sebestyén, Simek Kitti, Mehmed Kárcsika* története, *Michael Jackson* pere, és a legutóbbi „*szamurájkardos támadás*” az, amelyet a média nyomon követ. A médiában megfigyelhető az jelenleg, amikor egy-egy konkrét és aktuális eset indít be egy olyan

folyamatot, melynek hatására alaposabb, többszemponú vizsgálatok kezdődnek. Felülvizsgálják hatályban lévő, de rossz, nem megfelelő, nehezen foganatosítható törvényeket.

■ ÖSSZEGRÉS

Az a két hónap, amelyet a média megfigyelésével, majd az elemzéssel töltöttem számos új, és legalább ennyi előzetes várakozásaimnak megfelelő tapasztalatot hozott. Egyik feltételezésem a médiával és a gyermekbántalmazással kapcsolatban az volt, hogy ez a téma és a közszolgálati funkciók összefüggenek egymással, mégpedig számszerűségében és gyakoriságában. A közszolgálati csatornán jelentősen több időt szánnak a gyermekbántalmazás eseteinek bemutatására. Előzetes elvárásaim alapján a közszolgálati csatorna műsoraira sokkal inkább jellemző a szakmaiság, a probléma több szempontú, bővebb, kiegyensúlyozott és elfogulatlan bemutatása. A kereskedelmi televíziók csatornái a társadalmi problémákat, ezen belül a gyermekbántalmazást inkább valóban a nézettség, és ezzel összefüggésben a bevétel növelése céljából mutatják be, és kevésbé törekszenek a probléma megoldására. Örömmel tapasztaltam, hogy egy kereskedelmi televízió is tehet valamit a társadalmi problémák kezeléséért. Nyilván nem ugyanolyan mértékben kell ezt a szerepet felvállalnia, de más eszközökkel, más stílusban megtalálhatja az arculatának is megfelelő megoldásokat. Ilyen például a *Tv2 Strucc* című esélyegyenlőségi magazinja. Ahhoz, hogy ez a műsor létrejöhesse szükség volt az Ifjúsági-, Szociális-, Családügyi- és Esélyegyenlőségi Minisztérium és a *Tv2* támogatására is. Ez azt jelenti, hogy egy kereskedelmi csatorna is áldozhat anyagi forrásokat olyan fontos kérdésekre, mint az esélyegyenlőség. Nemcsak a nézettség és a bevétel az egyetlen szempont, hanem a társadalmi szerepvállalás és ezzel összefüggésben a csatorna presztízse is. Hogy egy esélyegyenlőséggel foglalkozó műsor is lehet sikeres, ráadásul egy kereskedelmi csatornán.

További feltételezésem volt, hogy a médiának vannak a gyermekbántalmazás témakörét illetően pozitív és negatív hatásai egyaránt. Ez valóban így van. A vizsgálat során volt példa erre is, arra is. A kedvező hatások valóban a magas szakmai színvonalú, igényes műsoroknak köszönhetőek, míg káros következményekkel a bulvár és egyéb vitatható szakmai színvonalú műsorok és újságok híradásai és beszámolóí járnak. De a végszó legyen inkább az, amiben a média hasznos és jó lehet. Ha felelősségteljes és szakmailag, erkölcsileg igényes médiumokról beszélünk, akkor az mindenképpen alkalmas a társadalmi tudatformálásra, a tájékoztatásra és nem utolsósorban a segítségnyújtásra, amelyre a gyermekbántalmazás és a családon erőszak problémájának igencsak nagy szüksége van.

Veroné Jámbor Noémi

(A felhasznált szakirodalom a szerkesztőségben elérhető.)

Szülőnevelés¹

■ „POSITIVE PARENTING PROGRAM”, AZAZ POZITÍV NEVELÉSI PROGRAM – A 21. SZÁZAD TÚLÉLŐ TRÉNINGJE

Az apák és anyák nemcsak Németországban túlterheltek. Ott manapság seregestől jelentkeznek jó tanács reményében a szülőknek szervezett tanfolyamokon, szemináriumokon. Néhány pedagógus már sürgeti a szülőknek nyújtott segítség eme formáját – kötelező részvétellel. De egyáltalán meg lehet tanulni a gyerekekkel való helyes bánásmódot? Cikkünk a Spiegel nyomán ezt járja körül.

A megátalkodott, gyereknýzó szülőt rövid úton a szülők iskolájába küldik... Eddig ez a csak irodalmi megoldásként ismert ötlet – és születtek ebből már gyerekkönyvek – megvalósulni lát-szik a gyakorlatban. Különös dolgok történnek egy tanteremben: nehezen kezelhető szülők ülnek az iskolapadokban. Egy hentest büntetésből jól elnáspángolnak, amiért mindig megverte a fiát.

Katja Thimm *Hogyan harcolnak apák és anyák a tekintélyükért* című cikkében a westfalai Hagenben működő, felkapott-nak számító szülők iskolájának további történéseiről is beszámol: szülők ülnek sorban a szemináriumi terem székein; egy munkanélküli ápolónő, egy üzletasszony, egy közgazdász, egy varrónő, egy orvos-asszisztensnő és egy víztisztító szakmunkás. A szülőnevelők a Padeborni Érsekség Házassági, Családi és Életvezetési Tanácsadásának pedagógusai, az aznapi tananyag: „1. A második óra anyagának felfrissítése, 2. a házi feladat megvitatása, 3. a problémás magatartás kezelése, 4. pont-kártya; 5. házi feladat.” A két órás foglalkozáson ez a program. A pozitív szülő-gyermek kapcsolat kiépítésén dolgoznak. A tananyaguk szerint beszélgetni kell a gyermekkel, legyen az bármilyen életkorban, vagy ki kell mutatni a ragaszkodást/érinteteket. Ez maga a cikkben ismertetett „Három „P.”, a „Positive Parenting Program”, magyarul: a pozitív nevelés programja. Ötvenkilométeres körzetből járnak ide szülők. S a Spiegel valóban az ugyancsak divatos túlélő tréningekkel von párhuzamot, csak itt és most nem az a feladat, hogy mit együnk az erdőben és hogyan gyújtsunk tüzet, hanem elképzelhetően elviselhetetlen gyerekek mellett, mondjuk annak megoldása pl. „Hogyan viselkedjünk a családi ünnepeken, és hogyan a nyári szabadságon a Keleti tengernél?”

A cikk szerint Németországban több ezer ilyen és ehhez hasonló helyen ülnek esténként anyák és apák – szülők iskolájában. Érdekes, hogy itt az autoriter nevelési módszereket nem elfeledtetni akarják a szülőkkel, hanem éppen ellenkezőleg, beléjük csöpögtetni. Sokan azért mennek el a szülők iskolájába, hogy megtanulják akarataikat érvényesíteni a gyerekekkel szemben. Adatok szerint kb. 30 000 szülő vett részt eddig a 3 P programon: négy estén át csoportban, azután pedig még négy, 20 perces telefonos beszélgetésben sajátították el a tananyagot.

¹ Katja Thimm: *Hogyan harcolnak apák és anyák a tekintélyükért* (megjelent: Spiegel 2005. július 18. 29. szám 124. o.) c. cikkét Dénes Veronika ismerteti.

A konkurensnek aposztrofált tanfolyamokon is (*Step, Kess, Gordon, Erős szülők – Erős gyerekek*) tízezerrel ülnek esténként a német szülők, hogy megtanulják a reggelek, a déli órák és az esték – mint hétköznapi krízisidőpontok – konfliktusainak kezelési technikáit. Egy-egy program részvételi díja a 300 eurót is elérheti, attól függően, hogy a tanfolyamvezető saját számlára, vagy az önkormányzat, az iskola, az egyház, vagy valamely szociális intézmény megbízásából dolgozik.

A tanfolyamok más-más szemléletűek, sokszor teljesen eltérőek, de valamennyi a valóban jó nevelést szolgáló, többszörösen – az Egyesült Államokban, Ausztráliában és Finnországban is bevált – kipróbált, taktikák megtanulásával kecsegtet. Mint a Spiegelből megtudjuk, százak szereznek „szülői jogosítványt”, ezrek járnak szülői összejövetelekre, mint amilyen pl. „Anyák a kerületből” vagy a „Segíts párbeszéddel”; tízezrek gondolkodnak együtt éjszakánként arról, hogy hol kell a határvonalat meghúzni, és hogyan értékeket átadni. Százerek keresik fel a tanácsadó helyeket és kérnek segítséget névtelen szülői telefonvonalakon.

A cikk egy nevelést érintő felmérésre hivatkozva írja, hogy a megkérdezettek 5%-a válaszolta azt, hogy túlságosan autoriter módon neveli a gyerekeit, és 82%-a azt, hogy túl szabadon. A fennmaradó 13% volt a „kiegyensúlyozottan” és „nem tudom” válaszok, valamint a nem válaszolók aránya összesen. Két-három millió között van azoknak a száma Németországban, akik hetente bekapcsolják az RTL-n a Super-Nanny műsorait, és követik nagy érdeklődéssel, hogyan próbálja az ordító, köpködő és verekedő gyerekeket és túlterhelt szüleit Super Katja és Super Nadja a kiegyensúlyozott, normális családi élet útjára terelni.

És – mint más országokban is szokás – a nevelésben mindenki nagyokos, mindenki úgy érzi, hozzászól: német politikusok és közéleti szereplők képes újságokban adnak nevelési tanácsokat; egyikük pl. – iskolai összetartozást erősítendő – iskolai egyenruhát ajánlott. A nemzeti futballválogatott vezetője nyilvánosan kijelentette: ő megtiltotta a gyerekeinek az ártalmas hatású mobiltelefon használatát. A cikk beszámol a Családügyi Minisztérium új referens csoportjáról, amelynek feladata a „nevelésre való alkalmasság, a családalapítási- és családi tanácsadás” megszervezése; és az illetékes miniszter sürgetéséről: a nevelés alapkérdéseinek az iskolai oktatásba történő felvételével kapcsolatban. A szülő-gyermek viszony mára újra vitatéma lett szövegi le a Spiegel, akárcsak a hetvenes években, amikor a

68-asok nemzedéke a magánóvodákért, a Summerhill-pedagógiáért és az *antiautoriter nevelésért* szállt síkra. Érdemes megjegyezni, hogy ugyanez Magyarországon úgy 10-15 éve zajlik – kis fáziskéséssel: nemrégien jelent meg pl. az említett pedagógiát összefoglaló könyv előszőr.²

De hol is a baj valójában? – kérdezi a cikk szerzője. A gyerekek a botrány okozói, vagy a szülőknek fogyott el a türelmük? S a sokszor hallható érvelést olvashatjuk: végtére is egész generációk nőttek fel anélkül, hogy szüleik különösen iskolázottak lettek volna; az állítólagos mai kezelhetetlenek nagyszülei közül sokan teljes, vagy felárvaként váltak felnőtté a háború romjai között, s mégis jól eligazodtak az életben. És a kérdések is ismerősek: a szülőknek valóban tanulni kell a nevelést? Meg lehet-e tanulni tanfolyamokon és a TV képernyőjéről? Egyáltalán mit is értünk nevelés alatt? A rendes viselkedést, vagy egy szilárd értékrend kialakítását? Az evés előtti kézmosást, vagy a Jó Istenkéhez imádkozást?

„A nevelés – idézi egy szakfőiskola neveléstudomány tanárát a cikk –, nem más, mint folyamatos tapasztalatcsere egy jól tájékozott és egy tájékozódni vágyó személy között. Mindkettőnek hasonló értékei és érdemei vannak, s mégsem azonosak.

A szülőknek a tárgyi és személyiségbéli autoritásukat egyaránt vállalniuk kell. Tudniuk kéne, hogy mi miért történik az életben; hogy nekik is folyamatosan fejlődniük kellene, s hogy a szülői hivatásukat feladatuknak tekintsék! Szeretet, odafigyelés, együttműködés, közös döntéshozatal, közös alkotás, és korlátozni tudni – ez minden, ami a szülőtől elvárható.”

A továbbiakban kifejti, hogy nevelni annyit jelent, mint úgy képezni a gyerekeket, hogy meg tudják érteni a világot, és el tudjanak igazodni benne. Ha ez annyira világos, miért mégis szülők, élettársak és egyedül gyereket nevelők keresik a nagyobb tekintély felé vezető arany középutat, a kompromisszum, a konfliktuskezelés, a bátorítás megfelelő hangnemét, és azt, hogyan kell határozottan, ellentmondást nem tűrve, hisztéria-állónemet mondani.

A Német Ifjúsági Intézet vonatkozó tanulmányára hivatkozva a cikk szerint a szülők 60 % kifejezetten kedvezően vélekedik fiáról és leányairól. Mint ahogyan a legtöbb gyerek is jól érzi magát a családjában. Így viszont valóban érthetetlennek és megmagyarázhatatlannak tűnik, miért ülnek a szülők számos német városban a nevelési tréningeken.

A Heidelbergi Egyetem Pszichoszomatikus Kooperációkutatási és Családterápiás Intézetének igazgatójának esetismertetését is felidézti a cikk:

Egy mama azért kereste fel a szakembert, mert kétéves gyermeke nem akart enni. Ezután a videokamera előtt kellett megmutatnia, hogyan szokta etetni a kislányt: A tejbedarával teli kiskanalat a gyermek szájába dugta, a gyerek kiköpte, új kiskanál, újból kiköpi, aztán egy fedővel betakarta a tányérkát, az anya leveszi, és megint a darába merítette a kanalat. A szakember magyarázata szerint pánikba esik attól való félelmében, hogy a kislány éhen halhat, és éppen az ellenkezőjét érte el: a kisci nem eszik, mert nincsen ideje a nyelésre.

2 A. S. Neill: *Summerhill. A pedagógia csendes forradalma*, 2001 Kiadó, 2004

A cikk így következtet: a szülők gyakorlatlanok és bizonytalanok szülői szerepükben. Ami pedig a gyerekeket illeti: sok fiú és lány visszatükrözi a szüleiben meglévő belső káoszt, az óvodások 20%-a magatartászavaros; a gyerekek félénkek, depressziósak, gátlásosak, könnyen sírva fakadnak, magányosak. A narcisztikus egykék száma folyamatosan növekszik, s egyre több orvos diagnosztizál gyerekeknél feltűnési rendellenességet. A cikkben megszólaltatott szakemberek – pszichológiai professzor, családterapeuta, gyermekorvos – véleménye az, hogy a legtöbben nevelési hibákra visszavezethetően zaklatottak, az esetek egy negyede – hasfájás, alvás- és evészavarok, agresszió – a rossz nevelésre vezethető vissza. Ha a gyerekeket nem megfelelően nevelik, az egész társadalom szenved elkerülhetetlenül károkat.

A megelőzést forszírozó szakértők szerint azok a gyerekek ugyanis, akik otthon erőszakot látnak, tapasztalnak maguk körül, gyakrabban válnak bűnelkövetővé. Ha most nem tesz ez ellen a társadalom, később fizethetjük a börtönöket.

Bár Németországban öt éve törvény biztosítja a gyerekeknek azt a jogát, hogy erőszakmentes környezetben nőjenek fel, (Polgári Törvénykönyv 1631. §. /2/. bekezdés) és ez nemcsak verésmentes életet, hanem a pszichikai erőszak – mint pl. a szeretetmegvonás, vagy megalázás – tilalmát is jelenti, ennek ellenére sok-sok kisgyerek nem ilyen körülmények között nő fel. A közelmúlt statisztikáira hivatkozva a cikk megállapítja, hogy az Ifjúsági Hivatalok adott évben 10.000 esetben választották el a gyerekeket a szüleiktől és rendelték el ideiglenes elhelyezésüket. A Család- és Ifjúsági Minisztérium ugyanezen évből való jelentésére hivatkozva azt is közli, hogy a gyerekek a családok csupán 28%-ában kapnak szankció, illetve testi fenyegetésmentes nevelést – 54%-ában hagyományos nevelést –, amibe bele értendő a fenékre-verés is –, és a családok 17%-ában a nevelés testi fenyegetéssel terhelt.

„Pedig senki nem akar szándékosan kárt okoznia a gyerekeknek – véli a megkérdezett szociológus –, de a szülők egyharmadának erejét jócskán meghaladja a gyereknevelés.” Egy prevenció-kutató 15%-ról beszél, akiknél valóban „súlyos problémák” merülnek fel a gyerekekkel fennálló kapcsolatukban. A kutató álláspontját ismertette a cikk kifejti, hogy a szakképzettséggel nem rendelkező szülőknél hatványozódik a probléma, és éppen náluk nagyobb a születési hajlandóság, mint az értelmiségi családokban. Míg a polgári családokban más típusú probléma jelentkezik: a gyerekek órák hosszat a televízió és a számítógép előtt ülve állandó média-fogyasztóvá lesznek, ez az ún. jóléti, vagy elkényeztetésből fakadó, elhanyagolás. Ezek a gyerekek mindent megkapnak a szülők rájuk fordított idején és törődésén kívül. A hosszú távú cél az, hogy a modern társadalom totális átalakulása közepette lelkileg egészséges, szociálisan kompetens és teljesítőképes fiatalok nőjenek fel.

A szülők többnyire olvasottak és tele vannak jóindulattal, jegyzi meg a cikk egyik szociológus megszólalója, az Altonai Szülők Iskolájának munkatársa, de ha nehézségek adódnak, szerinte nem az érzéseikre hagyatkoznak, hanem fellapoznak néhány receptet.

A szülők iskolájában napi praktikákat, stratégiákat tanulnak és próbálnának ki otthon: ilyen a kérdezni-mondani-tenni módszer például, az oktatási metódus kulcsszavai: konkrétumok,

gyakorlatiasság. (Valahogy így: Mit is mondana apuka? És apuka jó tanuló módjára válaszol: „Mit csinálunk reggelente, mielőtt elindulunk? Úgy van, cipőt húzunk. A cipőfűzőt nehéz megkötni. Segíték az elsónél.”)

Ebben az iskolában egy Ausztráliából való oktatófilmet is használnak a pedagógiai tanulság illusztrálására: egy kislány az iskolatáskáját a sarokba hajítja. „Vidd a táskádat a helyére!” utasítja az anyukája. A kislány engedelmeskedik. „Köszönöm Marion, hogy a helyére vitted a táskádat” – köszöni meg az anya. A nevelők szerint pont ez a szülők felelőssége: világos utasítások az olyan bizonytalan kérések helyett, mint pl. nem gondolod, hogy ideje lenne levetkőznöd? És a további praktikák, mint: beszéd közben térdeljünk le, és nézzünk a gyerek szemébe. Szólítsuk a nevén, hogy tudja, róla van szó! Vagy: aki útra indul, jóval előbb tervezze meg, hány helyen kell majd megállni, hány gyerek-kazettát kell magukkal vinni, hogy jó hangulatban teljen az út; aki elmerészkedik a nagymama születésnapjára, az előre magyarázza el a gyerekének, meddig kell majd az asztalnál ülnie. A cikkben idézett nevelők szerint a cél, hogy a gyerek tegye azt, amit kérünk tőle, és mindig dicsérjük konkrétan: „Rendesek vagytok, hogy ilyen szépen ültök az asztalnál” vagy: „jó, hogy ilyen klassz kazettákat válogattatok ki az útra.” Ez talán kicsit didaktikusan hangzik, viszont gyorsan automatizmussá válik.

És sorjáznak az ötletek a „szabálysértések”, helytelen magatartás vagy dühkitörések esetére is: „pár perc csend a történetek átgondolására, s ez a csend mindenütt megteremthető. A szupermarketekben minden áruakodó lapból lehet pár percre „csendes szék”, vendéglőkben a mellékhelyiség előtere, utazás-

nál pedig elég megállni egy parkolóban, és félreeső zugban lehet olyan helyet találni a gyerekek, ahol kifújhatja magát. A rizikó-helyzeteket, mint amilyen egy utazás, egy látogatás vagy városba menetel, előre meg kell tervezni. Ez segít ugyanis, hogy a helyzet urai maradhassunk.”

A Spiegel ezt fordított világgént magyarázza: „a szülők úgy gondolják, hogy az egykoron magától értetődő tekintélyüket most másoktól kell megtanulniuk; eltűnni látszik a gyermekek fejlődésének ismerete, valamint a szülők és gyermekek közötti természetes kötődés. A szülői szeretet feltétlensége, ami – mint a tékozló fiú bibliai története – a nyugati értékrend közkincsévé vált, ma a szülőképzés rendszerében egy többlépcsős oktatás kitűzött célja. A gyereknevelés évezredek óta magától értetődő, haladó programja mára problémává torzult. Tudósok és hivatásos segítők így fogalmazták ezt meg: az a természetesség és a biztonság, ahogyan a szülők gyermekek fejlődését korábban kezelték, mára megrendült.”

A miértet a cikk az eddigi iróniát félretéve vizsgálja, pszichológusok, szociológusok, történészek, orvosok és neveléstudományi szakemberek eredményeinek, oksági magyarázatainak bemutatásával:

„1.

A nevelési stílusok ingadozása: A Harmadik Birodalom és az Adenaueri idők autoriter eszményképe után az inga hirtelen a „megengedő” irányba lendült át: A 68-as szülők inkább gyermekeik barátjának tekintették magukat, mama-papa helyett Helgának és Klausnak hívták magukat, és hároméves gyermekükkel a föld víztartalékainak kimerüléséről társalogtak, ahelyett, hogy

azt mondták volna, hogy már tele van a fürdőkád. A mai németeknek mindent újra meg kell tanulni. A Szövetségi Köztársaság 56 éves demokráciája után a németeknek éppúgy nyitottnak kéne lenniük a demokratikus, mint az autoriter nevelési stílusra, – mondja a szociológus Hurrelmann. A szülőket megint papának és mamának kellene szólítani, és a gyerekeiknek való vak engedelmeskedés helyett, hanem ügyelniük kéne az alá-fölrendeltségi viszonyra. Csak ezután lennének képesek a tanulásra, s arra, hogy az autoritást megkérdőjelezzék. „De sem a permisszív, sem az autoriter nevelési stílussal nem érik el a szülők azt, amire annyira vágnak: teljesítőképes, önálló és szociálisan felelősen gondolkodó gyerekeket.”

2.

Az individualizmus átka: Még soha nem volt ilyen zavaróan bőséges a kínálat a gyerekeknek szánt, legjobbnak vélt dolgokból, mint manapság. A bizonytalan jövőt szem előtt tartva az értelmiségi szülők igyekeznek utódaikat a jelen bonyolult világára előkészíteni: korai zenei nevelés, masszázs, dzsui-dzsicu, angol-olvasás óra. Tudják, hogy gyerekeiknek a jövőben aktívnak és rugalmasnak kell lenni, azt azonban nem tudják, hogy ezeket a képességeket miként nevelhetik megbízhatóan beléjük. Ezt az egzisztenciális bizonytalanságot korán átadják a gyermekeiknek, – mondja Remo Largo bestseller szerző, egyben a Zürichi Egyetemi Kórház gyermekgyógyász professzora.

Ehhez társul még az is, hogy sok anyának és apának a gyermeke születése előtt csak magával kellett törődni, s aztán hirtelen egyszerre a nyakukba szakadt minden, meg kellett tanulniuk a hétköznapiok kisegszeregyét is: lakni valahol, főzni, tervszerűen bevásárolni. „Sokaknak halvány fogalma sincs arról, hogy egy gyereknek mire van szüksége, és minden pszichológus, terapeuta, pedagógus mást prédikál – vélekedik a neveléstudományi szakember Tschöpe-Scheffler.

A nagyszülőktől alig kérnek már tanácsot, vagy, ha kérnének is, azok elérhetetlenek, mert mint „fiatal idősök” örökké el vannak foglalva, utazgatnak a világban. Az idősebb testvérek közül – akiktől elleshetnék, hogyan is kell egy gyerekkel bánni – kevésnek van fiálánya. Ehelyett a szülők csak egyszem gyerekeiket lesik megbabonázva. Gyereket manapság nem azért vállalnak, hogy gazdaságilag bebiztosítsák magukat, s nem is azért, mert az az élet természetes velejárója lenne. A gyerek egy többszörösen átgondolt döntés eredménye, akinek feladata van: neki kell boldoggá tenni a szülőt, mégpedig lehetőleg problémamentesen. „Gyakran a gyerekek a tökéletesen megtervezett életpálya utolsó építőkövei, aminek aztán hajsza pontosan bele kell passzolnia abba a hiányzó darabkába” – mondja a szociál-pedagógusnő, Stüble asszony.

3.

Szakadék a szülők és gyermekek között: A popkoncertek, a bungee-jumping, a görkorcsolyázás, az öltözködés: érdekek és a kedvtelések terén a szülők és gyerekeik egyre inkább hasonlítanak egymáshoz. Negyvenévesek a hasat szabadon hagyó nadrágot viselnek. 12 évesek festik a szempillájukat. Különösen a gyerekeiket egyedül nevelők fiai és lányai helyettesítik a partnert a szabadidős programokban. Mégis éppen ez eredményezi aztán, hogy egyes családokban a generációk közötti szakadék mélyülni kezd. „Sok szülő nem sokat tud a gyermeki fejlődésről” – mondja az erlangeni kutató, Lösel. „Gyakran vagy alul, vagy túl követelnek.

Egy négyévesnek pl. össze kell tudni maga után rakni a játékeit, a szobáját azonban még nem tudja egyedül rendben tartani.” Hogy milyen belső drámákat élnek át a gyerekek életüknek már korai időszakában – azt a szülők nem is sejtik. A fiúknál a pubertáskor általában 12 éves korban, a lányoknál 10 éves korban kezdődik. A hormonok hirtelen működésbe lépésével egy időben azonban sem érzelmileg, sem intellektuálisan nem válnak még éretté.

Gyermekeik virtuális világában a legtöbb apa és anya nem igazán képes eligazodni. Már az általános iskolások olyan saját világegyetemet teremtenek maguknak, amelyben mesterségesen létrehozott személyeknek ők találják ki a jellemét és egy pörgős életet hozzá. Ezek a belső képek olyan valóságosak, hogy a realitás nem képes lépést tartani velük – állítja a hannoveri gyermekpszichológus és szerző, Wolfgang Bergmann. A szülők minden esetben tanácstalanul reagálnak erre – és elveszítik szavahihetőségüket „Kétségbeesésükben ráparancsolnak a gyerekekre, hogy olvassanak könyveket, ahelyett, hogy folyton a számítógép előtt játszanak”- fűzi hozzá a gyermekorvos Largo. „Ezzel szemben ők maguk csak néha-néha lapoznak át egy újságot.”

4.

A felelősség Bermuda-háromszöge: A szülők és pedagógusok évek óta tologatják a felelősséget ide-oda, s a másokra hátrítják a nevelés felelősségét. Ha pedig jobb nem akad, akkor ott a társadalom, ez az absztrakt hatalom, amely mindig illetékes lesz, ha senki nem akarja vállalni a felelősséget. Már az óvodában megfigyelhető, – mondja Geritt Gieseler Mahlmann, a delmenhorsti Tarkabarka Óvoda vezetőnöje, hogy a szülők egyre több felelősséget hátrítanak rájuk: „Ezelőtt magától értetődő volt, hogy a gyerekek az olyan készségeket, mint a kézmosás és az asztal megterítése, már otthon megtanulták. Ma nekünk kell mindezeket megtanítani.” A helyes viselkedésformákról, a fellépésről és a megbízhatóságról létrejött konszenzus, ami szülőket, pedagógusokat és nevelőket 30 évvel ezelőtt még egyesítette, mára már szertehullott. Sőt: gyakran egymással ellentétesen nevelnek szülők és tanárok, és a kölykök pimasz viselkedéséért a társadalmat okolják.

5.

Érték-válság: Még a sztárok, – akik egész generációknak szolgálnak példaképekül – sem maradnak fenn ma már egy szezonál hosszabb időn át. Aki észreveszi, hogy milyen rövid a példaképek szavatossági ideje, az annál áthatóbban kérdezi önmagától: Ki vagyok és honnan jövök, hová tartok? A értékválságból éppúgy profitál a pápa, mint a képzési és értékkánon szerzői. „Fun-ban és Action-ben mindenkinek volt már része, most a valódi életre keresnek példaképet – kommentálja a megelőzés-kutató Lösel –, még a gyermekek számára is.

Ez azt is jelenti egyben, – mondja Tschöppe-Scheffler, hogy a gyerekeket végre újból feladatokkal bízzák meg: felelősség a vacsoráért, a szemét leviteléért, az iskolai előmenetelért. „1968 után semmivel nem pótoltuk a szétzúzott tekintélyt, semmit sem követeltünk meg tőlük.

Ehelyett minden kötelezettségük alól felmentettük őket. „Így olyan emberek válnak belőlük, akik nem lesznek majd tisztában azzal, hogy mire is képesek valójában. „Csak az érezheti magát az életben felnőttnek, aki látja, hogy hasznára van másoknak.” A nevelők legfontosabb feladata ez: a gyerekekben a kötődés, a valósihoz tartozás és a fontosság érzését megtanítsák nekik. Ehhez

pedig időre, humorra, lelki nyugalomra és a saját értékek megismerése, belátására van szükség.”

A problémák a cikk szerint olyannyira sokfélék, hogy a szülők iskolájának piaca napról napra nő: vevő-orientáltan igyekeznek a nevelőtrénerek gazdagítani a választékot: tudni korlátozni; megtalálni az értékeket; elismerni a gyermekek jogait; értelmet adni. Amennyire hasonlóak a módszerek – dicsérni, bátorítani, világos szabályokat adni, következetesen cselekedni –, annyira különböző a nevelő-tanfolyamok ember és a világképe. Némiképp leegyszerűsítve: az amerikai hagyományokon nyugvó pragmatizmus és egy inkább európai szellemiségű érték- és önértékelés keresés („Nevelés-technológiának”, ill. „kapcsolatiparnak” nevezi ezt a két iskolát a cikkben szereplő szociológus Hurrelmann. Az elsőhöz tartoznak a részben bemutatott *3 P* és a *Super Nanny*, a másodikhoz az *Erős szülők – erős gyerekek* és a *Step*. Mint a cikkből megtudjuk, előbbiek a gyerekek neveltségét, rossz viselkedését akarják megváltoztatni, utóbbiak a teljes család-szisztémát. Ahol pl. a *3 P* a csendes engedelmességre helyezi a hangsúlyt, a *Step* és a *Német Gyermekvédelmi Szövetség* az együtt gondolkodást és a gyerekek lehető legszélesebb körű bevonását támogatja.)

A *Step* programja szerint az apáknak és anyáknak a jövőben oda kell figyelniük milyen nézeteltérések vannak a családban, hogyan reagál erre szülőként, hogyan a gyerek. A szülők megtanulják az aktív meghallgatást: pl. a házi feladatot nemcsak kikérdezni kell tudni, hanem bele is kell tudni élni magukat a gyerek hangulatába. Legyen a szülők feladata, hogy tudjanak bánni a gyerekekkel – fogalmaz a cikkben a *Step* Szülőtanfolyam tréner. Azt is hangsúlyozza, hogy sokan magától értetődő tiszteletet várnak a gyerekeiktől, holott ők maguk is igen „tiszteletlenül” bánnak velük: „Fenyegtetnek, ordítóznak és soha nem köszönnek meg nekik semmit.”

Mint a riport bemutatja, a *Step* az individuál-pszichológia lényegi tanítására épít: minden ember tartozni akar valahová, akármilyen kicsi is. Sok család alapkonfliktusát az okozza – citálja a tanfolyamvezetőt a cikk-, hogy miközben a szülők a hét-köznapot a lehető leggyorsabban és legproblémamentesebben szabályozni akarják, nem veszik észre, hogy mi történik a gyerekekkel. Ekkor próbálja meg a gyerek felhívni magára a figyelmet, és a szülők ilyenkor a klasszikus csapdába esnek. A szupermarketben gyakran látni: a gyerek csokoládét akar, a szülők nem akarnak csokoládét venni, a gyerek a földre veti magát, üvölt. A legtöbb szülő ekkor rossz döntést hoz: megveszik a csokoládét, ahelyett, hogy hagynák a gyereket – a vásárlásba bevonna – hogy ő maga keresse meg az állványokon és tegye a kosárba pl. a tejet, vagy a spagettit...

A szülőknek – az Aacheni Gyermekvédelmi Egyesület munkatársának cikkbeli véleménye szerint – komolyan vehető emberekként kellene a gyerekekkel szemben viselkedni. A méltó hozzáállás az lenne: „Segíts, hogy megértsék téged és az elvárásaidat is.” Az, ami úgy hangzik, mint egy önsegítő csoport mottója, azt annak is szánják. „A szülők önismerete és egymás közötti tapasztalatcsere nagyon fontos, csak azután lesznek képesek meggyőzően határt szabni és kompromisszumot kötni a gyerekekkel, ha előtte ők is tisztában voltak saját értékeikkel, céljaikkal és igényeikkel.” A 20 évvel ezelőtt Finnországból

áthozott „Erős szülők-erős gyerekek” elnevezésű program keretében ma már több mint 50.000 tanfolyam indult teljes létszámmal. Mint a riport beszámol, egy hétfő estén például kávé és tea mellett 15 szülő veti alá magát egy villám-tesztnek az óra legelején. A szülők elmesélik, hogyan érzik magukat: ki fáradtan, ki örül, hogy belevágott a tanfolyamba és ezt jelzi vissza. A legutóbbi alkalommal az volt a házi feladat, hogy kérdezzék meg a gyerekeiket, mitől érzik úgy, hogy szeretik őt. És ugyanezt kérdezzék meg a partnerüktől is. A szülők jegyzetfüzetükből ilyeneket olvasnak fel: „Az én kislányom azt mondta azért, mert a hasamban hordtál.” „Mert Micky egeres füzetet vettél nekem”. „Ha kedves vagyok veled, akkor te is az vagy velem.”

A partnereik válaszainál szégyellős a hallgatás, bizonytalanság érződik. Alig akad valaki, aki eleve megkérdezte volna. A következő napirendi pont: szerepjáték. „Papa, nézz ide!” - Tessék! Mit szeretnél?” Két személynek kell a dialógust előadni, és a „Tessék, mit szeretnél?” kérdésnek – mérgesen, vidáman vagy jó hangulatúan kell hangzania. A „túlfeszített-ideges” „barátságos” és „elragadtatott” hangnemet a szülők minden nehézség nélkül, jól etalálják, meg tudják oldani. Amikor az egyik apa a válaszát „meleg-érdeklődő”-nek gondolta, a többiek magas fokban idegesnek értékelték ugyanazt.

Odafigyelni és foglalkozni a gyerekek érzéseivel, úgy, hogy közben a saját érzéseiket se fojtsák el, ez legyen az első lépés a már feledésbe ment szülői megérzések és egyben egy kellemesebb családi élet felé. Ezt a cikkben megszólaló pedagógus véleménye szerint el lehet tanfolyamokon sajátítani – feltételezve a szülői szeretet és odafigyelést: ezeket ugyanis nem lehet begyakoroltatni. Míg a családi élet konfliktusait és a stresszt elsimító módszereket - bárki elsajátíthatja.

És ezek nemcsak az apákat és az anyákat segítik a szerző szerint. A felnövekvő generáció így átveheti a békés együtt-élést szolgáló ötleteket. És különféle magyarázatokkal kiegészítve kifejti, hogy akarják, vagy sem: a gyerekek példaképei a szülők, és a gyerekek a példaképeiktől tanulnak. Ez teljesen eltérő megközelítés az amerikai pszichológus, Judith Rich-Harris, álláspontjához képest, aki még a kilencvenes évek végén is azt próbálta bebizonyítani, hogy a gyerekek fejlődéséért egyedül a gének felelősek. A mai mérleget végül is úgy vonja le, hogy mostanság alig akad magatartáskutató, aki vitatná a családnak mint „személyiségformáló műhelynek” a funkcióját.

A család az egyetlen szociális rendszer, ahol a teljes, komplex személyiség a kommunikáció vonatkoztatási pontja, idézi a cikk az elhunyt szociológus, Niclas Luhmann szavait: „A család az egyetlen hely, ahol az ember olyannak mutathatja meg magát, amilyen – furcsának kibírhatalannak, tehet bármit, viselkedhet bárhogyan. Ezzel szemben az iskolában és a munkahelyén – az egyénnek csak egy rész-aspektusa érdekes.”

S nagyon nem mindegy, hogyan, mikor jön a felismerés: kevés az eszköz, segítség kell. Ezt jól megmutatja egy három gyerekes anyuka felismerése, amit a cikk kidomborít: „Én még mindig nem szabadultam meg attól, hogy időnként dühöngjek, vagy kiabáljak, de mégis egyre jobban boldogulok.” A felőrlő túlerheltség érzésétől a hamburgi anya egy *Step* tanfolyamon szabadult meg; „Egy kisgyerek, a középső a dackorszakban, a legidősebb pedig már a kamaszkorban”; és az illusztrátor állását sem akarta otthagyni. Amió-

ta látogatta a tanfolyamot, a dackorszakos egyszerre csak kinyílt, mint egy kagyló. A kétéves pedig segít az asztalterítésben. „Úgy érzem, hogy már órá is számíthatunk, hogy hozzánk tartozik. És mi van akkor, ha ez-az néha összetörik?!” A legidősebbel pedig megpróbál egy kicsit lazábban kijönni. Kevesebb felelősséget vesz magára az iskolai munkájáért, és csak azt kérdezi meg rendszeresen, hogy nincs-e segítségre szüksége. „Bízom a döntéseiben. És ez hihetetlenül megkönnyíti a dolgomat. A viták pedig – így tanítja a Step, - csak akkor segítenek a konfliktust kibeszélni, ha a harag már elszállt... Azon a ponton voltam, amikor az embernek már nincs vesztenivalója. Három gyereket nevelni olyasvalami, ami azelőtt meghaladta a fantáziámat. Mi az a kis nevelés, gondoltam korábban, hiszen minden mama boldogul vele valahogyan. S aztán egyszer csak nem ment tovább, ordibáltam és néha a kezem is eljárt.”

A Spiegel kis történeti összefoglalójából megtudjuk még, hogy „már a Krisztus utáni I. évszázadban Plutharkosz is felvetette a szabad szülők helyes nevelésének kérdését. Johan Amos Comenius, cseh pedagógus 1630-ban állította fel az „Anyák Iskolájának” ötletét, koncepcióját, a nevelés reformer Johann Heinrich Pestalozzi a XVIII. században a „lakószoba erejéről” beszélt, és síkraszállt azért, hogy a nők a délutánonkénti kézimunkázás közben tartsanak „anyagyléseket.”

„Ha gyermekeitekből hiányzik az erényesség, és hibáik vannak, ne bennük keressétek az okát, hanem magatokban”- figyelmeztetett 1806-ban a thüringiai philanthroph, Christan Gotthilf Salzmann. „Ez sokak számára talán túl keményen hangzik, ha azonban helyesen értelmezzük és követitek szavaimat, akkor annak igen jótékony hatása lehet.” 1762-ben a francia felvilágosodás egyik atyja, Jean-Jacques

Rousseau nevelési regényében, az Emilè-ben először szakított azzal a tradícióval, amely a gyermekeket kicsi felnőtteknek tekintette. Azóta tekintjük a gyerekeket gyerekeknek, akiknek egyéni jogaik és egyéni természetük van. Mégis még 80 év kellett ahhoz, hogy a pedagógus Friedrich Fröbel Thüringiában megnyissa az első óvodát.”

A nevelés jelentősége azóta – noha különböző megközelítésekkel, hangsúlyokkal – beleivódott az emberiség tudatába: megfogalmazódtak azok az elvek, amelyek a szülők nevelési kompetenciáját hivatottak támogatni. Hogy melyik program segíti ma leghatékonyabban az elbizonytalanodott szülőket, senki nem tudja. A szerző máig hiányolja a kínálat átfogó, összehasonlító elemzését. A kritikát némelyik tanfolyam hajlandó meghallani, elsősorban a 3 P. Az eredetileg magatartászavaros és terápiára szoruló gyerekek számára létrehozott irányzat „gyors és hatékony segítség lehet” többek cikkbeli véleménye szerint, viszont bírálják amiatt, hogy a szülők elsősorban a mechanikus viselkedést tanulják meg belőle. „Az olyan módszerek, mint amilyen pl. a „csendes szék” úgy kondicionálják a gyerek magatartását, mint Pavlov a kutyáit – mondja egy pszichológus: Nem engedelmeskedsz? tűnés a csendes székre!”

A 3P tanfolyamon résztvevők mégis hasznosnak tartják a szerzett ismereteket. Egyikük hétéves kislányának és tizenegy éves kislányának egyszerűbb szabályokat szabott meg: „A vajaskenyeres dobozát pl. iskola után a mosogatógépbe kell beletenni... Valóban meglepő, hogy milyen nagy a változás attól, ha az ember következetes. A gyerekek is tök jón tartják az új szabályokat. Eleinte még sírt a fiam, azt hitte, hogy nálunk is úgy lesz, mint a Super Nanny-ban” - idézi az apát a cikk.

A televíziós-pedagógusnőtól nemcsak az említett fiú fél. Bár igen közel állhatnak a nézőhöz a műsorvezetők nevelési ötletei, az

adás a legtöbbet vitatott német tv műsor. Nemcsak a Gyermekvédelmi Szövetség támadja a nevelési show-t. A fő kritika, hogy az emberi kapcsolatokat egyszerű technikai problémaként mutatja be, amelyek egyszerű eszközökkel hatékonyan és gyorsan megoldhatók. Tudjuk, a publikum nagy része ilyen receptekre vágyik, és nemcsak ebben a témában. Aminek a megoldása bonyolult, és mégcsak nem is ígéri az egyszerűséget – el van veszve széleskörben elfogadott módszerként vagy segítségként. A cikkben hivatkozott szakemberek szerint a gyerekeket háromfejű szörnyecskének látatják a műsorban, akiket másnap az iskolában kicsúfolnak emiatt, de kétségek merülnek fel a szülők miatt is, akiket tehetetlennek, alkalmatlannak mutatnak be nézők milliói – és közben saját gyermekeik – előtt.

A Spiegel álláspontja szerint a Super Nanny-vel szemben a szülőtanfolyamok hatása elhanyagolható, de talán ebben van erőssége: tartósabb lehet. A szülőtanfolyamok – a szervezők szerint legalábbis – megnyugtatók az apákat és anyákat: a tréning végeztével türelmesebben viselkednek a gyerekekkel, és nem szidják őket folyton. Felmerül persze a kérdés: hogyan történik az utánkövetés, mi számít egyértelműen pozitív hatásnak?

Vizsgálták, hogyha a hatás egyértelműen ilyen pozitív, akkor nemcsak a szülőkkel, hanem a gyerekekkel is be lehet gyakoroltatni ezeket a magatartás-formákat. A cikkben hivatkozott kutató véleménye az, hogy a családokban kevesebb lenne a konfliktus, ha mindenki az „EFFEKT” módszer (Fejlesztés-támogatás a családban: szülő és gyermektréning) szerint venne részt a tréningeken. Különösen a gyerekek látnák hasznát, az iskolai eredményeik is javulnának.

Amióta Németország átvette az amerikai „Ököl nélkül” elnevezésű programot, több ezer óvodás és iskolás kisgyerek tud jóval többet önmagáról és társairól, hála „Vad Willinek és Lassú Csigának”. A két bábfigurára épülő foglalkozásokon a gyerekekkel beszélgetnek az érzésekről, viselkedésről, egymásra gyakorolt hatásokról. Eddig mindig csak akkor léptek közbe, akkor reagáltak, ha történt valami. Az volt a mottó: „Figyelj csak, ha megütöd, Marc szomorú lesz.” Most már előre próbálják megértetni, hogy a viselkedésükkel a többiekből milyen reakciókat válthatnak ki a gyerekek.

A témával foglalkozó kutatók a megelőzés különböző módjainak és hatásainak szisztematikus összehasonlítását követelik, hiszen csak ezután tudnák megmondani, melyik tréning jó az egyik, melyik a másik családnak. Indoklásuk jogos: a szociális programoknak, éppúgy, mint a gyógyszeres kezeléseknek a hatásait és a mellékhatásait is ellenőrizni kell.

A cikk szerint mindezidáig sok tudós csak saját kedvenc tanfolyamának hasznát, előnyeit igyekezett bizonyítani. Ezzel számos méltatlan szakmai vádaskodás és érzelmileg túlfűtött vita is együtt járt. A cikk rámutat arra, hogy a lezajlott vizsgálatoknál hiányzik az elvárható tudományos pártatlanság. Mindenesetre az idézett eredmények a 3 P vonatkozásában figyelemre méltó változásokat mutatnak a gyerekek viselkedésében, és a szülők hétköznapijai is egyszerűbbek lettek.

A szerző érdemesebbnek ítéli az arról való gondolkodást, hogy a szülőképzés a bizonytalanság piacára került: ahol imázsról, pénzről van szó, a tanfolyamoknak nyújtott és a kutatásokat szolgáló állami támogatásokról, egyre inkább bővülő szemináriumokról és sok ezer tanfolyamvezető kenyéréről és kenyérféjéről. Összefügg sajnálatos módon mindez azzal is, hogy némelyik politika-közeli szakértő akár kötelezővé is tenné a gyermeket nevelők számára a tanfolyamok látogatását.

Most még főként azok ülnek a kurzusokon, akik amúgy is gondot fordítanak a gyerekeikre. A növekvő számú multiproblémás család képviselői azonban általában nem igazán jönnek, de nem is azok járnak, akiknél odahaza minden úgy megy, mint a karikacsapás: többnyire a középosztályból érkeznek inkább a szülők.

Ezen többféle szakmai megfontolásból változtatni akarnak, valahogyan jobban meghatározni és motiválni a célcsoportokat – néha meglepő ötletekkel: a szülő-tanfolyamok látogatásához kötni a gyermek-támogatásokat, vagy a részvételért bizonyos honoráriumot fizetni. Ez még mindig jóval olcsóbb megoldás a propagálók szerint, mint konfliktus esetén a gyerekek intézeti elhelyezése – és viszonylag jól működik. Van, ahol már ki is próbálták: ún. problémás családokban kívánták vizsgálni a 3P hatásmechanizmusát, és a szülőknek havi 110 eurót ígértek. Jöttek is, a legtöbben el is végezték, és ami fő, „meg is javultak” – összegzi a Spiegel.

Ehhez tartozik pl. a Családügyi Minisztérium modellkísérlete, amelyben török bevándorlókat speciális tréningeken olyan irányba próbálták elmozdítani, hogy a hagyjanak fel a gyerekek testi fenyegetésével.

A tudósok messzemenően egyetértenek a cikk szerint abban, hogy a legoptimálisabb megoldásként a szülőknek el kellene érni, hogy minden iskola és óvoda magától értetődő módon kínáljon tanfolyamokat. Van természetesen erre is példa Berlinben: egy iskolába csak azokat a gyerekeket veszik fel a hetedik osztályba, akiknek a szülei elvégezték egy Step tanfolyamot. Ezt a cikkben véleményt formáló szociológus követendőnek tartja, és dicséri a pozitív mellékhatásokat is: „A szülőknek és a pedagógusoknak nem egymást kell árgus szemmel lesni, hanem együtt kell dolgozniuk.” Nem mellékes szempont, hogy a gyerekeknek is könnyebb lenne a szülői tanfolyamok elfogad(tat)ása: „Akkor nem kellene azt gondolniuk, hogy velük, vagy az anyukájukkal valami nincsen egészen rendben...” – vélekedik egy érintett szülő.

A cikk egy másik érdekes megközelítésből beszámol arról is, hogy fontos lenne lehetőleg mindenkit bevonni ebbe a munkába, akit csak lehet. Még az időseket is. Nagyszülők, szomszédok is segíthetnének, vagy ún. többgenerációs házak létrehozásával is kísérletezni lehetne. Van, ahol már megvalósult az idősek otthona és az általános iskolák közötti együttműködésnek az a formája, hogy a gyerekek az iskola után a lakókkal közösen töltik el az ebédet, és náluk írják meg a házi feladatot is.

A nevelés jövője összetett kérdés, és egy család-kutatató idéve a cikk a szülőtanfolyamok mellett a nevelési-partnerségnek nevezett kezdeményezést is fősorakoztatja hatásos lehetőségként. Ennek lényege, hogy apák és anyák órákon keresztül részt vehetnének az óvodai és iskolai munkában. Végül is többek megszólalása nyomán a cikk arra helyezi a hangsúlyt, hogy nincs tökéletes nevelés, nincs tökéletes gyermek – semmilyen szülő iskolája nem tesz tökéletessé, legfeljebb eljuttathatja a résztvevőket oda, hogy meglássák: a nevelés öröm, a nevelési helyzeteket nem szabad görcsösen felfogni.

Persze a szülőknek nem mindig megy ez könnyen, de ha „ki látunk” a konfliktusos szituációból, könnyebb alkalmas megoldásokat találni egy addig nehezen, vagy sehogyan sem kezelt helyzetre: ha a gyerek mindenhová szétszórja a WC-papírt – valamennyi WC papír hengert el kell tenni, ha rugdossa az ajtót – egy régi matracot kell felszögezni rá. A profizmus mellett nagyon kell a kreativitás.

„A védelembevétel - védtelenül”

■ A VÉDELEMBE VÉTELI ELJÁRÁSRÓL

Konferenciák központi témája. Folyamatos beszédtema a hatékonysága, hatástalansága. Mindig aktuális. Vannak szakemberek, akik radikálisan ellenzik, vannak, akik támogatják, de mindenkinek van valamilyen véleménye róla. Mi az oka, hogy egy törvényben meghatározott intézkedés ennyire megosztja a szakemberek véleményét, miért kerül elő a védelembe vétel újra és újra mint megvitatandó kérdés?

■ SZERZŐDÉS

A védelembe vételi eljárás, intézkedés a háromlépcsős gyermekvédelmi rendszer egyik fontos lépcsője, amely elválasztja az alapellátást a szakellátástól. Míg a „hagyományos” szociális munka az önkéntességre épít, addig a védelembe vétel, hatósági intézkedésként, egyfajta kötelezettséget jelent a gyermekvédelmi szociális munkában. A gyermekvédelem (egy része) azokkal a családokkal foglalkozik az alapellátás keretein belül, ahol gyermekek vannak és valamilyen oknál fogva – jelzőrendszeri, vagy önkéntes megkereséssel – látótérbe kerültek, és közös munkára szerződtek. Leginkább jelzőrendszeri megkeresésnél fordul elő az a helyzet, hogy a család elzárkózik akár a problémafeltárás, akár az önkéntességen alapuló közös munka elől. A szakember bizonyos esetekben nem teheti meg, hogy a család – mint autonóm kisközösség – döntését tudomásul véve egyszerűen elálljon a helyzet javítására való törekvés elől.

A gyermekvédelmi szociális munkában a gyermek a kliens, akit megilletnek a gyermeki jogok, azaz nem a családban lévő felnőttek véleménye, hanem a gyermek érdeke, szükséglete dönti el, hogy szükség van-e a közös munkára.

A gyermekek helyzetüknél fogva kiszolgáltatottak, és a szülők felelőssége, kötelessége – is – a gyermeki jogok érvényesítése. Ha ezt nem teszik meg, a szociális munkás „álma”, hogy a munkakapcsolat problémafeltáró szakaszában erre rá tudja ébreszteni a szülőt, és ennek nyomán elkezdődjön a közös munka.

A képessé tevésre helyeződik a hangsúly, a probléma meglátására, majd esetleg a szülői magatartás megváltoztatására, amely gyakorlatilag a gyermek környezete, így a rendszerszemléletű szociális munka része.

Mi történik abban az esetben, ha a szülő nem látja, vagy nem akarja látni, hogy a gyermek egészséges fejlődése veszélyeztetve van, ha a gyermek környezete elzárkózik a közös munkától? Ez esetben a családgondozónak javaslattevő szerepe van a jegyzői hatáskörben eljáró gyámhatóság felé. Javasolhatja védelembe vételi tárgyalás összehívását, és javaslatot tehet a gyermek védelembe vételére. Amennyiben a hatóság indokoltnak tartja, a gyermeket védelembe veszi. Itt lép be a gyámhatóság a család életébe. A védelembe vételi tárgyalás során elkészül a család életébe. A védelembe vételi tárgyalás során elkészül a jegyzőkönyv, amely tartalmazza a feladatokat, kötelezi a gyermeket és a szülőt – gyakran a gyermek környezetének más szereplőit is – a családgondozóval való együttműködésre, továbbá meghatározza az intézkedés felülvizsgálatának időpontját. A családgondozó a családdal közösen – a gyámhatóság által rögzített pontok alapján – ún. „egyéni gondozási-nevelési tervet” készít, és ennek mentén folyik a későbbiekben a gondozás. A családgondozó feladata a megbeszéltek betartásának kontrollja, így egyfajta hatósági szerepkörbe kényszerül. A segítő szakember számára idegen ez a szerep és ezt csak tetézi, ha a védelembe vétel nem hozza meg a kívánt változtatást.

Szöllősi Gábor az Esély című folyóirat 2000/4-es számában megjelent *Hogy fogalmunk legyen róla...* című tanulmányában részletezi a veszélyeztetettség meghatározásának fontosságát. Leírja, hogy míg szűk definíció több-kevesebb pontossággal leírja azokat a helyzeteket, amelyekben az állam jogosult beavatkozni; a tág meghatározás viszont arra hatalmazza fel a jogalkalmazót, hogy az egyes esetek teljes kontextusát mérlegelve döntson a gyermekvédelmi beavatkozás szükségességéről. A tág definíció a mérlegelésre jogosított személyre bízta annak eldöntését, hogy mikor kíván élni az állami beavatkozás jogával, viszont lehetővé teszi, hogy előre nem látott veszélyekre is reagáljon, illetve, hogy csak akkor járjon el, ha az konkrét esetben is indokoltnak mutatkozik.

■ A SZAKEMBER FELELŐSSÉGE

A védelembe vételnél a veszélyeztetettség meghatározásának kulcsszerepe van, hiszen a törvény erre épít. Ma Magyaror-

szágon a veszélyeztetettséget tágran fogalmazza meg a törvény, így az egyes szakemberek felelősségére bízva, hogy mikor tesz javaslatot a védelembe vételre. Sok esetben nehéz a fennálló helyzetről eldönteni, hogy veszélyeztetettségnek minősül-e, vagy sem, így nehéz eldönteni azt is, hogy valóban szükség van-e a hatósági beavatkozásra, ami melleleg, mint előbb említettük, kérdésesen egyeztethető össze a szociális munka alapelveivel, amire mindannyian szerződünk. A statisztikák szerint sok esetben a védelembe vétel sem hozza meg a kívánt változást a család életében. Ezt a helyzetet csak még inkább nehezíti az a speciális eset, amikor a védelembe vétel – bár indokolt volt – nem hozta meg a kívánt változást, azonban a szakellátásba kerülés nem szolgálna a gyermek érdekét. Ilyen esetben a védelembe vételt megszüntetni nem lehet, hiszen a kívánt feltételek nem teljesültek, azonban a szociális munkás eszközei is „elfogytak”. A javaslattevő az intézkedés megítélése tekintetében eleve nincs könnyű helyzetben, és ezt a nehézséget csak fokozzák az előzőekben részletezett tények.

Ne felejtjük el azt sem, hogy a gyermekvédelemben dolgozó szakembernek - ha a család életébe indokolt a beavatkozás – eredményt kell produkálnia, a fennálló helyzeten javítania kell.

Ezt az önkéntességen alapuló szociális munka során sem könnyű elérni. Lennie kell tehát egy olyan intézkedésnek, ami a családot a változtatásra sarkallja, ha a „hagyományos szociális munka” nem ér el eredményt. Erre a hatóság a megfelelő intézmény, ami már önmagában is egyfajta fenyegetettséget jelent, emiatt nehezen összeegyeztethető a segítő tevékenységgel, mégis szükséges. Ha a háromlépcsős gyermekvédelmi rendszernek kiiktatnánk a középső fokát, még nehezebb helyzetben lenne a szakember, hiszen a családból rögtön a szakellátásba kerülne a gyermek, amennyiben az indokolt.

■ FOKOZATOSSÁG

A fokozatosság kulcsszerepet játszik, ezáltal a család is könnyebben meg tudja érteni, mi történik körülötte, tudja a következményeket, és legfőképpen tudja, hol tart, és mit kellene tennie. Az alapellátás eredménytelensége esetén van még egy lehetőség a védelembe vétel előtt, mégpedig az esetkonferencia, ami sok esetben javulást hoz. Itt láthatja a család, hogy az ügyük fontos, foglalkoznak velük, és komolyan kell venni helyzetüket. Többször előfordul, hogy a gyámhatósági ügyintéző is részt vesz ezeken a megbeszéléseken. A fokozatosság itt is megjelenik, hatósági fenyegetettség nélkül, az esetkonferencia résztvevőitől függően.

Azt elmondhatjuk, hogy a védelembe vételt nem szereti alkalmazni a gyakorlatban dolgozó szakemberek jelentős része, többek között az önkéntesség sérülése miatt. Nehézség az is, hogy ez az intézkedés egyáltalán nem biztos, hogy meghozza a

kívánt változást, ráadásul a családdal való addigi kapcsolatot is megronthatja. Kijelenthetjük azt is, hogy hiányozna a „második lépcsőfok”, ha kiiktatnánk. Addig mindenképpen szükséges a védelembe vételi intézmény megléte, amíg más alternatívát nem találunk.

Nem szabad elfelejtenünk azonban, hogy vannak olyan helyzetek, amelyek – a gyermek érdekében – megkívánják a hatósági beavatkozást. Gyakran a védelembe vétel meghozza, vagy előmozdítja azt a kívánt változást, ami nem történt volna meg az alapellátás eszközeivel.

Az ambivalens érzések tehát - a dolog természeténél fogva - helyénvalóak.

Szembesülni kell azzal is, hogy minél kisebb településről van szó, annál több nehézséggel küzd az ellátórendszer. A témával foglalkozó konferenciákon is előfordul, hogy maga a védelembe vétel marad védtelenül.

Többször nem is maga a védelembe vétel, sokkal inkább a hétköznapi működés problémái kerülnek előtérbe, mint például a Családok Átmeneti Otthonaival történő együttműködés. Ez számomra azt jelzi, hogy a módszertani intézmények munkája mellett az intézményeknek a „hétköznapi működésben” is maradtak megválaszolatlan kérdései. Ezekkel pedig foglalkozni kellene. A gyermekjóléti szolgálatok hatékonyabb működése szempontjából talán érdemes lenne egy jól felépített több „összeülésből” álló komplex gyermekvédelmi tapasztalatcserét tartani, természetesen a védelembe vételt érintve, a megfelelő helyen.

Nem szabad pálcát törnünk az intézkedés felett. Sokkal inkább el kell fogadtatni a gyermekvédelemben dolgozó szakemberekkel azt az ellentmondásos érzést, amit a védelembe vétellel kapcsolatban éreznek. Így lehetőséget hagyunk bármelyiküknek arra, hogy a helyzetet mérlegelve eldöntse: szükséges-e a hatósági beavatkozás, vagy nem, és az sem elképzelhetetlen, hogy a hatósági beavatkozás hatására változik olyan irányba egy család élete, ami kívánatos. Nem ez lenne az első eset 1997 óta.

Nick Márton

„A hétköznapi erőszak megelőzése Európában: egy demokratikus társadalom válaszai”

A hétköznapi erőszak megelőzéséért felelős európai miniszterek mintegy egy éve Oslóban tartott ad hoc konferenciáján elfogadtak egy Szándéknyilatkozatot¹, amely hangsúlyosan a probléma integrált kezelését javasolja a civil társadalom aktív bevonása mellett. Szotyori Nagy Viktória összefoglalóját közöljük.

■ A HÉTKÖZNAPI ERŐSZAKRA ADOTT INTEGRÁLT VÁLASZ ALAPVETŐ ELVEI

- 1. Integrált megközelítés:** a hétköznapi erőszak megelőzéséhez átfogó és összehangolt válaszra van szükség, a nemzeti megelőzési politika és annak minden szinten történő végrehajtásának tematikus, horizontális, függőleges és stratégiai integrálásával.
- 2. Módszeres támaszkodás az együttműködésekre:** a hétköznapi erőszakra adott integrált választ az erőszak megelőzésével és csökkentésével foglalkozó személyek és intézmények egyenrangú együttműködéseire kell alapozni annak érdekében, hogy egyesítsék az erőforrásokat és megosszák a felelősséget, miközben tiszteletben tartják az érintettek szerepét.
- 3. Demokratikus felelősségvállalás és részvétel a civil társadalomban:** az erőszakra adott válaszokért minden szinten demokratikusan választott képviselők felelősek, amelybe szükséges a civil társadalom aktív bevonása is.
- 4. Megelőző szemlélet:** elsősorban a megelőzésre kell fektetni a hangsúlyt, azonban ha az erőszak bekövetkezik, a következmények minimalizálására kell törekedni. Külön figyelmet kell fordítani az oktatási és nevelési intézkedésekre.
- 5. Áldozatközpontú szemlélet:** Az erőszakra adott válaszok megtervezése, végrehajtása és kiértékelése során az áldozatok részére nyújtott megfelelő támogatást, gondozást és védelmet kell alapvető irányelveként tekinteni.
- 6. Elkövető-központú megelőzés:** egy átfogó megelőzési politikában hangsúlyt kell kapnia az elkövetők rehabilitációjának, a társadalomba való visszaailleszkedésüknek, illetve visszaesésük megelőzésének.
- 7. A mediáció alkalmazásának fejlesztése:** segíteni kell a mediáció mint megegyezésen alapuló és resztoratív jellegű konfliktusmegelőző és kezelő eljárás elterjedését, és részletesen szabályozni kell alkalmazási területét, metodológiáját és etikai vonatkozásait.
- 8. Helyi megelőző programok előnyben részesítése:** megfelelő prioritást és elegendő anyagi forrást kell biztosítani az erőszak megelőzését szolgáló helyi együttműködéseknek.
- 9. Tervezés és folyamatos értékelés:** helyzetelemzésekre, megfelelő dokumentációra és folyamatos, összehasonlítható, és tényekre alapozott kritériumokra támaszkodó kiértékelések alapján kell megtervezni az erőszakra nyújtott válaszokat.
- 10. Fenntarthatóság:** a célzott hatás elérése és fenntartása érdekében a megelőzést szolgáló programokat megfelelően hosszú távra kell tervezni és elegendő anyagi forrással kell ellátni.
- 11. Az együttműködésben résztvevők képzése:** az erőszak megelőzését szolgáló egyenrangú együttműködések résztvevői részére képzést és iránymutatást kell nyújtani annak érdekében, hogy a feladat ellátásához szükséges készségeiket fejlesszék.
- 12. Interdiszciplináris kutatási politika:** annak érdekében, hogy egy megfelelő tudásalapú eljárasmód és gyakorlat alakuljon ki, támogatni kell az erőszak témájával foglalkozó interdiszciplináris kutatásokat.

¹ Európa Tanács, IP2 (2004) 27 rev. 3., Oslo, 2004. November 8.

„Nyitva hagytam a könyvem, nyomom belepte a hó...”

Az esetfeltárás¹ illusztrálja, hogy mi minden történhet a gyermekkorú bűncselekményt elkövetőkkel a bűncselekmény elkövetése után, illetve az előtte való időszakban. És azt is, mi minden nem. Arra voltunk kíváncsiak, hogyan zajlik a főváros egyik kerületében az együttműködés rendőrség, gyámhatóság, szülők, gyermekjóléti szolgálat és más, a gyerekekkel kapcsolatba kerülő egyéb intézmények között, és ha működik, akkor hogyan működik, mennyire hatékonyan, ha nem működik, akkor mi a tapasztalata a rendszer szereplőinek: miért nem működik jól. Aktákat kaptunk, ami alapján elindultunk: így jutottunk el Tibor történetéhez, és ennek apropóján beszélgettünk az érintett szakszervekkel, hatóságokkal: rendőrséggel, gyámhatósággal, iskolával, gyermekjóléti szolgálattal. Csak a családot és történetünk főszereplőjét nem találtuk meg: a szülők elköltöztek vidékre, a gyerek pedig szökésben van, Budapesten csavarog. Elvesztettük a szálát, de úgy tűnt, ezzel nem vagyunk egyedül...

■ A gyermekjólétnél több családgondozót bekebelezett már ez a történet

Hosszú évekkkel ezelőtt a családsegítő kezdte el a családdal a munkát – első körben szociális ügyintézés, segélyekben való segítséssel –, aztán jött a gyermekjóléti szolgálat 1997-ben. Hogy mennyire volt ismert Tibor helyzete a gyermekvédelmi szolgálatoknak, hogy miért keveredhetett bűncselekménybe, csak foltokban lelhetők fel előzmények, vészjelek. Már a kezdeteknél felmerültek gondok az óvodáztatás körül. Aztán – mint a gyermekjóléti munkatárs fogalmaz – ahogy nőttek a gyerekek, nőttek a gondok: volt, mikor a nagyobbak mentek az óvodába a kicsikért, ott vandál módon viselkedtek, vagy elloptak egy-két dolgot.

– A család eléggé sajátosan működik, ahogy felállt ez az egész családi rendszer, ami folyamatosan változik, állandóan hullámzik. A gyerekek veszélyeztetettsége inkább ebből adódott: a felnőttek körüli rendezetlen viszonyokból, az ő életvitelükből következett. Kezdetben egy családgondozó vitte a két családi szálát, amit nem könnyű kibogozni. Ugye van a Tibor anyukája meg az anyukájának a testvére, szintén

legalább öt gyerekkel. Noha más utcában laktak, nagyon közel egymáshoz, gyakorlatilag nagyon „egybefolyva” élték a mindennapi életüket. Mondjuk a háztartásvezetés volt, amikor külön folyt, volt, amikor egyben. Volt, amikor az Edit nem volt olyan jó állapotban, akkor az Anna osztotta be a pénzt, ő főzött és akkor egy háztartás volt, csak hol itt aludtak, hol ott.

Azt találtuk ki, amikor már az élettársi kapcsolatból született gyerekek is ideiglenesen átkerültek a Tibi anyukájához, hogy a védelembe vétel kapcsán talán praktikus volna a szálakat szétválasztani (de lehet, hogy nem volt praktikus, ezt így most utólag nem is tudom, hogy jobb volt, vagy nem volt jobb). A lényeg az, hogy innentől két családgondozó vitte a történetet, és akkor szétvált az Anna-féle család, meg az Edit-féle család. Ahogy az időben haladtunk előre, a gyerekek is elkezdtek gyorsan-gyorsan szülni, összejönni és szülni, és akkor még több családra, alcsalád rendszerekre tagolódott az eredeti közösség, és akkor további családgondozók léptek be... Muszáj volt külön esetként kezelni őket, mert voltak időszakok, amikor olyan szinten volt napi szintű probléma, hogy egy ember nem is tudta volna talán kézben tartani. Meg hát azután, amikor az Edit hazajött a börtönből, akkor jobb is volt így, legalábbis megpróbálni. Kiki konkrétan azokat az embereket kereste, aki az ő családgondozója. Nagyon hamar ráálltak arra, ki hova tartozik. Jobb volt, mint hogy egy emberre zúdítottak mindent.

Ad Acta

Kliens: L. T. született 1990. xx.xx.

Családi közösség: Édesanyja: T. A., iskolai végzettsége: befejezett 3. általános iskola, született: 1961.

Édesapja: L. J., iskolai végzettsége: befejezett 7. általános iskola, született: 1958.

Testvérek: J. – 1978, E. – 1982, V. – 1985, L. – 1994, Gy. – 1996, A. – 1998, V – 2000. A családdal él még D. J., az anya testvére, akitől ugyancsak vannak gyerekei az apának. Törvényes feleségétől van nyolc gyermek, de a feleség lánytestvérétől is született hét gyermek. Jelenlegi lakásuk Budapesten van, 2+2x fi szoba önkormányzati szükséglakásban. 11 fő él ebben a lakásban.

Állampolgársága: magyar.

Problémák: A család életvitele miatt került a Gyermekjóléti Szolgálathoz.

Folyamatos anyagi problémákkal küzdenek, mivel a családban senki sem dolgozik. Az apa gyakran alkoholizál, durván, agresszívan viselkedik. 2000 júniusában Tibor igazolatlan hiányzásai miatt jeleztek a Központnak. Azóta igazolatlan hiányzások, rendőrségi ügyek, szabálysértések miatt kap értesítést a Gyermekjóléti. 2002 szeptemberében sor került a fiú védelembe vételére. A problémák azután sem oldódtak meg, magatartási problémái az iskolában is jelentkez-

¹ A riportot Kovács Szilvia interjú alapján Györfi Éva szerkesztette.

tek. A második félévben szinte folyamatosan hiányzott, a család elmondása szerint egészségügyi problémái miatt, mivel nem tudott a lábára állni. A gyermek házióvosa elmondta, hogy a család nem együttműködő, a terápiára vonatkozó utasításokat nem tartja be. Az iskola gyermekvédelmi felelőse észlelte a problémát, a család segélyezését, étkezési támogatást, tanácsadást, folyamatos kapcsolattartást (Gyermekjóléti Szolgálat, Családsegítő Központ, gyámhatóság) javasolt.

Tanulás, értelmi képességek: Enyhe fokban értelmi fogyatékos. Szükséges gyógykezelését nem kapja meg. Nem jár rendszeresen iskolába. Észrevehető az utóbbi időben a magatartásváltozás, illetve az iskolai teljesítmény romlása.

Veszélyeztetettség jellemzők: Változó élelmezés; éppen megfelelő ruházat. Nincs saját ágya, szobája; nincs játéka, könyve.

Személyes megjegyzés: A legközelebbi ember számára az édesanyja, majd testvérei, féltestvérei.

Kötelezettségek:

1.család: Megfelelő életvitel, együttműködés a Gyermekjóléti Szolgálattal, iskoláztatás biztosítása.

2.Tibor: iskolai órák látogatása, megfelelő magatartás.

Vélemény: Ezek nem teljesültek, így ideiglenes elhelyezés javasolt.

Először tehát a családsegítővel kerültek kapcsolatba a segélyek valamint az ügyintézők kapcsán, utána szinte automatikusan a gyermekjóléttel. Ahogy jöttek a gyerekproblémák – a gyermekjólét is beszállt. Tulajdonképpen párhuzamos családgondozás folyt folyamatosan, és folyik ma is, állítja a szakember, amikor éppen itt tartózkodnak. Kérdéses persze, mikor is képzelhető el ilyen. Az oktatási, nevelési intézmények folyamatosan jeleztek: ha lakásproblémák voltak a gyermekjólétnak, ha éppen valami szabálysértést követtek el a felnőttek, akkor a családsegítőnek. Anna gyerekei körül nincsenek problémák. Tehát alapellátási szinten kézben tudták tartani jó ideig az eseményeket.

– *Jellemzően Edit gyerekeivel voltak*

problémák: Kriszta, aki már kamaszodott, Gáspár, aki szintén kamaszodott, és volt két kicsi. A nagyokat védelembe vették. És lám-lám azt hozta a sors, hogy ahogy Tibi elkezdett cseperedni, mondjuk 11-12 éves lett, jöttek a problémák. Konkrétan a betöréses lopás, meg az iskolai ügyek. Jöttek a mindenféle drogos történetek, a szipuzás. És tulajdonképpen így indult el Tibi azon a pályán, hogy muszáj volt védelembe venni, majd, muszáj lett volna beutaltatni, és azt hiszem, hogy itt meg is akadt a történet: az ideiglenes elhelyezésnél. És akkor bocsánat, muszáj volt azt mondanunk az ideiglenes hatályú elhelyezésre, hogy mégsem állja meg a helyét, mert nincs is ott, meg egyáltalán nincs is értelme az egész rendelkezésnek. Mert szökésben van.

Azt gondolom, hogy ezeknél a gyerekeknél jobban számítanunk kellene rá. Amikor a kamaszkor egyébkénti nehézségei betörnek egy ún. normális családba, ott is jelentkeznek különféle problémák: itt többszörösen igaz ez, mert olyan minták vannak, és azt is gondolom, hogy a család felnőtt tagjai is beleviszik valahogy életvitelszerűen. Azért az nem új dolog, hogy ezekben a bűncselekményekben a felnőttek benne vannak – csak a háttérben. Merthogy jól képzettek afelől, hogy még mindig jobb, ha a gyerek csinálja, mert az nem büntethető. Szóval azt gondolom, hogy ezek – hát, nem gyerek problémák.

Ha elfogadjuk, hogy vannak előre látható történések, vannak előre látható életutak, és meggyőződésünk, hogy a családon belül az is előre látható, hogy a kamaszkorral például bizonyos nehézségek biztosan meg fognak jelenni, az a kérdés marad, hogy tud-e erre valahogy idejében reagálni a gyermekjóléti szolgálat? Mit tud tenni?

És visszatérve az esethez: mit lehetett volna tenni előbb, hogy mondjuk Tibor elvégezze az iskolát – nem akarunk sokat – elvégezze az iskolát, vagy éppen ne legyen most szökésben?

– *Nagyon kellemetlen szakmai vitákba keveredtünk annak idején a teamben. A mai napig sem értem, hogy a család előtt elkezdtünk egy szakmai, társadalmi szintű problémakörről beszélni. Életem egyik legrosszabb élménye volt. Különféle szemléletek ütköztek. Részben azt gondoltuk,*

hogy ezeknek a gyerekeknek az átmeneti nevelésbe vétel talán esély arra, hogy valamiféle más szocializációba bele tudjanak csöppenni: de ott elkezdtük megvitatni, hogy ez a család majd hogy fogja hazavinni a gyerekeit. Ha prevencióra gondolunk, akkor a gyermekjólét önmagában, a maga eszközeivel kevés. Tibi apukája sokszor mondta, hogy azért csavarognak a gyerekek a villamossínek között, mert nincsen ott játszótér. Na ez azért ennél összetettebb dolog, minthogy a gyermekjólét oda megy, aztán majd játszóköröket csinál, játszótérrel nem tudunk az udvarra varázsolni. Bonyolultabb volt ez a történet, hogy a gyermekjólét csak úgy meg tudta volna oldani. Noha voltak erre próbálkozásaink: nagyon sok, hosszadalmas szakmai megbeszélést kezdeményeztünk, ahol a kerület szinte összes érintettje jelen volt.

És voltak is nézeteltérések. A gyermekjóléti szolgálat azt szerette volna, hogy átmenetileg – amíg a családot gondozzák-, a gyerekek átmeneti otthonba, vagy nevelőotthonba kerüljenek. Gyerekotthonban voltak a családbeli gyerekek közül többen is. A TEGYESZ azt képviselte, ami egyébként is a hivatalos álláspont: a gyerekek maradjanak a családban. Abból indult ki, hogy egy nem jól működő családban is jobb, hogyha a gyerek ott van, mintha kikerül a családjából intézetbe: menjenek haza a gyerekek, mert olyan erős a családi kötődés...védelembe vétellel.

Ez értelmezhető úgy is, hogy megkérdőjeleződik, tett-e egyáltalán valamit a gyermekjólét mint alapellátás, miközben amaz nyilván úgy érzi, végigzongorázta azokat a lehetőségeket, amik voltak. Végül is egy év múlva, mikor már a második esetmegbeszélés folyt, jó néhány szakember bevonásával – megígérték, hogy el fogják őket helyezni. Egy fontos szempont – a testvérek együttes elhelyezése –, azonban nem érvényesülhetett, mert öt gyereket nem tudtak egy helyre beköltöztetni. Újabb másfél év telt el, közben született Edit lányának gyereke, a nagyfia pedig egy büntetés-végrehajtási intézetbe került. Hogy mi lesz egy gyerekkel, ha bekerül egy gyermekvédelmi intézménybe, gyakran egyáltalán nem lehet előre látni. Nem tervezhető, de még csak nem is jósolható ennek kifizése. Jo-

Nincsenek konkrét adatok, de a gyermekjóléti munkatársa az esetszám növekedését érzékeli, a feladatmennyiség növekedésén keresztül. Amire odafigyelnek az a prevenció, a családon belüli erőszak, illetve a kisebb bűncselekmények. Nem rohannak a rendőrségre. Azért vannak, hogy megvédjék a gyereket.

Gyermekvédelmi kronológia:

1997. 11. 01. Első jelzés és kapcsolatfelvétel a gyermekjóléti szolgálattal, indok: a család anyagi problémái, alkohollizálás, agresszív viselkedés.

2001. 03. 21. Védelemben vételi eljárás indult az igazolatlan hiányzások miatt. Megállapodás a család, segítő szervezetek és a hatóság között.

2002. 05. 28. Védelemben vételi határozat – testvéreivel együtt. Háttérben igazolatlan hiányzások, magatartási problémák, lakossági bejelentések a családdal kapcsolatban.

2002. 09. 24. Rendőrkapitányság eljárása Tibor betöréses lopása miatt.

2002. 10. 15. Az iskola jelez a jegyzőnek. Erkölcseleg elítélendő cselekedetek, agresszív viselkedés, igazolatlan hiányzások. Ugyanekkor a gyermekorvos a családgondozónak jelzi, hogy a család nem együttműködő és a terápiára vonatkozó utasításokat nem tartják be.

2002. 10. 21. – A jegyzői gyámhatóság feljelentést tesz a rendőrség felé, kiskorú veszélyeztetése miatt. Az édesapa agresszív otthon, nyomozást indítanak ellene.

2002. október. 30. Rendőrkapitányság eljárása: csoportosan elkövetett rablás miatt.

2002. 12. 03. – A gyermekjóléti szolgálat javaslata a gyerekek elhelyezésével kapcsolatban: a védelemben vétel fenntartása.

Háttérben állandósuló veszekedések, durva megnyilvánulások. A szolgálatot folyamatosan keresik fel a család környezetében élők, hogy a gyermekek viselkedése miatt nem érzik magukat biztonságban. Az édesanya próbálkozik a család összetartásával, de egészségügyi állapota, pszichés kimerültsége és a családtagok ellenállása miatt nem ér el eredményt. Rokoni segítséget is igénybe vettek, de Tibor viselkedésére ez sem hatott. Súlyos-

bodnak az iskolai hiányzások, magatartási problémák, a bűncselekmények, konfliktusok. A veszélyeztetettség valamennyi gyermek esetében fennáll. A családgondozó a védelemben vétel fenntartását javasolta, amellyel a megjelentek egyetértettek, így 2002 decemberében a NJ-xxxxxxxxx határozattal a védelemben vételt fenntartották.

A gondozási-nevelési terv aláírását követően is folytatódta a problémák. Az anya átmeneti nevelésben lévő másik fia hazlátogatása is tovább rontott a helyzeten.

2003. ápr. 30. Tibor szipus állapotban a háztetőn mászkált, de ezt a helyzetet sikerült családon belül kezelni.

2003. máj. 06. Mentőt kellett hívni Tiborhoz, a rendőrség segítségével sikerült kórházba vinni, a család akarata ellenére.

2003. máj. 07. Megszökött a kórházból, ismét rosszul lett (légzészavar) és a család szállította vissza a kórház intenzív osztályára. Ezzel egyidejűleg ideiglenes hatályú elhelyezés a TEGYESZ Átmeneti Otthonában. Megszökött, mielőtt sor kerülhetett volna az elhelyezésre.

2003. 05. 09. óta folyamatos szökésben van. Az illetékes Rendőrkapitányság körözteti.

Együttműködő szervek, szakemberek, személyek:

- Édesanyja
- Édesapja
- Három érintett Rendőrkapitányság
- Illetékes kerületi Polgármesteri Hivatal Egészségügyi, Szociális, és Gyermekvédelmi osztály
- Kerületi Önkormányzat Szabálysértési Csoport
- Család és Gyermekvédelmi Központ
- TEGYESZ
- A gyermek háziorvosa
- Védőnő
- Az iskola gyermekvédelmi felelőse, igazgatója
- Pártfogó – Pesti Központi Kerületi Bíróság

■ A Gyámhatóság kezdeményez

A Gyámhatóság 1999-2000 körül találkozott az ügyel. Mint a jegyzői gyámhatóság kerületi csoportvezető-ügyintézője elmondta, addig a családgondozó folyamatosan tartotta velük a kapcsolatot, de 2000-ben a jelzések alapján már nem volt mire várni. Kimentek a helyre, ahol laktak, és saját szemükkel győződtek meg a körülményekről. A hatóság munkatársa szerint a tapasztaltak a természetes életvitelhez tartoztak.

– *Több, javarészt roma család élt ebben a közös udvarban, ahol valami rettenetes állapotok uralkodtak. A KÖJÁL segítségét kellett kérni. Odapiszkítottak az udvarra, vagy az éppen akkori haragosaik ablaka alá, felgyújtották a lakás padlástérét, csendháborítás miatt folyamatos jelzések érkeztek a rendőrségre. Rengeteg gyerek volt és 10 család. Hihetetlen, nyár volt, bűzlött az egész udvar. Mégis itt zajlott az életük. Kint aludtak, ettek, valóban ott piszkítottak, odaöntötték ki a moslékot, a szennyvizet. A gyerekek rendetlenül, ápolatlanul ott játszottak, egy mocskos vízben fürödtek – az embert elképesztette, amit látott. Bent a lakásban, ha megütogettük az ajtófélfát, akkor a csótányok futottak szerteszét. Összességében rendet mutatott a lakásbelső, de a falak, az ajtó, ablak állapota rettenetes volt, nem szólva a kis méretekről a család létszámához képest: mindenféle rokonság oda gyűjtve az általuk elfoglalt lakásban.*

Ott és akkor, tényleg kellett a segítség: mindenféle szakember, KÖJÁL, egészségügyi intézmények, gyermekorvos, mindenki megmozdult. Rendbe tették a lakást amennyire lehetett, meg az udvart is. Akkor tettek az udvarra WC-t.

A Gyámhatóság kezdeményezésével.

– *Nyilvántartásba vettük a gyerekeket és felhívtuk minden szervnek a figyelmét, hogy segítsenek. Itt kezdett el bonyolódni, hivatalokhoz, hatóságokhoz kapcsolódni Tiborék élete. De akkor még egy másik ott élő anya gyerekei kapcsán: aki börtönben volt, a gyerekei meg ott voltak az udvarban, tehát nemcsak a saját gyerekeik voltak ott, hanem még öt kiskorú.*

Tibor apjának tehát két asszonya volt: Anna, Tibor édesanyja, és annak testvére Edit.

És ott élt még a menyé is, Julika.

A szülőket már a rendőrség is ismerte, mert az apa volt börtönben többször. Edit két évig ült. A legidősebb gyerek a mai napig börtönben van. A gyámügy szerint nem volt addig gond a gyerekekkel, amíg Anna nevelte őket. Akkor kezdődtek újra a problémák, amikor Edit kiszabadult 2002-ben – és akkor már nemcsak az ő gyerekei körül, hanem a többi gyerek körül is.

Tibi ügye egy iskolai 10 órás igazolatlan mulasztással indult. Ez még nem igényelt a Gyermekjólét részéről különösebb tennivalókat, és a következő jelzés az igazolatlan hiányzások mellett – amik folyamatosan megmaradtak és gyarapodtak –, a folytatódó magatartási problémákkal foglalkozott: iskolában, otthon, a környezetében, az utcán – és tetőzte mindezt lopás, betöréses lopás, csoportban és egyedül.

– A rendőrség folyamatosan jelzett, mire a hatóság védelembe vette a gyerekeket újra, a védelembevételt fenntartotta, és hát a rendőrség mindig felmentette gyermekkorra való hivatkozással a bűncselekmények alól Tibort. Igazából nem tudom, hogy ők a maguk területén mennyire néztek ennek újra és újra utána, de a Gyermekjólét, a Gyámhatóság a maga lehetőségeivel megpróbálta az eseményeket számon tartani.

Ezalatt a két-három év alatt – azóta Tibor betöltötte a tizennégyet – eljutott odáig, hogy a rendőrségen lévő ügyeit gyermekkorra való hivatkozással lezárták, majd a Gyermekjólét véleménye alapján, miszerint nem lehet a családban megtartani, mindenképpen ideiglenes elhelyezésre volt szükség. Be is szállították. Azóta folyamatosan szökésben van. A család is elköltözött vidékre.

– Szerintem beazonosítható helyen van. Elvileg, hogyha a rendőrség a körözésnek megfelelően időnként körülnézne, akkor talán meg is lenné őt. És még fokozódott egy kis problémával az egész. Ez a fiú elég régóta együtt él a maguk roma szokása szerint egy másik roma kislánnyal, akivel kapcsolatban mindenféle híresztelések járnak körbe, hogy az anyja eladta, vagy nem adta el, de tény az, hogy ez a kislány jelenti a legutóbbi problémát a Gyermekjólét jelzése szerint. A kislánynak az apja elmondta, hogy lánya itt Budapesten iskolából ment haza, és ez a Tibi gyerek odament és erőszakkal megpofozta, és a lány tiltakozása, meg a barátja, az osztálytársa vagy rokona tiltakozása ellenére fogta, és lerángatta magával vidékre avval, hogy neki joga van ehhez a lányhoz... Így most ez a legfrissebb keletű esemény: a Tibor

ügyködik tovább, miközben egyébként ideiglenes hatályú elhelyezett. Úgyhogy a kezdeti szolid lopásból eddig fajultak a dolgok, miközben 2003-tól intézetben kéne lennie. Mindezt elfogadják a családtagok. Editnek az öt gyereket 2002-ben helyeztük el ideiglenes hatállyal. Úgy vittük el Gáspárt, hogy a rendőrség bilincsbe verte hozta és vitte be, mert nem tudta másképp. Másnap megszökött, és harmadnap kirabolt valakit egyik intézeti társával együtt. Nem meglepő, hogy Tibornak a kisebb testvérei az utcán leütöttek már egy öregembert, elrabolták a táskáját. Gyermekkorúnál előfordulhat, hogy dilemmát érez az ember, lelkiismereti problémája van azzal kapcsolatban, hogy az ideiglenes hatállyal elhelyezett gyerekek megszöknek az intézetből, és onnantól kezdve elkerülik az iskolát. Félnék attól, hogy onnan begyűjthetik őket, tehát messze elkerülik, a hatóság nem találja őket, a család-gondozók hatóköre alól kikerülnek, és inentől kezdve semmi kontroll. Két olyan gyerekről is tudunk, aki több mint két éve iskolát nem látott. Adott esetben tudjuk, hogy szipuzik, tudjuk hogy hol lelhető fel, itt kószál a kerületben, pedig azt akartuk, az volt a célja az intézeti elhelyezésnek, hogy családban vagy a család segítségével, de intézeti ellenőrzés alatt iskolás ma-

radjon. És minden történt, csak ez nem. Tehát többet ártottunk... Tiborral is ugyan-ez történik, ő azóta iskolába a lábát be nem tette. Legalább, ha olyan döntés születne, hogy ellenőrzött keretek között mehetne csak ki, mert lehet, hogy kevesebbet ártunk ezzel az úgymond merev szabályozással, mint azzal, hogy a gyerek elment délutánra a szabadidejét tölteni, ez alatt az idő alatt megszökik és innentől kezdve mindenhol kikerül. Több gyereknél visszaköszön, hogy talán rosszat teszünk ezzel, ha itt hagyjuk, de ha kiemeltük a családból az se jó. Szerintem Tibornál is rosszat tettünk, hogy kiemeltük, mert addig járt legalább iskolába. Voltak hiányosságai, de valamifajta kontroll azért volt az életében. Most már semmi nincs, és bármit megtehet, ami neki eszébe jut. Meg is teszi. Arról is beszéltünk a többiekkel a gyámhatóságon, hogyha van egy olyan közös udvar ahová kényszereszerűen, vagy tudatosabb céllal bekerülnek gyerekek, legyenek ezek csak tisztán romacsaládok gyerekei, vagy vegyesen, fehér-romagyerekek családjai, akkor hatáskör bővítéssel, személyi állomány bővítéssel oda ki kellene rendelni egy olyan családgondozót vagy szociális munkást, aki csak azzal a kis mikroközösséggel foglalkozik. Foglalkozna azok gyerekeivel, intézné a problémáit, a szálakat erősítene más szakemberekkel.

A szakember szerint meg lehetne ezt csinálni most is a jelenlegi felállással, de a családgondozók leterheltsége miatt nem valósulhat meg. Vannak családgon-

dozók, akik éveken keresztül próbálják felkarolni ezeket a közösségeket és az atrocitások, a fenyegetettség – a szó szerinti személyes és telefonon történő megfenyegetések – után azt mondják, hogy nem, vagy csak rendőrséggel, csapatosan mennek ki. Köztudottan nagyon leterheltek, a pályaelhagyás, kiégés is elég gyakori, az anyagi megbecsüléssel sem lehetnek túlzottan elégedettek.

– A kilencvenes évek közepén egy pályázati program megvalósítása során láttuk azt, hogy a gyerekek nem jártak se bölcsődébe, se óvodába. 1996-ban Tibi is meg az Editnek a kis rokonfia iskolaköteles lett volna, de nem járt iskolába, és soha nem jártak óvodába. Akkor csináltunk cigánygyerekeknek egy csoportóvodát, ahol a gyerekeket próbáltuk beszoktatni az óvodába. És a gyerekekkel az óvoda foglalkozott, a szülőkkal pedig mi. 9-10 foglalkozásból álló sorozat volt, az lett az eredménye, hogy mindegyik gyerek bekerült az óvodába, kivéve Tibit, akit túlkorossága miatt nem vettek fel, így iskola előkészítőbe került. A szülők olyan lelkesen jártak el erre a csoportfoglalkozásra, és hozták a gyerekeket! Soha nem felejttem el, amikor Tibi először látott fürdőszobát, vizsgálgatta, hogyan kell kinyitni a csapot. Iszonyú koszos volt a kezük, elkezdtek szappannal és körömkefével lemosni a koszt róla. Fantasztikus volt nekik is meg nekünk is, hogy a XXI. században az újdonság lehet, hogy mi az hogy csap, meg folyik a melegvíz, meg szappan, meg körömkefe.

Abszolút együttműködők voltak, és a mai napig is ezzel az intézménnyel együttműködők annak ellenére, hogy mostanra már legalább hat gyereket emeltek ki a családból. Gyámhatóság – rendőrséggel, karhatalommal. A mai napig bejárnak hozzájuk. Ahányszor Pestre érkeznek, odamennek. Első útjuk odavezet. Pedig hát lenne miért haragudniuk: a gyerekek intézetben maradtak.

– Borzasztó történet ez is. Két éves huzavona után lett meg a helyük.

Lassan haladnak a dolgok az ideiglenes hatályú elhelyezésből megszökött gyerekek ügyében.

Hogy milyen az együttműködés az egyéb szervezetekkel? A gyámügyes szerint az iskolájukban egyáltalán nem tolerálták ezeket a gyerekeket. Tiborral kapcsolatban egy egész tanári kar írt levelet, hogy semmilyen kapcsolata ne legyen az iskolával. De nemcsak az ő történetükben jellemző mindez.

– Az iskolában dolgozó gyermekvédelmi felelős is aláírta a levelet. Pedig erről az iskoláról azt lehet hallani, hogy eléggé toleráns. Általában felkarolja ezeket a gondokat, de itt, ennél a családnál túlságosan összetett volt a probléma: az összes gyerek odajárt, és minden gyerek körül és a szülők magatartása körül is tornyosodtak a nehézségek. A többi gyerek védelmében kellett már ezeket a lépéseket megtenni. A többi gyereket vitték el a szülők miattuk. Rongáltak, meglopták a közösséget, molesztálták a lányokat, egyikük mutogatta magát – ezek olyan döbbenetes dolgok, hogy valóban menni akartak a többiek.

Az esetmegbeszélésen, amit a gyermekjóléti szolgálatnál tartottak egyszer, mindenki ott volt: az ÁNTSZ-től a védőnő, iskola, tényleg mindenki ott volt. Szerveztünk később mi is: olyan sokan voltak, hogy már a lépcsőn ültek. Nagyon próbáltuk a családban tartani a gyermekeket és köréjük vonni egy hálót, amivel egyben és rendben lehetett volna tartani őket.

Az esetmegbeszéléseken nem jutottak semmire a szakemberek Tibor sors rendezését illetően, s merthogy szökésben van, nem lett elhelyezési tárgyalás sem a TEGYESZ-ben. Nem jutott el odáig az ügy. Ahogy általában történni szoktak

a dolgok: a rendőrség jelez a gyámhatóság felé. Védelembé vételi eljárás indul, ami praktikusán itt azt jelenti, hogy felkéri a gyermekjóléti szolgálatot, menjen ki a családhoz és mérje fel a helyzetet. Elküldik a bejelentés másolatát és felkéri tegyen javaslatot, hogy elég-e az alapellátás. Javarészt alapellátással zárulnak az ügyek. A szülők gyermekeik megtartása és megvédése érdekében „fogadkoznak”. A rendőrségnek tájékoztatás végett visszaküldik a megszületett határozatot. A rendőrség erre többnyire nem reagál, fiókba dugják az aktát. Állítólag bizonyos ügyeknél előre látható, hogy lesz még folytatása.

Megkönnyebbülést jelenthetne, hogy léteznek egy ún. Bűnmegelőzési Centrum mindenféle dropprevenciós, és egyéb programmal, de hogy ez mennyiben éri el ezeket a gyerekeket, fiatalokat, nem tudni.

Hogy mi lenne a hathatós segítség, merre mutat a jó irány a változásra, hol működik jól a szaksegítség, hol nem és miért – kérdés marad. Természetesen mindig a „másik” intézménynek vannak jobb eszközei a problémák kezelésére. Pedig nyilvánvaló, hogy első körben a meglévő intézményrendszert kellene teljesebbé, hatékonyabbá tenni, ezen belül adott esetben a segítő és eljáró rendszer tagjainak együttműködési metódusain javítani, egységes értelmezési kereteket, eljárási protokollokat kidolgozni.

Miközben az általános eszközhányról panaszkodik a legtöbb szakember, miért is olyan nehéz új eljárásokat kipróbálni, a világban máshol már bevált módszereket beépíteni?

– Itt vannak az ifjúsági javító/nevelő intézetek, meglévő segítség a gyermekjólét, az intézetbe bekerült gyerekeknél az intézeti körülmények, a rendőrség. Ami megvan lehetőség, azt kell javítani. A büntetési korhatár le vagy felszállítása, az, hogy két évvel később vagy két évvel hamarabb kezdik el büntetni a gyerekeket, nem számít. A meglévő lehetőségeket kellene kihasználni. A gyermekjóléti szolgálatnak most is csomó lehetősége volna: csoportfoglalkozás, önismereti csoport. Ott van a kezükben, csak ki kell használni. Utánajárni a gyerekeknek, begyűjteni őket. Mennének ezek a gyerekek, csak hívni kellene őket.

Van egy-két annyira elvadult – a Tibi is közülük tartozik most már biztos -, de ők is voltak 8, 10, 12 évesek, amikor még kezelhető, kedves gyerekek lettek volna.

Bizonyos rétegeknél nem tudom, mennyire tudnának működni azok az újfajta módszerek, amikről hallani lehet: mediáció, vagy más közösségi facilitálás a konfliktusokban, elterelésben. Ahol nem tud írni, olvasni, ahol olyan szellemi szinten áll az elkövető maga – nem tudom, mennyire értené meg egyáltalán azt, hogy mi történik vele, miért is kell felelősséget vállalnia, mennyire lehetne vele kommunikálni. Tiborék családjánál is alapvető probléma, hogy a szülők csak 3 osztályt végeztek. Írni, olvasni nem tudnak, amire viszont iszonyú büszkék. Az anya is kiegészítő iskolába járt, és sosem felejttem el, amikor egyszer azt mondta, hogy ő azért hagyta ott az iskolát, mert levágta a tanár a haját. És amikor arra próbáltam meg rávenni, hogy a gyerekeknek az iskolába kéne járniuk, ő azzal vágott vissza, hogy minek, mikor neki elég volt a 3 osztály és elboldogul vele. Nem biztos, hogy ezeknek az eljárásoknak ők valóban aktív résztvevői lennének.

Nem használ az ilyen gyermekvédelmi ügyeknek az sem, hogy nagyon nő a cigányellenesség. Cigányüldözés van, ami eddig nem volt. Lakossági bejelentések halmaza érkezik családokra. Az indok az, hogy az udvaron cigányok vannak. Mondanak egy-két magatartási problémát, ami valós is lehet akár, de nem az a megoldás, hogy vegyük el a lakását, meg telepítsük ki mindegy hova.

■ A hatóságok tehetetlenségének látszata

Az illetékes kerületi Rendőrkapitányságon a Bűnügyi Osztály Vizsgálati Alosztályának vezetőjével beszélgetünk.

„Természetesen” ő már nem az, aki a történetünk idejében volt hivatalban, nem is ismeri teljesen az esetet. Határozottan állítja, hogy a büntetőeljárás egyértelműen előírja gyermekkorú, azaz 14 év alatti elkövető esetében is a pontos teendőket: meg kell szüntetni az eljárást, meg kell róla győződni, hogy a gyanúsított követte-e el a bűncselekményt, a meghallgatására, pedig általában csak szülő, vagy törvényes képviselő jelenlét-

ében kerülhet sor. Ez maximum meghallgatás lehet, amire jegyzőkönyvet lehet felvenni. Nem minden esetben, de pszichológus szakértő kirendelésére is sor kerül, aki megállapítja, hogy mennyire igaz, ami elhangzik, mennyire életszerű, valószínű. A kapitányságon áldozatvédelmi terem is van, ha gyerekkorú áldozat vagy elkövető érintett, ahol olyan körülményeket teremthetnek, ami elősegíti a meghallgatás sikerét. Vannak játékok is, de nincs benne írógép, íróasztal, nem kell a két oldalára leülni. Emellett ott igazi meghallgatás történik, csak a környezetet barátságosabbra hangolták.

Mint mondja, minden ilyen esetben az aktuális, ill. a területileg illetékes önkormányzatot értesítik a bűnelkövetésről, hogy eljárás alá vonták a gyermekkorú: leginkább az Egészségügyi-, Szociális- és Ifjúságvédelmi Osztályt, mert ott tudnak különbséget tenni, hogy gyámügyi ügyintézés vagy hatósági eljárást kíván-e az ügy.

– Minden esetben visszajeleznek felénk: megvizsgálják a gyermek körülményeit és ez alapján eldöntik, hogy védelem alá vonják vagy sem. Javarészt azt látom, hogy az önkormányzat amennyire lehet, elkerüli azt, hogy védelem alá kelljen vonni, mert a család a legegészségesebb, ahol fel tud nőni, még ha nem is a legjobbak ott a körülmények. Ha ismételt elkövet valami büntetendő cselekményt a kiskorú, akkor felhívjuk a figyelmét az önkormányzatnak arra is, hogy volt már korábbi elkövetés. Ez a nyilvántartásukban is benne van. Olyan esetekben, ahol egyértelműen látják az eljárók, nyomozók, vizsgálók, hogy „olyan” családokról van szó, akkor értesítjük a körzeti megbízottat is, hogy kísérje figyelemmel a család lakókörnyezetét is. Esetleg a szülő társa vagy a szülő nem követett-e el valami bűncselekményt. Ezzel azt kívánjuk felmérni, hogy esetleg kiskorú veszélyeztetettsége fenn áll-e.

Ezen a kapitányságon is dolgozik gyermek- és ifjúságvédelmi előadó, aki naprakészen tartja a kapcsolatot az önkormányzattal és nyilván a gyermekjóléti szolgálattal. A gyermekjóléti szolgálatnál rengeteg programon vesznek részt, olyan programokon, ahol a gyerekeknek a rendőrségről mutatnak dolgokat. Céljuk, hogy

megmutassák a rendőrök emberarcát. Az iskolába javarészt a közlekedésügyi és az ifjúságvédelmi előadók járnak. Tartottak bűnmegelőzési nyílt napot, aminek az első témája a gyermek- és ifjúságvédelem volt. Meghívták a kerület összes oktatási intézményének vezetőjét és a gyermekvédelmi felelősöket és bemutatták azokat, akiket konkrétan megkereshetnek. És kaptak egy telefonszámot, ha nem lennének megelégedve intézkedésükkel, vagy nem lenne valami hathatós, akkor jelentkezzenek. A vezető elmondása szerint eddig reklamáció nem érkezett, de megkeresés már volt. Hogy hívják-e őket és járnak-e a gyermekjóléthez esetmegbeszélésekre – nem derül ki. Kiskorú veszélyeztetése esetén eljárást indítanak. Vagy egyéb, szülő által gyermeke sérelmére elkövetett bűncselekmény gyanúja esetében. Ha visszatérő az eset, akkor egyértelműen jobban odafigyelnek, mert nekik sem jó, ha a kerületben bűncselekményt gyermekkorú vagy fiatalok követ el. Egyértelműnek tekinti, hogy a megelőzés nagy részét egyenlő a cselekményt előidéző folyamat megszakításával.

A rendőrségre vonatkozóan minden szabályozva van, kicsi a mozgástér, átíratatlan a protokoll. *A jogszabályok elég pontosan körülírják, mit tehetünk* – mondja –, *nagyon eltérni nem lehet.* Ezen felül gyermekkorú bűnelkövető esetében az ügyészség is speciális kontrollt gyakorol. Ő is beszámol az egyik nagy bevásárló központtal létrehozott projektről. Egy közös megállapodás az önkormányzat gyermekjóléti szolgálatával és a bevásárló központtal, ami arról szól, ki mit tud tenni annak érdekében, hogy csökkenjen a bűnelkövetés és a visszaesés lehetősége – úgy tűnik, nagy durranásnak számít, hiszen eddig mindenki megemlítette. Az osztályvezető szerint az önkormányzatnak persze sokkal nagyobb egységei állnak rendelkezésre az effajta problémák kezelésére, mint a rendőrségnek, de ezt nem érzi bajnak, mert rendőri eszközökkel a mostani megoldásokon túlmenően úgysem nagyon lehetne mit tenni. A kerületben egyébként a gyermekkorúak által elkövetett bűncselekmények nagy része valamilyen érték eltulajdonításával kapcsolatos.

– *Megkívánja az adott helyzetben,*

vagy céltudatosan, javarészt a család kényszerítésére követi el. Meghatározzák a gyerekeknek, mit kell ellopni, hogyan és mikor. Ez a bevásárlóközpont videofelvételén is jól látszik, és egyértelmű a kiskorú veszélyeztetettsége is. Vannak családok, ahol nagy a gyerekszám, ott a megélhetés is nehezebb a mindenféle szociális juttatás ellenére is. Ahol magas a gyerekszám, ott kevesebb jut, vagy a munkavállalás nehéz. Viszont élniük kell – és akkor valamit tesznek. A gyerek ezt látja, és kis ráhatásra elköveti ezeket a cselekményeket. Nem keresik a munkalehetőséget, azaz nem találják meg a képzettségüknek megfelelő, sok gyerek van, amit nem tudnak kezelni és deviáns magatartás lesz a következménye. Ez a társadalomban a hatóságok tehetetlenségének látszatát kelti. A hatóságok pedig mindent megtesznek, amit lehet: nem hiszem, hogy ennél többet tudnának. Tiborék családjában is a gyerekeket elhelyezték különböző intézményekben. Ezt a gyámhatóság általában úgy tudja végrehajtani, hogy a rendőr ott van és biztosítja az eljárás törvényességét. Ennél a családnál már nagyon szükséges volt, hogy a gyerekeket több felé elhelyezzék. Ott már a családi környezet nem volt megfelelő. Ezeknél a családoknál nemcsak egy anyáról és apáról van szó, hanem a nagy gyerekszám mellett még sógor, meg annak a barátnője, szülők testvérei, stb. Van, ahol 20-25 fő él egy nagyon kicsi lakásban. Ott nem lát követendő példát egy gyerek. És ha kiskorú veszélyeztetettségével eljárást indítunk, az nem egy 10 perces feladat. Szakember kirendelésről van szó, ami több hónapot, sőt van, amikor fél évet vesz igénybe. Az egyik szakértő véleményének várnia kell a másik szakértő véleményére. Amikor bizonyítási szintig eljut a dolog, ez lehet az, ami kizárja vagy megerősíti a gyanút, és vádemelésre vagy megszüntetésre kerül sor. Ez nem megy olyan gyorsan, a gyámhatóság is vár, amíg bizonyíthatóvá válik: kimegy környezettanulmányt készíteni, vagy kimegyünk mi a szülők agresszivitása miatt. Minden hatóságnak be kell bizonyítania azt, amiben el akar járni. Ez nem egy gyors folyamat. A közterületi szolgáltató rendőrök is tudják, hogy kik azok, akik ilyen magatartást tanúsítanak a kerületben. Ha történik egy bűncselekmény a kerületben, akkor a személyleírásból tudni lehet, hogy ki az. Utá-

na már könnyebben eljárás alá kerül a gyermekkorú elkövető.

A rendőrség illetékese szerint a joggal tisztában vannak az emberek: észrevehető, hogy olyan gyereket küld el a család, aki még nem töltötte be a büntethetőségi korhatárt. *És ha leszállítanak a korhatárt, akkor is mire lehetne ítélni – morfondíroz. – Most sem történik semmi. Legfeljebb pénzbüntetésre ítélik, vagy felfüggesztettre. A büntetés teljesen hatástalan. Nem hiszem, ha fiatalabb korban büntetnénk, az előrébb vinné a dolgot. Érdemesnek tartaná más eljárási formák kipróbálását, mert a jelenlegi hatástalannak minősíti. A bevásárlóközpontban például szerinte az lehetne a megoldás, ha nem is mehetne be a gyerek, mert ismerik a biztonsági szolgálat tagjai, és mindig rajta kapják. – Ez megelőzés lehetne, persze nem biztos, hogy egészséges – teszi hozzá.*

Miközben elismerten szükség volna továbbképzésre, a rendőrség tovább nem terhelhető.

– *Bábáskodásra alkalmatlanok vagyunk, mert a rendőrségről tudni kell: ez egy erőszak szervezet. A társadalom nem azt várja el, hogy kezelgesse a problémákat, hanem azt, hogy nyugodtan kimehessen az utcára. Létszám sem nagyon van erre. Elő lehet írni, ennek mindenki eleget is fog tenni, persze csak papíron.*

■ **Mi lesz így veled Tibi?**

Önkormányzati, kiscsoportos, speciális, tanulásban akadályozottak általános iskolája.

Idé járt iskolába a család nagy része. Régen kiegészítő iskola volt. Kiderült, hogy Tibi a legjobb képességű a családban. Mondhatni, szinte fél lábon teljesítette itt a követelményrendszert, pedig eredetileg ők otthon leginkább cigányul beszéltek, tehát magyar szókincsfejlesztés volt szükséges, és szociális téren is volt lemaradása.

– *Amikor bekerült az iskolába egészen addig, amíg rá lehetett beszélni, hogy járjon be, én nyomon követtem az ő életét és a családot is egészen jól ismerem, mert többször voltam kint náluk, ami*

nem egy életbiztosítás, de én ilyen bevállalós fajta vagyok. – kezdi Tibor volt osztályfőnöke, aki azért tud sok mindent mondani róla, mert előkészítő korától negyedik koráig kísérte pályafutását, illetve mai napig érdekli, mi van vele. Azt is tudja, hogy most Budapesten lófrál.

– Én nagyon sajnálom ezt a gyereket, az egy zűrös család: az apa és az anyák együtt élésével, meg a sok gyerekkel. Néha nem is tudják, hogy melyik gyereket melyik is szülte, mert már nem emlékeznek rá. Itt látott először színes ceruzát meg ehhez hasonlókat. Akkoriban rendszeresen járt iskolába és rohamosan elkezdett fejlődni. Nagyon jó logikája van. Nagyon szépen megtanult írni, olvasni – fiú léte. Az új szavakat nehezebben írta, de a begyakoroltakat nagyon szépen. Matekból fenomenális logikája volt a gyereknek. Itt töltött napi 8 órát, de az kevés volt a 24-ből. A családban soha senki nem dolgozott, meg hát elég érdekes életet éltek... Ahogy elérte a gyerek a 11-12 éves kort, kezdte látni, hogy ez neki nagyon strapás: minden reggel fel kell kelni és lehet, hogy csak ő egyedül indul el a családból. Itt meg még követelünk is tőle minden félét, úgyhogy egyre többször maradt ki. Azt is tudtuk előre, hogy ő bele fog keveredni dolgokba pont azért, mert jó agya van, nem könnyen bukik le. Mi ezt láttuk előre, és nagyon sokat leveleztünk a gyerekjóléti szolgálattal.

És elkezdődtek harmadikos korában az iskolai feljelentések az igazolatlan órák miatt. Tibi kamaszodott, egyre strapásabbnak érezte a bejárást, meg különben is látta, hogy megél az egész rokonsága, pedig nem tudnak sem írni, sem olvasni. Nem volt márt fontos a tudás. Már akkor jobban olvasott, már most jobban ki tudja számolni a pénzt, mint az anyja vagy az apja, elég volt ennyi a tudásból.

– Érdekesebb volt szabadon élni, ami minden cigánygyerekünknél probléma: ezt a nagyon merev, kötött életmódot nehezen viselik, hiszen otthon sokkal szabadabban folytatnak. Ezzel együtt van, akire lehet hatni, meg a szülő is azt támogatja, hogy a gyerek megtalálja a helyét az életben – de nekik ez nem volt fontos. Náluk az a vagányság, hogyha benne van egy-két

jó buliban a gyerek. Miután Tibor is pontosan tudta, hogy mik a családban az értékek, nekem egyértelmű volt az út a fiú esetében a rablás és a tolvajlás felé. Sokat beszélgettünk róla, amikor még kisebb volt, hogy ő nem lesz ilyen, mert neki volt tesója nevelőintézetben, és börtönbe is jár az egész család. ő tudja, hogy az neki nagyon rossz lenne, meg nem bírná, de aztán győzött a közösség, akik belevitték. És sajnos rajta nem is nagyon lehet segíteni, mert nagyon önféjű, öntörvényű gyerek. Régebben is „egy emberes” volt. Engem – amikor még ilyen ölse ülős volt – elfogadott, szívesen bújt hozzám és akkor még hatottam rá egy darabig, de már a kollégák sem. Volt benne kötődés, nagyon jó szándékú gyerek lehetett volna.

Egyszer innen is eltűnt és megmondta a többieknek, hogy azért nem jön, mert tudja, hogy osztályfőnöke haragszik. Annak idején az iskola többször javasolta, hogy emeljék ki a családból, hogy az „egyes úton” maradjon.

– Ez a család a maga zűrös életvitelével együtt olyan összetartó család, ami nagyon ritka. Ők aztán mindenhol kiszabadították a gyerekeket, mintha elrabolták volna őket. Viszont az az értelmi képességeikből adódott, hogy nem lehetett nekik megmagyarázni, hogy jobbat tennék a gyerekeknek, ha rendes ruhájuk lenne, meg meleg ételt kapnának, meg meleg szobában lennének. A Tibike volt a kedvencük talán, azért mert jó agya volt, meg nagyon széplelkű volt még kisgyerekeknek.

Tibor ezért el is volt kaptva, és ott-hon igen nagy szava volt. A család nagyon büszke volt arra is, amikor elkezdett vagánykodni. Már visszadumált és mindenféle problémák adódtak az iskolában és a pedagógus szerint a család férfi tagjai büszkén figyelték ezt az „érést”. Egy idő után már nem akarta az iskolát, mint maga fogalmazott: belátta, mi a sorsa: nem tud kilépni a saját korlátai közül. Mivel az összes testvérének az a sorsa, hogy lopnak, hazudnak, betörnek. Tudta: ebbe ő is bele fog mászni. Valószínűsíthetően a szégyenérzete vitte el az iskolából, mert a gyerekek itt nagyon sokszor ültek le vele beszélgetni. Negyedikben

ezt a kérdést is feltették neki: ha nekünk lesz vastag arany nyaklánc a nyakunkban, akkor minket is le fogsz ütteni? Akkor már nem szeretett ide járni.

Az idejéről gyerekeknek a nagy része túlkoros. A farkastörvényeket jól ismerik és nagyon őszinték. Fehéren-feketén kérdeznek és ezt a végén Tibi már nagyon nehezen bírta.

– Igazából tudom, hogy én rontottam el az egészséget: ha nem buktatom meg évisméltásra a hiányzásai miatt, akkor lehet, hogy még most is bejárna. Csak nem tudtam felvállalni, mert sokszor megbeszéltem vele és az osztállyal is, hogy aki egy bizonyos óraszámot nincs itt, azt akár mennyire szeretem, nem tudom magunkkal vinni. Nem tehettem meg a többiekkel, hogy Tibit átengedem, mert utána az összes többi elkezdett volna lógni.

Elvadítottuk a családot. Rossz csengésűvé vált a nevük. Többször tapasztaltam itt az iskolában is, hogy valamelyik gyereket megvertek és másnap jött az anyuka, hogy a Tibit agyonüti. Alig tudtam meggyőzni, hogy nem ő volt: egy hete nem is volt iskolában. Ha valami eltűnt, akkor az is tuti, hogy őt gyanúsították.

De ennek a gyerekek öntudata volt: felvállalta, ha valami szemétséget csinált, de ha nem, akkor nem tűrte, hogy őt szidják. Akkor hazarohant az anyjáért, aki bevágta az ordítva, hogy már megint az ő gyereket székálják. Látták: akár ide az iskolába, akár a gyerekjóléthez mentek, azt kapták, hogy ilyen rossz, olyan rossz, amolyan rossz a gyerek. Az osztályfőnöknek azért volt jó a viszonya a családdal, mert mindig elmondta azt is, hogy van jó oldala ennek a kölknek csak össze kéne fogni érte. Anyja elfogult volt vele, hiszen bevallotta a kedvence volt, próbálkozott, de nem tudott szigorú lenni. Többször leültek beszélgetni Tibi anyjával, hogy hogyan kellene reagálnia a gyerek agresszív viselkedésére. Hogy számot kell arról adnia, hogyha elmegy a suliból délután kettőkor, akkor hol van este kilencig. Sokat beszélgettek arról is, hogyan kéne beosztani a pénzt. Volt 2-3 olyan hónap, amikor a postással együtt egyenesen oda ment az iskolába, és a családi pótlékból meg a segélyekből kifizette a gyerekek étkeztetését: ha nem is mind

a hatét, de amennyit tudott. Volt olyan, hogy küldött 10 ceruzát. Sokszor megelőlegezte az osztályfőnök neki a pénzt, ami nagyon jó hatással volt rá. Ilyenkor biztos, hogy néhány héten vagy egy hónapra belül beküldte a tartozását. Sokszor megerősítették abban, hogy ezt kellene bevezetni az egész családnál, ez lenne az elfogadható irány, de nem volt elég erős: a 8-9 gyerek ellátása, összeszedése óvodástól nagykorúig, és a börtönlátogatások – energiáit lemerítették. Az iskolából érkezőket többször megfenyegették, volt, hogy meg is akarták verni, vagy meglök-dösték: Tibor anyja mindig kimentette a pedagógusokat, mert felfogta, hogy segíteni akartak. Akkor esett igazán kétségbe, amikor egyre több helyről azt hallotta: nincs más megoldás, el kell vinni tőle a gyerekeket. Akkortól mindenkit utált, és mindenáron megvédte a családot. Ezt valahol mindannyian megértjük: mi sem adnánk oda a mieinket.

Az apa az iskola szemében nem tűnt családfenntartónak, nem is vett részt a gyerekek nevelésében: ha ezeknek a gyerekeknek tiszta ruhájuk volt vagy főtt ételt ettek, akkor azt az anyjuknak vagy a legnagyobb lánynak köszönhatték. Egyébként úgy nőttek, ahogy akartak és ott töltötték az idejüket, ahol akarták.

A bukás után Tibi két napot volt az iskolában.

– Volt egy olyan nagy team-megbeszélés, ahol részt vett a Cigány Önkormányzat, a rendőrség és minden érintett: olyan döntés született, amiből aztán nem lett semmi, mert általában ezekből nem lesz semmi. Mi azt az álláspontot képviseltük, hogy szét kellene választani ezt a két családot. Tele voltak adóssággal, hol volt vilányuk, hol nem. Önkényes lakásfoglalók voltak. Hol feljelentették őket, hol nem. Hol a kilakoltatás fenyegette őket, hol nem, hol itt laktak, hol ott. Akkor lett volna esélyük egy kiegyensúlyozottabb életre, mert az Anna megfogta volna Tibit is. Azt gondolom, hogy a kicsiknek is ez lesz a sorsa. Konkrétan segíteni nem tudunk. Életvezetési tanácsokkal vagy beszélgetésekkel legfeljebb, de ezek nagyon időszaki segítségek voltak.

Amíg Tibi ide járt iskolába két gyermekvédelmi felelős volt, amikor már ki-

maradozott, jött a mostani, akivel már nem is került kapcsolatba. A bűncselekményekről a rendőrség értesítette az iskolát, a többi dologról az osztálytársak is tudtak. Az osztályfőnök minden hiányzását beírta. Pontosán tudta, hogy bűnügybe fog keveredni, hát ne legyen alibi: tetten érik, miközben papíron bent van az iskolában. Sokszor vitt amúgy is ügyigazolást, hogy nem volt egy hónapig iskolában és kapott a gyerekorvostól vagy a bőrgyógyászatról. Nagyon gyakran elhanyagolt testi állapotban volt, így mindig volt valami bőrfertőzése, tetvessége. Valami, amiről lehetett igazolást szerezni. És állítólag nagyon jól tudták, hogy mikor melyik osztályra menjenek: hol nem emlékeznek rájuk. Az osztályfőnök három éve csak hallomásból tudja, mi történik: élettársa volt, az intenzívra kellett bevinni szipuzás miatt.

– Elsős volt, tehát második éve ismerem, amikor felvettem az anyjának, hogy örökbe fogadom – akkor mindenféle nek elhordott. Komolyan ezt látom egyetlen jó útnak, hogy egy normális családhoz kikerül, nem intézetbe. Alkatilag nem alkalmas arra, hogy szigorú szabályokkal bezárják több gyerek közé. Nagyon szeretetigényes, szeretető. Jó lelkű lehetett volna, ha olyan bánásmódot kap, amit bármelyik más gyerekünk megkap.

Több helyen elmondtuk kolléganőmmel, ne fenyegetse, hogy elviszik, mert csak bedurvult tőle. Nem véletlenül van most már szökésben jó pár éve. Meg van hozzá az agya, ő oda nem fog bemenni, tudom. Egyetlen intézménybe sem, hacsak be nem tölti azt a kort és valamiért be nem zárják. Ott még jobban ki fogja tanulni ezt a módszert. Biztos, hogy ő már ezen az úton marad. Én nagyon sajnálom.

A kerületben él néhány család, akik már több generáció óta a problémás családok közé taroznak. Tibor volt osztályfőnöke szerint őket a cigányok sem tartják maguk közé valóknak. Az itt élő cigány közösségek adnak magukra annyit. Hogy nagy baj ne legyen velük. Amikor egy-egy családdal huzamosabb ideje baj van, akkor azt kitaszítják. Ahol generációk óta bűnözésből élnek, ott törvényszerűnek gondolják a megkérdezett szakemberek, hogy a gyerek is ezt fogja csinálni, mert

ezt a példát látja és rájön, hogy a megéltetést ez is biztosítja. A saját köreiken belül állítólag meg is dicsérik, ha van bátorsága belépni ebbe a közegbe.

De talán érzékelhető valami abból, hogy egyre inkább elfogadják a normákat. Persze olyan itt is van, hogy megtetszik a másik gyerek telefonja, és akkor hazaviszi, de mihelyst elkezdenek nyomozni, azonnal visszakerül. A szülők is kezdik észrevenni, hogy a gyerekeiknek kevés lesz már a 3 vagy 5 osztály. Az iskolai megfigyelések szerint a problémásabb szeptemberben beiratkoznak, de októberben ég a lábuk alatt a talaj és elköltöznek valahova vidékre. Karácsonykor visszajönnek, amikor itt a Kánaán és jobban lehet zsebelni, tavasszal megint visszamennek a kilakoltatás miatt. Van olyan gyerekek, akiket háromszor-négyszer íratnak be egy évben.

– A gyerekek 80%-a cigány, és elmondhatom, hogy egyikről sem merném azt mondani, hogy bűnöző lesz. A kamaszkorukat olyan szépen viselik, és viszonylag jól beálltak arra, hogy nekik azért kell tanulniuk, hogy aztán később valahogy megéljenek és a szülők is ezt várják tőlük. Akár alkalmi munkából élnek, akár másból. Az elvárás egyre nagyobb. Én egyre nyugodtabb vagyok, hogy ők nem lesznek bűnözők. Magyarországon jól érzékelhetően nő az előítélet velük szemben. Én nem vagyok cigány és a gyerekeim sem cigányok, de a gyermekem mozgássérült és ugyanúgy stigmás vagyok a társadalomban, ha vele kimegyek az utcára, mint az én cigány gyerekeim. Sokszor elmondják, mert megérzik, hogy nagyon rossz úgy felszállni a villamosra, hogy arrébb mennek mellőlük, és ha mellettük van üres hely, akkor sem ül le a fehér ember melléjük, pedig nem koszosak és nem büdösek. Egy kamaszkorú gyerekekkel nagyon nehéz megértetni, hogy ez miért van így. Ebből eredően egy idő után elvadulnak. Amikor furcsán néznek rájuk, elmennek mellőlük, hangos megjegyzéseket tesznek, hogy „na megint felszállt 9 cigány, mert ezek csapattal járnak”, akkor egy ilyen megjegyzésre persze, hogy ők is visszavágnak. És ebből jönnek a kisebb-nagyobb konfliktusok. A buszról is leszállították őket. Magam voltam velük a belvárosban: nagyon kulturálatlan tudnak közlekedni, de mindig

kaptunk valami megjegyzést. Nekem mondták már, hogy „maga normális? Ezekkel kijön az utcára?” Nem csoda, hogy ők is agresszívan szólnak vissza időnként, mert nap mint nap ezt élük meg. Gyakran viszont észre sem veszik, mert annyira megszokták. Itt az iskolában védett közegben vannak. Tanulásban akadályozottak iskolája vagyunk. Egy időben ezeket a cigánygyerekeket automatikusan ide utalták. Van nekünk egy csomó ép értelmű gyerekünk: csak a szociális helyzete miatt lett a tanulásában akadályozott. Itt jól érzik magukat, sokszor van olyan, hogy a gyerek eléri a 6 éves kort és bejönnek megkérdezni, hogyan kerülhetne ide, mert nem akarják máshova vinni. A megélhetési bűnözéssel kezdődik az egész. Amikor én idejöttem, sokat jártam családlátogatásra és bizony ledöbentem, hogy a huszonegyedik század elején ilyen körülmények között élnek emberek a főváros kelts közepén. Nem a tanyán! Egy db wc az udvarban és 10 család lakik ott, víz az udvaron. 30 nm-en 10-15 ember. Mit lehet itt tenni a bűnözés ellen? Bele fognak csúszni: végzettségük nincs, megélhetési gondjaik mindig is lesznek. A cigányok a fiú gyerekektől elvárják, amikor 11-12 évesekké nőnek, hogy hozzanak haza pénzt. És többnyire azt tudja hazavinni, amit ellop.

Egyszer jelentett be bűnügyet az osztályfőnök a rendőrségen. Rengeteget kellett bejárnia jegyzőkönyvet módosítani, szembesítésre. Az érintett gyerek viszont teljesen elvadult tőle is. Akkor rájött, hogy meg lehet beszélni a gyerekekkel, és sokkal többet segíthet nekik, ha bizalmat ad. Az ügyből megtanulta, hogy érdemesebb a családdal leülni. A legordibálósabb, legagresszívbabb apukával is le tud ülni, mert meg tudja győzni, hogy összefogásukkal lehet csak lépni. A gyerek meg úgy érzi, hogy áll mellette valaki akkor is, ha rosszat tett. Ha már valaki kedvéért megcsinál valamit, vagy éppen nem csinálja meg, amire készült, akkor nyert ügyük van. Mert csak a személyes megfelelni akarás tartja vissza őket, a morál itt kevés.

Annak az embernek kellene a környezetében lenni, akire hallgat, és mindenkinek van a környezetében ilyen, csak meg kell találni: lehet az anyja, az ötödik unokatestvére, de az osztályfőnöke is. Az osztályfőnök szerint nem teameket kellene

tartani a gyermek jelenléte nélkül a probléma megoldására, hanem ki kellene deríteni, ki az, aki még tud rá hatni. Hármasban, ötösben ülni össze, és a gyerek is hallaná mi az, ami elfogadható, és mi nem.

– Nem engedném, hogy gyereket megbüntessenek. Azt gondolom, hogy ezekben az esetekben a környezet a hibás. Talán a 18-20 év körüli korhatárnál már felelősséggel tartozik azért, amit tett. Amikor tizenéves gyerekeket büntetnek, ezzel nem értek egyet. Ebben a szülő nem-odafigyelése vagy helytelen nevelése is nagy szerepet játszik. A védelembé vételt éppen ezért helyesnek tartom abban a formában, mikor a család gondozó kijár a családhoz és életvezetési tanácsokat ad és ellenőrzi, hogy a gyerek valóban tiszta-e és

van-e otthon enni, és ezt az anyával folyamatosan megbeszéli. Ez fontos. Azt is nagyon jónak tartom, hogy amikor a családban valamilyen krízishelyzet miatt a gyerekek a pihenése, nyugodt életmódja lehetetlenné válik, akkor átmeneti otthonban helyet adnak neki. Azt nem tartom jónak, amikor azt mondják, hogy x hónapja csak a baj van veled, és nevelőotthonba rakják.

A krízishelyekre nagy szükség van: hogy kiemeljük a gyereket, amíg pl. az alkoholista apa éppen üti a családot. De a gyerekek tudnia kell, hogy visszamehet a családjába: akármilyen vadállat az anyuka, apuka a gyerek pont úgy ragaszkodik hozzá, mint a normál életmódot folytató szülőhöz.

Beavatkozási lehetőségek egy lakásotthonban

Szerzőnk 4 éve dolgozik lakásotthoni nevelőként, szociálpedagógus, szociális munkás. Munkatapasztalata arra sarkallta¹, hogy egy eset elemzésével olyan beavatkozási lehetőségekre hívja fel a figyelmet, ami mások számára is hasznos lehet.

■ SZOCIÁLIS MUNKA, VAGY VALAMI MÁS?

Ahhoz, hogy adekvátan tudjunk foglalkozni a lakásotthonban elhelyezett, sokszor súlyos magatartási és viselkedési zavarral küzdő gyermekekkel, nélkülözhetetlen élettörténetük megismerése. A dokumentumelemzést tartom a gyermekkel való ismerkedés első sarkalatos pontjának.

A Gyermekvédelmi törvény, és a törvény alapján kreált házirend, a szakmai működési szabályzat, a pedagógiai program, mind-mind az itt folyó munka keretként szolgál. A laikusok számára is többé-kevésbé ismert nevelőotthoni ártalmakat, családi jellegű lakásotthonunkban próbáljuk minimalizálni.

Lakásotthoni nevelőként, sokrétű feladatot látok el az intézményben, de ezek nem tipikusan szociális munkás szakfeladatok. Gazdálkodással kapcsolatos feladataim, a pénzeszközök felhasználására, és nyilvántartására vonatkoznak.

A munkacsoportomba tartozó dolgozók szakmai és emberi együttműködésének irányítása, konfliktusmegoldó készségeik fejlesztése, rendszeres esetmegbeszéléseken szervezett közös problémamegoldás – mindennapos tevékenységeim.

Felölös vagyok a gyermekotthon szakmai programjában meghatározottak teljesítéséért, a növendékek testi-lelki-erkölcsi, érzelmi-értelmi fejlődéséért. Gondozom a gyerekek egyéni, társas, és családi kapcsolatait. Feladataim közé tartozik a pályaválasztásra, munkába állásra való felkészítés, életúttervezés, önálló életvezetésre, társadalmi beilleszkedésre, hozzátartozókkal való kapcsolattartásra alapozva.

Egyéni fejlesztési tervet készítek a gyerekek személyiségformálására, és szocializációjához.

Mindezek mellett a dolgozók munkaidő-beosztását is megtervezem, a gyámhivatal felé pedagógiai véleményezést készítek. Esetenként statisztikai jelentést is összeállítok.

Gondoskodom továbbá a növendékek személyes iratanyagának beszerzéséről.

Rendszeres kapcsolatot kell tartanom a növendékek családjával, hozzátartozóival.

Folyamatos kapcsolatot tartok minden olyan intézménnyel, személlyel (óvoda, iskola, gyermekjóléti szolgálat, pszichológus, utógondozó) amelyek a gyermek harmonikus fejlődését elősegítik, biztosítják.

Tájékoztatói kötelezettségem van a szakmai vezető felé a rendkívüli események vonatkozásában, be kell számolnom az esetlegesen felmerülő munkaszervezési, szakmai együttműkö-

dési eredményekről, problémákról, és megoldási javaslattal is élhetek

Az említettekben is kitűnik, hogy elsősorban pedagógiai feladatokat vár el tőlem a munkáltatóm. A gyermekvédelmi törvény betűje és szelleme teremt hátteret a munkánkhoz. A szociális munkás szempontok csak bizonyos mértékig érvényesíthetők a mindennapi tevékenységekben.

Mivel a gyermekvédelmi szakellátás területén tevékenykedem, az ide bekerülő gyermekeknek már az alapellátás „sikertelensége” miatt van egyfajta képük a gyermekvédelmi rendszerrel.

A szociális munka önkéntességen alapul, de intézményünkben ez nem érvényesülhet. A kliensek nem önszántukból kerülnek be, és többnyire nagyfokú ellenállást tanúsítanak kezdetben, az intézményi elvárásokkal szemben. Számos olyan szülővel találkoztam már, aki nem értette jelenlegi helyzetét, és azt sem tudta, hogyan kerülhetne ki belőle. Ez mindenképpen az alapellátás hiányosságaira hívja fel a szakemberek figyelmét.

S. Minuchin: *Krízisről krízisre* című munkájában, egy olyan rendszer-szemléletű, család-központú megközelítést ajánl bevezetni a gyermekvédelmi gyakorlatba, amely szerint a krízisbe kerülő családot, önálló szervezeti egységként, együtt kell kezelni, nem pedig az egyes tagjaival külön-külön foglalkozni, hiszen így látványosan megnövelhető a családokkal foglalkozó szakemberek hatékonysága. Művében kiemeli a családdal való első találkozás fontosságát, a partneri viszony kialakítását. Sajnos a mai magyar gyakorlat eltér Minuchin álláspontjától, a krízisbe került család tagjait elválasztja egymástól, és külön kezeli őket, azonban nem ismeri el, hogy így lényegesen nehezebb, szinte lehetetlen a hatékony munka. Például a súlyos problémákkal küzdő családok gyermekeit, nevelőotthonokba helyezi, amellyel, hogy a szülővel továbbra is a területileg illetékes családsegítő szolgálat foglalkozik. A családdal mint rendszerrel folyó munka nélkülözhetetlen, mind az alapellátás, mind a szakellátás területén, hiszen ne felejtjük el, célunk a család újraegyesítésére vonatkozó esély növelése.

„Az intézménynek, azt az üzenetet kell közvetítenie, hogy elvárják a családtól, hogy részt vegyen a gyerek intézménybeli életében, és az intézmény nem tud eredményt elérni nélkülük.” (Minuchin, 124. o.)

A gyerekek

Amennyire csak tudjuk, próbáljuk azonban csökkenteni az uniformizáltságot ott, ahol csak lehet: az életmódban, az étrendben, vannak csoportfoglalkozások, de a személyiségfejlesztés-

¹ Írását a szerkesztőség „Írjuk együtt!” felhívására küldte el, melyre a www.csagyi.hu honlapon folyamatosan várjuk olvasóink publikációit.

ben az individuumnak is nagy szerepet tulajdonítunk. A gyerekekkel közösen készítjük el a heti étlapot, így az elkészített ételek az ő ízlésvilágukat is tükrözik.

Az egyéni bioritmus figyelembevételével, a tehetségkutatással, a hobbiválasztás szorgalmazásával az önismeret fejlesztéséhez, valamint az önbecsülés kialakításához kívánunk támponokat adni. Két tehetséges gyermeket kérésükre beíratunk a helyi általános iskolában működő társastánc tanfolyamra. Az önismeret és különböző készségek fejlesztésére alkalmas játékokat gyakran játszom a gyerekekkel.

Ez természetes módon hat a csoportkohézió erősítésére, szokássá érlelődve, burkolt formában fontos erkölcsi normák táptalaja is. Gyakran megyünk együtt rövidebb-hosszabb kirándulásokra is.

Munkám során fontosnak tartom a humort. Hiszen tény, hogy nem jó gyermekotthonban élni, de a humor elviselhetőbbé teszi a bent töltött időt gyerekeknek, felnőttek egyaránt.

Hiányosságként említeném meg, hogy férfi munkaerő nincs a csapatban, országos viszonylatban tapasztalható jelenség a gyermekvédelmi pálya elnőiesedése, amely maga után vonhatja a gyerekek pszichoszociális fejlődésében bekövetkező hiányosságokat is.

A lakásotthonban végzett mindennemű tevékenységünkbe, a gyerekeket életkoruknak megfelelően igyekszünk bevonni, így kompetencia élményük nő, ami kedvezően hat személyiségfejlődésükre. A kisebbek teljesen természetesen segítenek a házi munkákban, a nagyobbak pedig már egyszerűbb ételek önálló elkészítésére is vállalkoznak. Az pedig teljesen természetes, hogy a saját szobáját mindenkinek önállóan kell rendben tartania. Egy ötéves ikerpár pár hónapja teljesen egyedül ágyaz meg magának, és úgy érzem ez hatalmas fejlődés, hiszen bekerülésükkor még beszélni sem tudtak. Az önállóságra nevelés termé-

szetesen nem volt teljesen problémamentes, de mára már természetes, és senki sem csodálkozik rajta.

A gyerekek összetétele életkoruk, és nemük vonatkozásában is heterogén, amely véleményem szerint sok szempontból kedvezőbb a homogén csoportosulás bármely formájánál. Kis közösségünk apró és nagyobb tagjainak lehetőségük van a szociális tanulás különböző formáinak megtanulására, nő egymás iránt érzett empátiás érzékenységük, amelynek a családba történő visszakerülésükkor, illetve önálló életük megkezdésekor is nagy hasznát veszik. Igyeekszem észrevenni, és a gyerekekkel is elfogadtatni egymás jó tulajdonságait, erősségeit. Dicséret nélkül egyetlen napot sem akarok elvesztegetni.

A nagyobb gyerekekben olyannyira felerősödött a szolidaritás érzése egymás és a kisebbek iránt, hogy akár külön kérés nélkül is segítenek az ikrek fürdetésében, vagy akár a tanulásban is.

Társasági élet, beilleszkedés

Egyik legfontosabb feladatunknak a külvilággal való szorosabb, érzelmelemmel telítettebb kapcsolat szorgalmazását tekintetem. A helyi közösségbe való szerves beépülésünk, már három év távlatából is sikeresnek mondható. A környéken működő állami- és civilszervezetek számon tartanak bennünket, éves munkájukba bekapcsolódunk. Munkánk során sok segítséget kapunk alapítványoktól, és magánemberektől egyaránt.

Mint azt már említettem, a lakásotthonok területileg elszeparálva helyezkednek el egymástól, a szakmai egységek, a szakmai vezető kötelező látogatásai okán érintkeznek egymással. A különböző szakmai egységek munkatársai, részben az összmunkatársi értekezletek, részben a pedagógusnap, valamint a nagy

ritkán szervezett kirándulások alkalmával találkozhatnak egymással, így a kapcsolatuk felszínes.

Feladatomból tűztem ki a szakmai egységek közötti kapcsolat erősítését, amelynek érdekében társ-lakásotthon találkozót szerveztem, ami elég sikeresnek bizonyult ahhoz, hogy mára már szokássá érlelődjön.

Problémák

A szociális védőháló hiányosságából számos intézményi diszfunkció következik.

Többször beutaltak hozzánk olyan kiskorút, akinek valamilyen *szendélybetegsége* volt. Mi felkészületlenek vagyunk az ilyen problémák kezelésére, de a szendélybetegségeket gyógyító hálózat hiányosságai miatt is korlátozottá válik a gyermekvédelmi esetek sikeres megoldása.

Hasonló a helyzet a hozzánk beutalt, betörésekkel és egyéb *bűncselekményekkel* gyanúsított kiskorúak esetében is. Egyrészt nem ez a legmegfelelőbb hely az ilyen fiatalok elhelyezésére, másrészt viselkedésük az otthonon belül is mérhetetlenül bomlasztó. A súlyos magatartási zavarokkal küzdő fiatalok részére speciális nevelőintézetre lenne szükség, ilyen intézetek pedig nemcsak megyénkben, de országos viszonylatban is csak csekély számban vannak, azok is többnyire zsúfoltak, így új elhelyezésre minimális az esély.

A gyermek intézetbe kerülését követő egy év az az időszak, amikor a családba történő visszahelyezése a leginkább elképzelhető. Érzésem szerint nem eléggé hangsúlyos ez a magyar gyermekvédelemben. Sok esetben nem kapják meg a szülők azokat az életvezetéssel és gyermekneveléssel összefüggő tanácsokat, amelyre igazán szükségük lenne gyermekeik önálló gondozása érdekében. Nincsenek felkészítve a szülők a *kapcsolattartással* összefüggő anyagi, érzelmi, szervezési gondjaik megoldására sem: így nem csodálkozhatunk azon, hogy az iskolai szünetet otthon töltő gyermek mennyire elhanyagolt fizikai és zilált lelkiállapotban érkezik vissza. Sok esetben ütköznek egymással az intézményi és a szakmai érdekek. Például a lakásotthonok működésük során igyekeznek állományukban tartani a „jó gyereket” és viszonylag gyorsan meg akarnak szabadulni a súlyos magatartási, és érzelmi problémával küzdő „rossz gyerekektől”.

Kimondatlanul, de néha azt is tapasztalom, hogy a gyermek és a szülő érdekeit figyelmen kívül hagyják. Sok esetben ez azért van, mert a kollégák nem szociális munkás attitűddel viszonyulnak a gyermekhez, illetve a szülőhöz. Az évtizedek óta a szakmában dolgozó kollégák között is sokan vannak, akik megfelelő *szakmai felkészültség* hiányában, csak „ellessék a szakmát. Benyomásom szerint többnyire fásultak, kiégték, a problémás családokkal folytatott sok éves munka idegileg is tönkretette őket. A hátrányos helyzetű családokat és gyermekeiket alapvetően rossznak tekintik, akik semmilyen változtatásra nem képesek a jobb életkörülmények elérése érdekében. A gyakran emlegetett, megfelelően alkalmazott szupervízió nagy hasznát lehetne venni.

Mentálhigiénés, prevenciószempontból nélkülözhetetlen lenne annak a szakmai hozzáállásnak a hangsúlyozása, hogy a gyermekvédelmi munka során jelentkező, egyéni problémák

nem a gyengeség következményei, hanem mindenkivel előforduló események, amelyet csak közös erőfeszítéssel tudunk kezelni. Tudatosítani kell a mindenkiben, hogy a problémákat nem eltusolni kell, hanem beszélni kell róla. A *tabuk* fenntartása nem segít.

Nekünk az elsődleges feladatunk a gyermek vér szerinti családjába történő visszahelyezésének szorgalmazása, amennyiben ez lehetséges. Addig azonban, ameddig ez nem valósulhat meg, meg kell próbálni pótolni azokat a hiányokat, amit a szülő időszakos elvesztése okoz. Ezeknek a feladatoknak azonban csak nagyobb szakmai hozzáértéssel, erőteljesebben jelentkező összefogással, a munkatársak lelki prevencióját jobban szem előtt tartó munkáltatói politikával tudunk eleget tenni. Itt szeretném hangsúlyozni a családcentrikus, *rendszer szemléletű fel fogás* hatékonyságát és nélkülözhetetlenségét a lakásotthoni munka során, hiszen csak így tudunk igazán eredményeket elérni.

A következőkben egy olyan esetet szeretnék bemutatni, amely hasznos lehet mindazoknak, akik nyitottak a tapasztalatok befogadására. Az egész gyermekvédelmi rendszer hiányosságai sűrűsödtek ebbe az egyetlen esetben, olyan szakmai hibákkal találkozhatunk, amelyek kiküszöbölésére, már nem, vagy alig van módunk

ESETTANULMÁNY

A nagylány

Két éve találkoztunk először, amikor utógondozottként intézetünkbe került. Első beszélgetésünk alkalmával abszolút szabálykövetőnek, alkalmazkodónak tűnt. Érkezése után pár nappal közös nyaraláson vettem részt a gyerekekkel, ahol alkalmam volt őt is jobban megismerni. Számos megnyilvánulását elemezve rádöbbentem, hogy a nagylány nem a valóság talaján áll. Indult az Intézet által szervezett rögtönzött szépségversenyen, amit nagyon komolyan vett. Nem látta be, hogy külsejét tekintve semmilyen esélye sincs a győzelemre, ellenkezőleg, nevetség tárgyává válhat. Elmondása szerint régi vágya volt egy igazi szépségversenyen megméretettni önmagát. Utógondozottá válásakor kapott összegből orrát szeretne volna megoperáltatni, mert véleménye szerint ez volt az egyetlen akadály, ami a szépségszakmában való elhelyezkedése útjában állt. Kollégáimnak erről a ballépésről még idejében sikerült lebeszélniük. A nyaralásból hazatérve már légiutaskísérőként szövögette reálisnak egyáltalán nem mondható álmait. Az irrealitásba burkolózó gyermeki énjét, sokszor biztonságosabbnak érzi a valóság sokkal szürkébb, gondokkal teli világához képest. Sajátos látásmódját, mintegy védekező mechanizmusként foggal-körömmel védi a külvilággal szemben. Feltűnt nekem, hogy a való világ keltette számos kudarc, és az ezzel járó frusztráció nem tud eljutni bátyaszerűen körbevett egójához.

A kirándulás alatt alkalmam volt megfigyelni társas viselkedését. A napi közös étkezéseknél, a többi fiatal kivette a részét a segítségben. É. csak többszöri felszólításra volt hajlandó az asztal megterítésében, valamint az étkezések utáni összepakolás-

ban segíteni. A munkából való tudatos kivonulása társai szemében visszatetszést váltott ki. Számos esetben fültanúja voltam éles kritikai érzékének, miközben ügyet sem vetett az alapvető etikai és kommunikációs szabályok minimális betartására. Őt látva és hallgatva egyre inkább nyilvánvalóvá vált számomra, hogy a kifelé hideg, rideg személyiség, belül nagyon érzékeny, és sebezhető lelket takar.

Érdemi munkámat a nagylánnyal kapcsolatban a kirándulásról visszatérve kezdtem el. Anamnéziséből számtalan megválaszolatlan kérdésre útmutatást kaptam.

Nem várt gyerekként, 20 évvel ezelőtt látta meg a napvilágot, alkalmi párkapcsolatból. Roma származású szüleinek előző partnerkapcsolataiból, már több nagyobb gyermekük volt. Testvéreit, akik mind idősebbek nála, egyáltalán nem ismeri, egyedül egy nővéréről tud, aki egy alkalommal meglátogatta. Testvéreihez ezért érzelmi szálak egyáltalán nem fűzik, nem érdeklődött irántuk sose.

Az anya

Az édesanyjáról csak negatív információk állnak a rendelkezésünkre, amelyet a dokumentumelemzés is alátámasztott. Gyermekét elhanyagolta, az intézeti évek alatt évente egy alkalommal látogatta, a későbbi nevelőszülőkkel nem működött együtt, a gyermek után megállapított gondozási díjat nem fizette. A hivatalos dokumentumok agresszív, elutasító attitűdjéről árulkodnak, később pszichiátriai betegsége miatt rokkantsági járadékban részesült, és kérelmére a gondozási díjtól eltekintettek. Az orvosi vélemény szerint nem alkalmas egy gyermek gondozására. A róla szóló dokumentumok figyelmes áttanulmányozása nem volt hiábavaló. Az anya kezelt idegbeteg, lakásába a családgondozót egyetlen alkalommal engedte be, akkor is nagykéssel fenyegette meg. Az anya hajléktalan, elhagyott lakásokat tör fel, ahol kiutasításig tartózkodik: a családgondozó írásos véleménye szerint a nagykést mindig a párnája mellett tartja. A megrémült szakember nem késlekedett, ilyen negatív tapasztalatok után kérte a családgondozói státuszának megszüntetését. Indoka: „a családgondozás nem vezetett eredményre”. Itt egyértelműen a családgondozó eszköztelenségével találjuk szemben magunkat, a családgondozás egyértelműen formálisnak mondható. A családgondozó, neki fel nem róható okok miatt (félelem), nem tudott eleget tenni a szakmai elvárásoknak, ugyanakkor megerősítést sem kapott (valószínűleg) a főnökeitől, kollégáitól, így a legegyszerűbb utat választotta, hiszen felmentését kérte.

Az édesanya fél évet töltött a női börtönben, erről a helyről írt lánya nevelőjének több alkalommal, amelyben megköszöni a gyermekéről való gondoskodást, és további információkat kér lánya hogylétéről. Látogatni azonban nem látogatta, míg É. egy évvel fiatalabb, középsúlyos értelmi fogyatékos öccsét többször is felkereste. A más apától származó gyermeket egy látogatás alkalmával megszőktette, egy hét múlva találtak rájuk. Ennek következtében 6 hónapra tiltották el a gyermekei láthatásától. Az anya nem sokkal a gyermek 18. születésnapja előtt a szülői felügyeleti jog visszaállítását, és lánya hazaengedését kérte, amit a gyámhivatal elutasított.

Az édesapa

Segéd munkásként állandó munkahellyel rendelkezett, de egészségi állapota miatt (a rokkantsági nyugdíj megállapítása a gyermek intézetbe kerülése idején folyamatban volt), valamint anyagi helyzetéből kifolyólag ő maga jelentette ki, hogy nem tud lányáról gondoskodni. Együttműködőbbnek bizonyult, mint az anya, mert a gyermek után megállapított gondozási díjat fizette. Gyermekét a gyermekotthonban új családjával néhány alkalommal meglátogatta, azonban később a nevelőszülőnél már nem. A dokumentumelemzésből kiderült, hogy az apa írt egy levelet, amelyben kéri, hogy írják meg neki gyermeke hollétét, akit a gyermekotthonból, nevelőszülőhöz helyeztek. Itt megállnék egy pillanatra, az apának ismert volt a lakhelye, és a munkahelye, amelyet rokkantsága után szüntettet meg. Miért nem írták meg a gyermekotthon szakemberei neki gyermeke hollétét? Azt tudom az apával foglalkozó családgondozótól, hogy a nevelőszülők nem szerették volna, ha a gyermek tartja a szüleiével a kapcsolatot. Csak halkan jegyzem meg, hogy bár a szülők elváltak, nem lett volna szabad külön családgondozónak foglalkozni az apával és az anyával, mert így még véletlenül sem láthattak bele egymás munkájába, ami a gyermek érdekeit is sérti.

Az apa beletörődött tehát abba – kellő családgondozói ráhatás hiányában –, hogy lányát nem látogathatja, amíg nevelőszülőknél van. Pedig kezdetben, a gyermekotthonban gyakran látogatta, és semmi olyan problémáról nem számoltak be a gondozási hely alkalmazottai, ami a kapcsolatuk további építésének akadályát képezhetne volna. Az ugyancsak állami gondozottként felnövekvő apa nyilvánvalóan nem volt tisztában a szülő-szerep fontosságával, ugyanis nem volt kitől megtanulnia. A vele foglalkozó családgondozónak mindenképpen az apai szerep hangsúlyozására kellett volna felhívnia a figyelmét.

Lányát 19. születésnapján kereste meg hosszú szünet után először.

A testvérek

É. szüleinek előző házasságából nyolc testvére van, de egyikkel sem tartja a kapcsolatot. Egyik nevelőszülő sem tartotta „feladatának”, hogy a testvéreket felkeresse, így a kapcsolat ápolása szempontjából lényeges hibát követtek el. A nagylány aktáiban sincs semmilyen, a testvérek megkeresésére utaló jel. 16 évig élt nevelőszülőknél, testvéreiről semmit nem tudva, szüleirol egy-két köznapin információval rendelkezve. Mivel a nevelőszülőnek az anyával konfliktusa volt, elképzelhetőnek tartom, hogy egyáltalán nem akarta a kapcsolatot tartani vele. Az is a tudomásomra jutott, hogy a „befogadó család” nem szerette, ha az apa meglátogatta gyermekét. A nevelőszülő, és az őt „felügyelő” szakember számára ezek szerint nem volt világos, hogy a gyermek és szülője közötti kapcsolatot minden erejükkel támogatni kell.

A csecsemőotthon

Kiskorú súlyos elhanyagolása miatt É. csecsemőotthonba került, ideiglenes beutaltként. Ekkor mindössze két éves volt. Erről az időszakról aktáiban semmit sem találtam, csak mindössze annyit, hogy 1 évig tartózkodott itt, majd gyermekotthonba helyezték.

A gyermekotthon

Emlékei ettől az időszaktól fogva vannak. Elmondása szerint az otthonban ő volt a legkisebb, ezért a társai mindig el akarták nyomni, nem érezte ott jól magát. A nevelőotthonban anyja egyáltalán nem, míg apja néhányszor meglátogatta új családjával. Szívszorító érzés volt, amikor apjáról, egy – fényképről készített gyűrött, rossz minőségű – fénymásolatot vett elő fiókjából. A fényképen az apa új családjával látható, az akkor alig 3 éves kislányát a nyakában tartva. A otthonban töltött évek rendkívüli módon megviselték a gyermek személyiségét. Társas kapcsolataiban már akkor is a magány, a befelé fordulás empirikus élménye jellemezte. Érdekes momentum, hogy önmaga igazolására egy alkalommal elmesélte, hogy „már akkor is ilyen voltam, elbújtam az asztal alá a többiek elől”.

Aktáiból kitűnik egy érdekes ellentmondás, „magányos”, ugyanakkor egy másik bekezdésben „társaihoz kötődik” – olvashatjuk, egy, a gyermekotthonban készült pedagógiai véleményből. A nehezen beilleszkedő gyermek, aki nem találja meg a társaival a közös hangot, de látszik, hogy szeretne velük együtt játszani, feladat elé állítja nevelőjét, akinek a kialakulni látszó kapcsolatot segítenie kell. Igaz, hogy bebújt az asztal alá a többiek elől, mert félnék és rendkívül érzékeny gyermek volt, de mint minden ember, ő is igényelte volna a társak elfogadását. Ekkor készült róla pszichológiai, pszichiátriai és gyógypedagógiai vélemény – iskolaérettség megállapítása céljából. A szakértői bizottság egymás utáni két évben ismételte meg a komplex vizsgálatot, mert az első vizsgálat ugyan iskolaérettséget állapított meg, de az iskola egy hét után visszaküldte az óvodába. A második vizsgálat idején már nyolc évesen még mindig nem járt iskolába. Aktáiból kiolvasható, hogy már nagyon szeretett volna ta-

nulni: „Ó, de jó, úgyis olyan régen tanultam már!” – olvashatjuk az ekkor róla készült pedagógiai véleményben. A szakértői bizottság javaslata ugyanaz, mint egy évvel korábban, „ilyen összteljesítmény alapján iskolaérett”.

Az első nevelőszülő

Nyolcévesen került első nevelőszüleihez, ahol mindösszesen egy évet töltött. Csak negatív élményeket tudott felsorakoztatni erről az időszakról, úgy érezte nem szeretett ott lenni, és őt sem szerették: „idős nevelőszüleim voltak, ódivatú ruhákba járatnak, ezért sokat csúfoltak az iskolában” – mondta egy alkalommal. Elmondása szerint nevelőapja szexuálisan bántalmazta, de szüzességét nem vette el. Az ellene elkövetett szexuális abúzusnak, vagy legalább a gyanú kivizsgálásának az aktáiban semmi nyomát nem találtam. Itt, úgy érzem, megint nagyon súlyosan sérültek É. jogai.

Éjszakai bevezeléséről – ami még 8 éves korában is fennállt – találtam adatokat. Először a gyermekotthonban írtak erről a problémáról, egész szűkszavúan csak annyit: kezelik a problémát. Arról, hogy ki kezeli, milyen eredménnyel, milyen beavatkozási módokat alkalmaztak a probléma megoldására, semmit sem olvastam. Az éjszakai bevezelésről később, majd csak a második nevelőszülőnél ejtettek bővebben szót: „az új nevelőcsaládnál, az éjszakai bevezelés egyre ritkábban fordul elő, a kislány sokkal nyugodtabb, új nevelőanyját elfogadta.” De visszatérve az első nevelőcsaláddhoz, „engedetlen” és „rossz” magaviseletére való hivatkozással nevelőszülei visszaadták az akkori GYIVI-be. Ki képviseli a gyermek érdekeit? Mi lett ezekkel a nevelőszülővel? Milyen ellenőrzést kaptak? Ezekre a kérdésekre sajnos nem tudom a választ. De azt tudom, hogy a nagylány a mai napig önmagát hibáztatja a történekeért, és nem érti meg, hogy itt a felnőtt követett el – mára már sajnos helyrehozhatatlan – hibákat. Mért nem segítette ezt a krízist feldolgozni a második nevelőszülő? Erre a kérdésre a választ az asszony személyiségében kell megtalálni.

A második nevelőszülő

9-18 éves kora között tartózkodott a második nevelőanyjánál. A nevelőszülő által kitöltött egyéni gondozási-nevelési tervek alapján úgy tűnik, ennek a kislánynak semmilyen kezelésre váró problémája nincs. A nevelőszülői tanácsadó sem látott semmilyen, akár mentálhigiénés, pszichológiai, vagy speciális oktatás szükségére utaló jelet. Éjszakai bevezelése magától szűnt meg? Szülei nagyon ritkán látogatták, testvéreiről szinte semmit nem tud. Egyszerűen nem tartották fontosnak a vele foglalkozó szakemberek a családi kapcsolatok ápolását. Szinte „gyökértelenül” élte mindennapjait, kötődni senkihez sem tudott. Többször próbálkozott nevelőanyjából kicsikarni egy kis szeretetet, de mindhiába. Az asszony ellökte magától „Mars ki a földre, dolgozni!” – felkiáltással.

De legalább új nevelőanyjánál már nem volt annyira magányos, több nevelt lánnyal élhetett egy fedél alatt. Azonban ennek az asszonynak saját gyermeke is volt, akit értő figyelemmel, és nagy szeretettel nevelt. É. számára kirajzolódhattak az „inté-

zeti” és a saját gyermekkel való bánásmód különbségei. A „nevelt” lányok közül sem ő volt a kedvenc, lassan lemondott nevelőnője szeretetéről és megtanulta, hogy csak magára számíthat. Egyre inkább nyilvánvalóvá vált számára, hogy nevelőnője kihasználta, nem tekintette önálló individuummal rendelkező, szuverén emberi lénynek, s mint ahogy azt egyszer meg is fogalmazta, „csak dolgozni vett ki”. Úgy érzem, itt fontos megjegyznem, hogy súlyos mértékben sérültek a Gyermekvédelmi törvény által is megfogalmazott gyermeki jogai! Panasszal senkihez sem fordulhatott nevelőnője bánásmódja ellen, mert az asszony köztisztviselőként álló személy volt a faluban. Úgy érezte, senki nem hallgatta volna meg, senkiben sem bízhatott – és ez a bizalmatlanság embertársaival szemben a mai napig fennáll nála.

Elmondása szerint, a 18. születésnapjához közeledve egyre világosabbá vált számára, hogy sorsát saját kezébe kell vennie ahhoz, hogy boldogulhasson az életben. Nevelőnőjétől saját kérésére került át hozzájuk, a lakásotthonba. Hozzájuk kerülésének körülményeiről a nevelőszülő másként nyilatkozott: „Súlyos magatartási és érzelmi problémái vannak”- nyilatkozta, amiben ő sajnos nem tud segíteni. Itt jegyezném meg, hogy a nevelőszülőnél töltött, majdnem tíz év alatt, a papírok tanúbizonysága szerint, semmilyen probléma nincs a gyermekkel, nem igényel speciális segítséget, majd 18 évesen hirtelen minden megváltozott. Nevelőnőjáról két év távlatában sem tud sok jót elmondani, az asszony fizikailag és lelkileg is bántalmazta, iskola után egész kicsi korától dolgoznia kellett: az otthoni tanulásra, iskolai felkészülésre nem maradt ideje.

Jelenlegi „felnőtt” személyisége bizonyítékkal szolgál az anamnézisében feltárt történésekre.

Egész addigi életében, mind érzelmi, mind intellektuális téren elhanyagolva nevelkedett, nevelőszülei rideg, elutasító nevelési attitűdöt alkalmaztak. A fizikai, és érzelmi depriváció megtette hatását. Neveltetéséből, sajátos személyiség-struktúrájából következően máig nem tudott kis közösségünkbe beilleszkedni. Énképe irreális, és labilis, önértékelése alacsony. Szociálisan érzéketlen, empátiás érzéke minimális, ezért kortárskapcsolataiban minduntalan kudarcok érik. Inkompetens személyiségkép jellemzi, aki nem képes belső erőire támaszkodni, és külsőkontroll-attitűddel él, hiszen az őt ért események vonatkozásában inkább a véletlennek, valamint a külső tényezőknek tulajdonít nagyobb szerepet, mint az egyéni szerepvállalásnak.

Számos jel árulkodik arról, hogy énefejlődése infantilis fokon rekedt meg, érzelmei szegényesek, indulati reakciói kiszámíthatatlanok, inadekvátak.

Ösztönkésztetési irányítják a mindennapi döntési szituációkban. Partnerkapcsolataira is az inadekvát, infantilis jelzőket tudnám használni.

A lakásotthon

Külső megjelenését tekintve, viszonylag magas, normál testalkatú lány, hosszú sötét haját rövidre vágatta, a szemkontaktust még az ismerősökkel is ritkán veszi fel. Ha zavarban van, nem néz senkire, a padlót bámulja, majd hirtelen fordulattal, még mindig a padlót bámulva, elkezd kiabálni. Szabadidejében

a TV előtt ül, esetleg varrogat. Viszonylag nagy az alvási igénye, szeret lustálkodni, álmodozni. Erre legalkalmasabb hely a saját szobája: álmodozásaiból átszellemült képpel „tér magához”, általában ilyenkor zúditja ránk az irreálisabbnál irreálisabb vágyait, elképzeléseit. Képzetele határtalan, ezt már a gyermekotthonban is konstatálták.

Mint ahogy azt említettem már, É. két éve van intézetünkben. Kezdetben közös munkálkodásunk célja az volt, hogy elvégezze a szakmunkásképző iskolát, utána ez megváltozott, célja az érettségi megszerzése lett. Mivel nagyon gyenge képességű nagylányról van szó, nem sok esélyt láttam az iskola befejezésére. Félévkor nappali tagozaton 6 tantárgyból megbukott. Ám az iskola elvégzéséhez még mindig nagyon ragaszkodott, ezért megállapodtunk abban, hogy munka mellett folytathatja tanulmányait. Hiszen félévi produktuma meggyőzőtt arról, hogy nem veszi komolyan a felkészülést. Munkát kerestem a számára, takarítónőként sikerült elhelyezkednie egy vállalatnál. Vállalta, hogy rendszeresen bejár dolgozni, és mellette szabadidejében készül a vizsgáira.

Felajánlottam segítségemet a vizsgára való felkészítésében, amit örömmel vett. Többheti, folyamatos tanulás alkalmával, egyre nyilvánvalóbbá vált számomra, É. céljának kivitelezhetetlensége. Olyan nagyfokú lemaradásai vannak, hogy állandó tanulás mellett is képtelenség lenne pótolni, ezen kívül értelmi képességei is korlátot szabnak ilyen irányú vágyainak. Ezt követően többször szembesítettem a realitással, így számára is egyre nyilvánvalóbbá vált az elkerülhetetlen kudarc. Ennek hatására olyan változásokat tapasztaltam nála, ami nem kedvezett kis közösségünk életének sem.

A munkából hazatérve egyre több alkalommal agresszív indulati kitérésekre ragadtatta el magát. Nem volt türelme a kisebbekhez, egyre többször vonta ki magát a házimunka alól. Ilyenkor fáradtságra hivatkozott, illetve „Nekem tanulnom kell!”, felkiáltással ránk csapta szobája ajtaját. Munkahelyéről egyre több panasz érkezett

hozzánk, nem volt hajlandó a feletteseinek szót fogadni, a rábízott munkát nem végezte el. Hangulati ingadozásai mind a munkahelyén, mind az Otthonban rányomták bélyegüket a mindennapokra. Ha jó kedve volt, a munkáját tőle telhető maximalitással elvégezte, az otthonban is jókat nevetgél, viccelődött. A vele folytatott többszöri beszélgetésekből kiderült, hogy szégyelli takarítónői állását, retteg attól, hogy elkap valamilyen betegséget, és természetesen fél az év végi vizsgáktól, amire még egyáltalán nem készült fel.

Az intézeti pszichológus

Érzelmi életének nagyfokú labilitása miatt pszichológushoz küldtem, aki többször folytatott vele terápiás beszélgetéseket, illetve személyiség és IQ tesztet töltetett ki vele. A személyiségteszt értékelhetetlen lett, a kolléga szerint azért, mert É. nem fogta fel a kérdéseket. Az intelligencia teszt eredménye a normál intellektus alsó határa. Sajnos, az alkalmazott módszerek ellenére semmilyen látható, tapasztalható eredmény nem történt a lány viselkedésében. Újabb módszereket a pszichológus azonban nem alkalmazott. Több alkalommal komolyan aggódtam É. jövőjét illetően, féltettem, hogy viselkedése egy komolyabb pszichiátriai problémát jelez. Kollégám azonban „megnyugtatót”, hogy minden „rendben” van.

A vallás

É. többször említette, hogy jelenlegi munkahelyét nem tekint végleges megoldásnak, majd egy váratlan fordulattal kijelentette, hogy apáca akar lenni.

Beszéltem neki az apácák életéről, és arról hogy az a hivatás

teljes embert kíván, valamint azokról a készségekről és képességekről, amit az apácáktól elvárnak. Mint minden eddigi elképzelését, úgy ezt is irreálisnak találtam, és az ő személyiségével teljes mértékben összeegyeztethetetlennek. Segítségemmel felkerestük a helyi plébánost, aki ugyancsak hosszasan elbeszélgetett a nagylánnyal vágyairól, elképzeléseiről. Abban semmi rosszat nem látok, hogy eljár templomba, hetente beszélget a pappal, mert ez lelki életéhez elengedhetetlen. Körülbelül 3 hónapja, amióta templomba jár, nincsenek olyan heves indulati kitörései, viszonylag nyugodtabb, néha a házi munkába is be lehet vonni. Levelezést kezdeményezett egy apácával, aki hosszú, és érzelmmel teli válaszleveleket küldött számára. Nem tetszik azonban az, hogy környezetével hamis ábrándjait próbálja elhitetni, alakoskodik, nem mutatja ki igazi valóját céljai elérése érdekében.

Úgy érzem, ez a pillanatnyi nyugalom, ami őt jellemzi, a felszín alatt nagy forrongásokat takar. A plébánossal és az apácával folytatott beszélgetésekből nyilvánvalóvá válhatott számára, hogy hosszú út áll még előtte a lelki fejlődését tekintve, hogy célját elérje. Tudja, hogy az önkontroll vonatkozásában nem áll magas fokon, nincs kitartása, hogy megvalósítsa elképzeléseit. Kudarcaiért mindig környezetét vádolja, soha nem önmagában keresi a hibát.

Az utóbbi pár hónapban felgyorsultak körülötte az események. Édesapja újra fel akarta venni vele a kapcsolatot, sikerült is egy személyes találkozást megszerveznünk nekik. A kapcsolatfelvétel jónak bizonyult, É. derűs arccal beszélt édesapjáról, a személyes találkozás előtt is többször emlegette, mintegy misztikus ködben felnagyítva apját. Majd később, látszólag minden ok nélkül, apjáról való vélekedése negatív irányba fordult. A kapcsolatfelvételt több okból is nagyon fontosnak tartottam, és bevallom, reménykedtem is benne, hogy kettőjük között egy kicsit szorosabb, érzelmi szálakkal jobban átszőtt apa-lánya viszony alakul ki. Egyrészt azért, mert É. „gyökértelenül”, családi és baráti kapcsolatok nélkül éli mindennapjait, másrészt nem titkolt szándékom családja megismerésével a realitás talajához közelíteni a nagylányt.

Munkahelyéről elbocsátották, mert a rábízott munkát nem volt hajlandó elvégezni, nem lehetett rá számítani. Örömmel vette tudomásul a rossz hírt, mikor kérdőre vontam, saját hibáját nem ismerte el, a rossz munkaerőpiaci helyzetre hivatkozott, ahol a szerencsétlen emberrel mindig így bánnak el.

Nagyon nehéz helyzetben éreztem magam vele kapcsolatban, hiszen nagyon sok alternatívát kipróbáltunk együtt, és egyik sem vezetett a várt eredményre: megpróbálta a továbbtanulást, érettségizni szeretett volna, elküldtem pszichológushoz, munkát kerestem neki, összeismertettem a pappal. Közben megpróbáltam támaszkodni a még megmaradt családi kapcsolataira, amit később visszautasított.

Munkahelye megszűntével hosszasan és komolyan beszélgettünk elképzeléseiről a jövőt illetően. Elmondása szerint még mindig apáca szeretne lenni, de a pappal folytatott beszélgetésekből kiderült számára, hogy erre minimum két évet kell várnia. Addig az Otthonban szeretne maradni.

Jövőkép, irányok

Elmondtam neki, hogy én az érettségi megszerzése helyett, sokkal inkább javasolom számára egy másik szakmunkás bizonyítvány megszerzését, hiszen így a jelen munkaerőpiaci helyzetben nagyobb lehetősége lesz majd elhelyezkedni. A megbeszélteknek eleget téve beiratkozott a közösen kiválasztott szakmunkásképző iskolába, varrónőnek.

Az iskolába a kezdeti nehézségek után sikerült beilleszkednie, ő varr a legjobban az osztályban. Idén, ha minden jól sikerül, varrómunkás bizonyítványt kap. A gyakorlatvezető tanára elismerően nyilatkozott róla, és büszkén mutatták az általa készített munkákat. Lehetséges, hogy az idén megrendezésre kerülő szakmai versenyre is őt javasolják, illetve ajánlották neki az iskolában jövő tanévtől induló, női ruha készítő szakma megszerzését is. Bár ez egy alternatív iskola, de úgy érzem, a gyermekekkel példásan bánnak az oktatók. Nevelési alapelvük az alapvetően dicséretre épülő tanítás, ha csak lehet, megdicsérik ezeket a sérült gyerekeket. Úgy érzem, mindig lehet okot találni a jó szóra, dicséretre. É. jól érzi magát az iskolában, bár „apácás” álmait még nem adta fel, az iskolának egy picit sikerült helyrebillentenie önértékelését.

A nagylány még maximum 4 évet tölthet intézetünkben, de máris úgy érzi, ilyen jó helye még sehol sem volt. Sehol nem tördtek vele még ennyit, mint nálunk, és ez valahol nagyon szomorú, hiszen nekünk 12 gyermek problémájával kell foglalkoznunk, és koránt sem biztos, hiszen fizikai képtelenség, hogy annyi időt tudnánk egy gyermekre fordítani, mint egy nevelőszülő. Lakásotthonunk kollektívája nem képes csodákra, kicsi változtatásokat tudunk csak elérni egy 18-20 éves gyermek személyiségében, attitűdjében.

Utógondozási ideje alatt remélem, megtalálja a viszonylagos lelki békéjét, nyugalmát, számításait. Az utógondozás célja az önálló életre való felkészítés. Jelenleg É. részére egy tanyavásárlás lebonyolításának kellős közepén vagyunk, ahol az utógondozás megszűntével megkezdhetné önálló életét. Egy olyan, viszonylag biztonságos alapot szeretnénk neki biztosítani, amely megóvná a hajléktalanságtól, és szeretnénk, hogy képessé váljon egy teljes értékű felnőtt életre. Ehhez a tanyavásárlás elengedhetetlen, de önmagában nem elegendő. A piacképes szakma megszerzése ugyancsak nélkülözhetetlen. Folyamatosan növeljük önbizalmát, fejlesztjük önértékelését, hogy reális jövőképet tudjon magának kialakítani. Erősítjük emberi kapcsolatait, különös tekintettel édesapjával való szorosabb érzelmi viszonyára. Ennek a korántsem egyszerű feladatnak a megvalósításában, úgy érzem igazi teamként tudunk együtt dolgozni. A pszichológus, a család gondozó, utógondozó, én és a többi lakásotthoni szakember egyetért ennek a feladatnak a fontosságában, és felelősséget érez É. jövőjéért.

KONKLÚZIÓ

Történetem főszereplője állami védelemben élte eddigi életének nagy részét, „életútja” sok helyen példázza az állami gyermekvédelem hiányosságait. A szoros anya-gyermek kapcsolat

hiányosságai miatt a gyermek fejlődése mind fizikai, mind intellektuális, és emocionális vonatkozásban is elmaradt kortársaéhoz képest.

A nagylány hozzánk már utógondozottként került, mert a nevelőszülő egyszerűen leadta a TEGYESZ-ben. Indoka annyi volt, hogy hároméves unokáját magánélete bensőséges információival traktálta. Azóta a lánnyal a kapcsolatot nem kereste, a neki küldött üdvözlőlapokra nem válaszolt. Telefonon megkerestem, szerettem volna megtudni, hogy mi ez a végérvényes és gyors leválás, de ő csak annyit mondott, hogy a lánnyal már leszámolt, iratanyagát az utógondozónak átadta.

Véleményem szerint ez minősíti a nevelőszülőt, hozzáállása nem sok empátiáról tett tanúbizonyságot. Azonban bizonyos vonatkozásban ez az eset tipikusnak is mondható. Túl sokat lehet hallani arról, hogy a nevelőszülő veszélyes gyorsasággal igyekszik megválni a 18. életévét éppen csak betöltött neveltjétől. Sok esetben nincsenek a nevelőszülők kellőképpen felkészítve a kamaszkor által előtérbe kerülő problémákra. Nem kapnak megfelelő szakmai segítséget a TEGYESZ munkatársaitól, eszközök hiányában egyedül maradnak egy sokszorosán problémás esettel, és igyekeznek leválni róla. Emberileg viselkedésük némiképp érthető, és mindezt még realisabbá teszi alulfizetett, alulkvalifikált helyzetük.

Mára, a gyermekvédelem egyik sarkalatos feladata, a nevelőszülők szakszerű felkészítése, gondos kiválasztása lenne. (Herczog, 305. o.)

Az úgynevezett FIKSZ-képzés, amely tulajdonképpen egy kötelező tanfolyam a leendő nevelőszülőknek, véleményem szerint még mindig nem ad elegendő szakmai tapasztalatot a képzésben résztvevők számára.

Nem tudok olyan, egységesen elfogadott, a személyiséget vizsgáló teszt alkalmazásáról sem, ami talán támpontokat nyújthatna az alkalmasság vonatkozásában. Még mindig sokat lehet hallani a nevelőszülő súlyos visszaéléséről a rábízott gyermekkel szemben, és ez megnyilvánul a szakma és a laikus közvélemény negatív attitűdjében is.

Nekünk gyermekvédelmi szakembereknek azonban, azzal kell foglalkoznunk, hogy minél inkább megvalósuljanak a gyermeki, szülői jogok. Szociális munkás attitűddel kell a kliensek problémái felé fordulnunk, az Etikai kódex irányelveit mindig szem előtt tartva. Ez azonban elég nehezen kivitelezhető addig, amíg ezek az elméleti alapok nem jelennek meg legalább a szakmai vezetés szintjén, az adott intézetben.

Józóné Juhász Orsolya

FELHASZNÁLT IRODALOM:

A gyermekvédelem nemzetközi gyakorlata, Gyermekvédelmi kiskönyvtár sorozat, sorozatszerkesztő: Herczog Mária, Pont kiadó, 1994.

Herczog Mária: Gyermekvédelmi kézikönyv, KJK KERSZÖV Jogi és Üzleti Kiadó Kft, Budapest, 2001.

Apáczai Csere János Tanítóképző Főiskola, Differenciáló Pszichológia Szöveggyűjtemény szerkesztette: Muhovitsné Ujvári Klára, Orossné Török Sarolta, Győr, 1998.

Patricia Minuchin, Jorge Colapinto, Salvador Minuchin: Krízisről krízisre. A szegény családok segítése, The Guilford Press, New York, 1998. Fordította: Bányai Emöke.

Tűzből pattant történetek

Sajnos rohanó világunkban eltűnt életünkben a „lassan járj” öröme, s ezzel együtt eltűntek a mesék világából is azok, akik sehová sem sietnek, s akiknek van idejük a „Jóisten ablakait nézegetni”.

A rohanás ikertestvére a figyelmetlenség és az óvatlanság, s mindez számos veszélyt rejt magában. Így van ez a tűzzel is, ezzel a kétarcú jószággal. A tűz ugyanis nemcsak barátunk, hanem nagyon sokszor ellenségünk is. Rajtunk múlik, hogy melyik oldalát mutatja nekünk. A napi hírek bejelentéseiből gyakran értesülünk emberéleteket is követelő tüzesetekről. S ezek háttérében a legtöbbször az emberi gondatlanság áll.

A múlttól és a jövőtől elszakadt ember a rohanás jelenében csak a pillanat hatása alatt létezik, és kiszakad az idő folytonosságából; nem gondol tettei következményeire, mert nincs is ideje gondolkodni, csak rohan tovább, élvezve a száguldás extázisát.

Miért van ez így? Talán a válasz valóban a száguldás élvezetében kereshető. A múlttól és a jövőtől elszakadt ember a rohanás jelenében csak a pillanat hatása alatt létezik, és kiszakad az idő folytonosságából; nem gondol tettei következményeire, mert nincs ideje gondolkodni, csak rohan tovább, élvezve a száguldás extázisát.

Persze azért mindig akadnak kivételek. Ilyen például az a Monoron élő többgyermekes apuka, akit azért is nagyon szeretnek a gyermekei, mert minden este mesét mond nekik. Csak úgy, magától, könyv nélkül, belülről fakadó forrásanyagból, mintegy mítoszt teremtve egy monori kismanónak. Esténként, vacsora után köré sereglenek az apróságok, és várják a csodát. 'Mondd el, Papa, ma mi történt az árokparti kismanóval?' Jezsó Ákos pedig belefog a történetbe, és azt mondja:

„Ezen a ... reggelen már hajnalban felébredt a monori árokparti kismanó. Nem tudott aludni, mert olyan hangosan sóhajtozott a szomszédos konyhakertnek otthont adó földanyó, hogy az összes álomport kiverte a szeméből. Végére aztán a kismanó úgy döntött, hogy utána jár a dolognak.”

Vajon mi baja lehetett földanyónak? Természetesen, hogy mindezt megtudjuk, nem kell elindulnunk „a hosszú ároknak a legmélyén kitaposott ösvényen”, hanem csak el kell olvasnunk a laposhegy alján élő árokparti kismanó meséit.

Az összegyűjtött meséket tartalmazó könyv azért kapta a **Tűzből pattant történetek** címet, mert hőse, az árokparti kismanó kaporszakállú Bakaraszt és Hohó törpe kalandjain keresztül a tűzről mesél kicsiknek és nagyobbacska gyermekeknek egyaránt.

Jezsó Ákos könyve szórakoztat és tanít egyszerre. Na nem úgy, hogy mindez papolásnak tűnjön, hanem szelíden, amolyan kismanósan. Éppen ezért olyan hiánypótló mesekönyvről van itt szó, amely mind az óvodások, mind a kisiskolások érdeklődésére számíthat.

Az én kedvenc történetem az álarcosbájlról szóló, talán azért, mert megjelenik benne a barátság és a szerelem, valamint még más is, de ezt most nem árulom el.

Mindenkinek jó olvasását kívánok, és remélem, hogy lesz a könyvnek folytatása. Bízom abban, hogy a mesemondó Jezsó Ákos a monori manóvilág teremtése közben nem fog úgy járni, mint O. Wilde mesemondója, aki mindennap a faluban faunokról és apró szilfidekről mesélt, és egy nap, amikor kiment a faluból és a tengerpartra ért, „íme három szirént látott, látott egy faunt, aki apró szilfidek csoportjának táncot fújt furulyáján. És mikor este hazatért falujába és az emberek, mint rendesen, így szóltak hozzá: 'Mondd el hát, mit láttál?'- ezt felelte nekik: 'Nem láttam semmit'.”

Kiss Anna

*Jezsó Ákos: Tűzből pattant történetek
(Az árokparti kismanó meséi)
Coldvell, 2005.*

Megerősítés, közösségépítés, konfliktuskezelés

2003-ban gyermekfelügyelők, nevelők vettek részt AVP (Alternatívák az Erőszakkal Szemben-projekt) tréningen 15 fővel, majd egy nagyszabású, többszereplős bűnmegelőzési pályázat elnyerésével 17 felnőtt (nevelő, gyermekfelügyelő) és 15 gyermek lehetett részese a tanulási folyamatnak. A nagyszakácsi gyermekotthon vezetőjének reflexióját olvashatják.¹

■ „DZSUDI”

„Dzsudi” 6 éves korában került az egykori nevelőotthonba, hospitalizált, bűnöző, csavargó életmódot folytató családból. 10 évesen ismertem meg, jó magatartású, szorgalmas gyermekként. Szülei hazavitték karácsonyra. Felkészítettük a gyermeket a várható szülői hatásokra. Szünidőről visszaérkezve boldogan mesélte el, hogy tyúkot lopott az édesapjával. A gyermekvédelmi munkámat akkor kezdtem, tanulmányaim hiányosak voltak, kriminológiai elméleteket nem ismertem, átlag emberként ítélem meg cselekedetét, de azt láttam, hogy végtelenül fontos a gyermekek és családjuk széles körű ismerete, és felelősségünk a gyermekek iránt.

Mire gondoltam akkor kezdőként? Szegénység, rossz neveltetés, nevelési helyzet, rossz társaság, szülői minta, utánzás, tanult bűnözői magatartás? Ma is úgy gondolom, hogy mindegyik tényező jelen volt.

Hogy dolgoztuk fel? Közösen – hogyan is lehetett volna másként? – a következmények átbeszélésével, kijátszással.

Hittem és ma is hiszek abban, hogy a gyermeki tudat változtatható, formálható, alakítható.

■ Hogyan érkeznek a gyermekek?

A gyermekek bűnözői magatartásának okait, kialakulásának szempontjait, és a bűnmegelőzési feladatok szempontjait számtalan tanulmány vizsgálja.

A gyermekvédelmi szakellátás rendszerében lévő, így a gyermekotthonunkba került gyermekek nagy része értékvesztett, szükségleteik általában kielégítetlenek. Legtöbbjükre igaz, hogy a családjuk életvezetése miatt gondozásuk-nevelésük akadályozott, célnélküliek, értékítéletük hiányos. A veszteség, a hiány, melyet elszenvedtek életükben a gondozottak, meghatározó személyiségfejlődésükben. Nem tanulták meg konfliktusfeloldó, frusztrációcsökkentő eszközök, módszerek elsajátítását, nevelési zavarokat, tanulási nehézségeket mutatnak.

A hiányosság a gyermekek feszültségében, agresszióban, a felnőtték és sorstársakkal való együttműködési, kötelességteljesítési, majd a szabályok követésének zavarában jelenik meg.

Társadalmi helyzetük (család, anyagi helyzete) rontotta esé-

lyeiket: iskolai, tanulási kudarcok, stigmatizáció, izoláció, súlyos magatartási zavarok, közönyösség, csavargás, tanulmányok abahagyása, társadalomellenes, erőszakos cselekedetek.

Kedvezőtlen szociális helyzetük, konkrét szociokulturális hatások, a személyt érő nevelési hatások, a család norma közvetítő, az értékeket alakító adottságai meghatározzák a gyermek tanuláshoz való viszonyát, kulturális helyzetét.

A rendszerváltás óta az értékrangsor megváltozása (az anyagi javak előtérbe kerülése) a családi ház legfontosabb szocializációs funkcióját zavarta meg: a meleg, gyermeket motiváló, belső pozitív erőt kialakító légkör hiányzott. A gyermekek gyakran elkallódtak, felerősödött a kortárs csoport szerepe, negatív hatásai, a deviancia fele sodródtak.

A serdülőkorú fiataloknál ismert a szubkultúrák (saját normákkal, szerepekkel rendelkeznek) meghatározó szerepe.

A bűnöző gyermekek többnyire pártfogói felügyelettel érkeznek, vagy bekerülésük után történik a pártfogói felügyelet elrendelése.

A gyermekek előéletét tanulmányozva – a családi helyzet generációs átadása reprodukálhatja a bűnözést. A családi miliőn keresztül kerültek a társadalmi értékek, normák, szabályok, a cselekvési és magatartási affinitás a gyerekekhez, mely zavarokat okozott.

Családon belüli erőszak, fizikai és szexuális bántalmazás gyermekáldozatai érkeznek.

A nevelés hiányos vagy nem megfelelő volta tovább növeli, továbbörökíti hatását a felnövekvő nemzedékben.

A gyermekvédelmi rendszer diszfunkcionális működése, az alapellátás szakmaiságának, hiánya (késői védelembé vétel, családgondozás hiánya), szakellátási problémák (szakmaiság, anyagi lehetőségek korlátossága).

■ BŰNMEGELŐZÉS

A gyermekek személyiségállapotát, előéletét megismerve a legfontosabb feladatokat a bűnmegelőzés szempontjából az alábbiak szerint határozzuk meg.

A gyermekek öröklött adottságait figyelembe véve, a konkrét szociokulturális hatások, a személyt érő nevelési hatások korrekciójával, későbbi integrációjától függően új attitűdök, normák kialakítása, régi és új tartalmak feldolgozása a feladat – az önnevelő aktivitás figyelembe vételével mindez az egyéni nevelési-

¹ A projekt többi résztvevőjének beszámolóját lapunk 2005/5. számában publikáltuk Cél: a bűnmegelőzés, eszköz: a konfliktuskezelés címmel.

gondozási terv elkészítésének az alapja. A tudatosság, szerveztség nagyon fontos a nevelés kereteinek megteremtésénél:

– Biztonság: érzelmi, anyagi, bizalom visszaállítása, kölcsönös bizalomra épülő kapcsolat. Belsőleges interakciók, interperszonális viszonyok kialakítása védettség érzésük kialakítását szolgálja.

– Mintaközvetítés (respektábilis személyek biztosítása – szakmaiság növelésével, nevelői támogatás szerepének hangsúlyozása), kortárs csoportok pozitív szerepének erősítése.

– Nyitottság-zártság, az önmaguk feletti rendelkezés megvonását nem szabad alkalmazni – a döntési felelősségről lemondás, pszeudo-alkalmazkodás megakadályozása külső szolgáltatások igénybevételével.

– Normális kommunikációra való képességre nevelés – sokoldalú, aktivitásra serkentő tevékenységek biztosítása, életkor-nak, személyes szükségleteknek megfelelően – áttanszformálási lehetőség, tehetséggondozás.

– Tanulás segítése – módszerek megtanítása, együttműködés iskolákkal, tanulási környezetük személyre szóló legyen.

– Társadalmi értékek, normák, szabályok, az egészséges társadalmi szemléletmód, cselekvési és magatartási aktivitás átadása – megfelelő életrend, napirend biztosításával, elfogadható értékrend elsajátításával.

– Családgondozás a helyi gyermekjóléti szolgálatokkal együttműködve. A gyermekek szülei iránti érzelmeinek rendezése, belső feldolgoztatása.

– Intenzív személyiségfejlesztés – önismeret, önkifejezés, önbecsülés – egyéni és csoportos terápia (pszichológus, mentálhigiénés programok) – terápiás légkör biztosítása.

■ „MIT JELENTETT MUNKATÁRSAIMNAK ÉS A GYERMEKNEK A TRÉNING?”

Megerősítés a tréning személyiségfejlesztő, de nem személyiség változtató, azon belül önismeretük – önbizalom fejlődött – pozitívumok feltárása, megerősítése, én erősítő hatása, mely kedvező alapot ad a konfliktusmegoldásra.

Közösség építés – együttműködés – csoport kohézió, a csoport intimitása a saját pozitív értékek feltárása – az egymás értékeinek felfedezése, visszajelzés – együttműködés, tolerancia-növelés.

Konfliktuskezelés – fő ösztönző a kreativitás, amely az eredetiséget, a rugalmasságot és az ötletgazdagságot jelenti. A kreativitás lehetőséget ad a megváltoztatásra – humor, váratlanság, szokatlanság meghatározó összetevő lehet.

A konfliktus-megoldási technikák hatékonyságát jelzi, hogy a gyermekek, a résztvevő személyek által megtalált megoldásoktól sikeresnek érzik magukat.

Hasonló sorsok („közös sors érzete”), konfliktusok hasonlósága, s az ezekre keresett megoldások gazdagsága volt kedvező tényező.

A vezető tréner és a facilitátor személyisége, szakmai tudá-

sa, vezetéstechnikájuk sokszínűsége, céltudatosságuk kiváló hatású volt a felnőtt dolgozókra és a gyermekekre egyaránt.

Munkatársaim a tréning során, az agresszió és konfliktus kezelés technikáját tanulták. Önismeretük elmélyült, megerősödött. Munkájuk során felgyült érzelmi terheik feldolgozását, ki-mondását is szolgálta a hatékony kommunikációs készségek ta-nítása és gyakoroltatása.

Mindennapi munkában kipróbálták a gyermekek körében elsajátított technikákat, így tudatosan konfliktuskezelést gyakoroltak. A lakóegységekben és a lakáson kívül dolgozó munkatársak együttműködése pozitív irányban fejlődött. A nevelő munka hatékonyságát növeli, a felnőtt mindennapi munkáját megkönnyíti és sikeresebbé teszi, mivel a tréning során az ő képességeik is fejlődtek, amelyek segítségével a destruktív helyzeteket kezelni tudják.

A segítő módszer a gyermekek körében csökkentette a feszültséget, ezzel együtt az erőszakos cselekedetek száma csoporton belül változott. Megváltozott érzelmi instabilitásuk, nyitottabbá, barátságosabbá váltak. Társas viszonyaik kedvezően változtak. A gyermekek a pozitív tulajdonságaik feltárásával megerősödtek. Új konfliktuskezelési technikákat tanultak meg.

Munkatársam véleménye: *„Az első pillanatokban megkaptuk a választ a tréning eredetéről, alkalmazási területeiről, segítő alapelveiről. A kezdetektől a befejezésig világosan egymásra épülő feladatok és témák tették próbára alkalmazkodási készségünket, figyelmünket és önfegyelmünket, ügyességünket, képzelőerőnket, emberi karakterünket. Alkothattunk! Megmozdult az emlékezet reprodukáló ereje, átléphetünk pár órán belül több idősíkot, szerepet, látászöveget. Megerősödhetünk gyülekezőkor és távozáskor, mert elengedhetetlenül értékelni kellett önmagunk és társaink teljesítményét, ezeket szakaszonként átnézhetjük – szünetekben, vagy a nap bármely pontján.*

...Azóta többször is eszembe jutottak a sorok: „Jót, s jól, ebben áll a nagy titok ...” vagy a szólás: „...„A szép szó a vasajtót is benyitja ...”, „Ha megdobnak kövel ...” Elhatároztam, hogy a játékok közül lesz olyan, amit a csoportomban lévő gyerekekkel is megpróbálok, s még türelmesebb, alaposabb leszek, ha érzem, hogy megtenni szükséges.”

Egy gyermek véleménye: *„Nekem nagyon tetszettek a programok és játékok. Az a játék tetszett a legjobban, mikor az erőszakról és az erőszakmentességről beszélgettünk, és még az mikor csoportokban voltunk, és különböző feladatokat kellett csinálni. És ami kevésbé az az volt, hogy egypár gyerek nem tudta betartani az alapelveket, mint pl.: nem vágok bele a másik szavába, és mikor egypár fiú kinevette a másikat. A három felnőtt is nagyon szimpatikus volt. Nagyon jó volt nézni, ahogy a többi gyerek nevet, és jól érzi magát. Jó volt a játékok közt a szünet. Én szerintem túl sokan voltunk. Nagyon tetszett a csúzi duó. Én ebben a három napban nagyon jól éreztem magam.”*

Hiszek abban, hogy a fenti eredmények a bűnmegelőzésben, életesélyeik növelésében is komoly szerepet játszhatnak.

Endrődi Jánosné

Biztos Kezdet

A Sure Start – Biztos Kezdet – programot a brit kormány indította 1998-ban annak a törekvésnek a jegyében, hogy 2010-re a gyermekszegénységet felszámolják. E program keretében az akkori elképzelések és elemzések alapján meghatározták azokat a főbb pontokat, amelyek a szakemberek, döntéshozók szerint jelentősen hozzájárulhatnak e prioritás megvalósításához. A közeljövőben részletesen beszámolunk az angliai tapasztalatokról, mert érdemes ezeket összevetni a magyarországi próbálkozással, és tanulságosak lehetnek az ott elért eredmények, inspirálhatják a hazai szakmai közösséget is.

A program magyarországi történetéről tudni érdemes, hogy a 2002-es választásokat követően az új miniszterelnök, Medgyessy Péter első hivatalos látogatása Londonba, a brit miniszterelnökhöz, Tony Blair-hez vezetett. Miután a sokéves korábbi angol együttműködés okán jól ismertem a helyi viszonyokat – többek között a „Gyermekeink védelmében” (macis lapok) adaptálása és az ehhez szükséges szakmai együttműködés miatt-, megkerestem az új miniszterelnök munkatársait. Felhívtam a figyelmüket egy rövid ismertetés keretében arra, hogy milyen haszonnal járna az angol tapasztalatok átvétele a magyarországi gyermekszegénység, gyermekvédelem szempontjából, és biztosítottam őket arról, hogy a brit kormány, valamint az EU számtalan módon támogatná a magyar törekvéseket, hiszen számukra is fontos lehetőség a jó program „exportálása”, a siker belpolitikai, szakmapolitikai jelentősége is. A látogatás ilyen irányú sikeréről egy napilap beszámolójából értesültem. Azóta csak újságban, vagy honlapokon, esetleg konferenciákon hallottam a programról. Amit látok, az jóval szerényebb és indokolatlanul szűkebb körű és megközelítésű, mint amilyen lehetne. Ezúttal nehezen állnám meg, hogy ne jelezzem: nem vagyok egyedül azzal az érzéssel, hogy nem az számít ki mit tud, mit tesz, mennyire segítőkész, hanem hogy szeretik-e, vagy sem, kényelmetlen-e, vagy sem, beleillik-e a látni, láttatni vágyott képbe. Kívánok a magyarországi Biztos Kezdetnek sikeres folytatást, az alábbiakban olvashatják, hogy hol tart ma a program.

H. M.

■ RÖVIDEN ÖSSZEFOGLALVA

A „Biztos Kezdet” – ágazatközi együttműködésen alapuló és civil szerveződésekkel együttesen működtetett –, 0-6 éves korú gyermekek esélyegyenlőségének megteremtésére irányuló program. Célja, hogy helyi kezdeményezésként valósuljon meg a hátrányos helyzetű térségekben, falvakban, városi lakónegyedekben, lakótelepeken élő, kisgyermeket nevelő családok komplex támogatása, a gyermekszegénység egészségügyi, szociális, mentális káros következményeinek megelőzése és a kisgyermek életkori szükségleteinek megfelelő egyenlő ellátása, gondozása.

A „Biztos Kezdet” program célja a gyermekszegénység következményeinek megelőzése céljából a „deprivációs-ciklus” megtörése. Ennek érdekében a hátrányos helyzetű térségekben, lakóköznyezetben élő kisgyermek olyan közösségi támogatása alakul ki, melyben a fenti cél elérése érdekében a helyi szükségletekre épülő ágazatközi és civil együttműködések alakulnak ki és működnek a gyermekek egészségügyi és szociális gondozásában, napközbeni ellátásában és a családok gondozásában.

■ A PROGRAM INDOKOLTSÁGA

A gyermekek alapvető joga, hogy egyenlő, elérhető segítséget kapjanak képességeik, készségeik kibontakoztatásához, családban történő nevelkedésükhöz, függetlenül attól, hogy az ország mely részén, milyen méretű településen születtek.

A gyermekellátásoknak feladata, hogy szolgáltatásaikat úgy szervezzék, hogy a gyermek életkorának és szükségleteinek leginkább megfelelő minőségi ellátáshoz egyenlő eséllyel férjen hozzá minden gyermek.

A jelenleg működő ellátórendszer sajnálatos módon nem képes a fenti elv maradéktalan megvalósítására. A hátrányos helyzetű térségek kistélepüléseinek fenntartási problémák, szakemberhiány miatt nem épült ki, így nem elérhető nagyon sok ellátás. Azokon a településeken, ahol viszont rendelkezésre állnak a szolgáltatások, kapacitás és együttműködési problémák miatt szintén gondot okoz azok hozzáférhetősége.

Azok a gyermekek, akik nem részesülnek napközbeni ellátásban, nem járnak bölcsődebe, óvodába, kizárólag a védőnői és gyermekorvosi, azaz gyermek-egészségügyi ellátással kerülnek kapcsolatba. A szülők ezeken a településeken nem kapnak megfelelő segítséget gondozási, nevelési, életviteli prob-

lémáik megoldásában, rosszabb eséllyel válnak a munkaerőpiac részévé, hiszen hiányoznak a napközbeni ellátások. Gyermkeik fejlődési elmaradásai sok esetben nem derülnek ki az iskola kapujáig, de ellenkező esetben sem hozzáférhető számukra gyermekeik korai fejlesztése, fejlesztőpedagógiai ellátása. Különösen nagy hátrányt jelent ez a sajátos nevelési igényű gyermekek, illetve családjaik számára.

A Biztos Kezdet program szolgáltatásai a gyermek-egészségügyi szervezetek, kisgyermek napközbeni ellátását biztosító bölcsődék, óvodák, családsegítő és gyermekjóléti szolgálatok együttműködésében, újonnan létrejövő integrációk keretében, helyi szükségleteken alapuló közösségi programok útján valósíthatók meg.

A program megvalósításába minden meglévő helyi szociális, egészségügyi, oktatási és gyermekjóléti intézményt és szolgáltatást be kell vonni. A hiányzó szolgáltatásokat a helyi igények szerint lehet kialakítani, a program céljaihoz kötődően, a program keretén belül, ilyenek különösen a kisgyermek rugalmas napközbeni ellátását biztosító integrált bölcsőde, óvoda, játszóház és segítő szolgáltatások együttes működtetése.

A Biztos Kezdet program esélyteremtő hatása abban rejlik, hogy egyrészt biztosítja, összehangolja a 0-6 éves korosztály optimális ellátásához szükséges szolgáltatásokat, beilleszti azokat a helyben elérhető ellátások rendszerébe, másrészt olyan helyi közösségeket épít, amelyek támogató környezetet nyújtanak a szülők gyermeknevelési kompetenciáinak erősítéséhez. Ezekre a helyi közösségekre számos új szolgáltatás képes ráépülni, ami fejlesztően hat a meglévő ellátások kihasználtságára, megismerésére.

A Kormány 1036/2005. (IV.21.) számú határozata a társadalmi bűnmegelőzés nemzeti stratégiája céljainak végrehajtásából származó 2005-ben és 2006-ban megvalósítandó feladatok között a II/A.1. pontban, a gyermek- és fiatalkori bűnözés megelőzésére, csökkentésére célzott intézkedések között is szerepelteti a programot. A program célkitűzéseinek megvalósulása esetén erősíti a család szocializáló funkcióját, csökkenti az iskolai lemorzsolódás kockázatát. Támaszt és segítséget nyújt a várandós anyáknak szülői szerepükre való felkészülésében, azoknak a gyermek megszületése utáni gyakorlásában.

■ A MODELLKÍSÉRLET

Magyarországon 2003-ban, a Brit Nagykövetség és az Egészségügyi, Szociális-, és Családügyi Minisztérium közös szervezésében került sor az Egyesült Királyságban működő Sure Start program bemutatására. Az angol program eredményeit, hatásait Naomi Eisenstadt igazgató asszony ismertette, amit követően az Egészségügyi, Szociális-, és Családügyi Minisztériumban munkacsoport alakult, melynek feladata a magyarországi program kidolgozása, bevezetésének előkészítése volt.

A munkacsoport javaslatot tett modellprogramok indítására hátrányos helyzetű térségekben, melyek 2004-ben el is indultak. A Brit Nagykövetség támogatásával a modellprogramok

koordinátorai és szakértői tanulmányúton vettek részt az angliai tapasztalatok megismerése érdekében.

A Magyarországon induló modellkísérleti programok különböző típusú településeken és kistérségben (Ózd, Vásárosnamény és hat társult település, Budapest Józsefváros, Csurgó és Órtilos, Mórahalom) valósulnak meg, 2005-től Katymár és Győr is elindította a helyi Biztos Kezdet programját.

A modellkísérleti programokat az Ifjúsági, Családügyi, Szociális és Esélyegyenlőségi Minisztérium Gyermek-és Ifjúságvédelmi Főosztálya koordinálja, finanszírozását meghívásos pályázat keretében biztosítja.

Valamennyi helyi program helyi szükségleteken alapul, szakemberek és a sokszereplős intézményhálózat együttműködésével: az első szakaszban 400 család és 700 hat éven aluli gyermek kapott támogatást.

■ A BIZTOS KEZDET PROGRAM CÉLJAI

A szociális és érzelmi fejlődés támogatását, a gyermekek és a szülők között kialakuló korai kapcsolat, valamint a családok működésének segítségével, az érzelmi és magatartási nehézségek jeleit mutató gyermekek korai felismerésével és támogatásával teszi lehetővé. Ennek kiemelt célja, hogy csökkenjen azon 0-3 éves gyermekek számaránya, akiket gyermekvédelmi nyilvántartásba kell venni; legyen elérhető és támogassa a szülés utáni depresszióval küzdő anyákat; illetve, hogy a helyi programok szakemberei vegyék fel a kapcsolatot a kisgyermekes családokkal, a szüleéstől számított első két hónapon belül a szülői kompetenciák és szerepek segítése, szükség esetén megerősítése érdekében.

Az egészségkultúra fejlesztésével célja, hogy támogassa a szülőket gyermekgondozási tevékenységükben, illetve, hogy előmozdítsa a gyermekek egészséges fejlődését a szülés előtt és után. A védőnők, a családsegítő és gyermekjóléti szolgálatok, a szülészeti osztályok kórházi szociális munkásait érintő, valamint a szülésre, csecsemőgondozásra felkészítő szolgáltatásainak célja, hogy biztosítsa a zavartalan magzati fejlődés körülményeit, illetve, hogy támogatást nyújtsanak minden olyan körülmény elhárításához, ami veszélyezteti a családban élő és a születendő gyermekek egészségét.

A gyermekek fejlődésének elősegítése érdekében hozzájárul optimális kognitív fejlődésükhöz azáltal, hogy törekszik a megfelelő minőségű környezet kialakítására, a korai, gazdag tapasztalatszerzésre stimuláló és örömteli játékok biztosításával, fejlesztve ezáltal a nyelvi készségeket és jártasságokat is. Tevékenysége során különös figyelmet szentel a speciális szükségleteket mutató gyermekek korai felismerésére és támogatására. A program célja, hogy a területén élő valamennyi gyermek jusson hozzá jó minőségű játékokhoz és egyéb fejlesztési lehetőségekhez, amelyek segítik a korai szocializációs és personalizációs célok, hosszabb távon pedig az iskolaérettség elérését. Szintén ennek a célnak a megvalósulása érdekében ösztönzi a könyvtárak igénybevételét a szülők önművelése, tan-

ulása, illetve a támogatott családok hasznos, fejlesztő szabadidő eltöltése érdekében.

A családok erősítését, támogatását szolgálja azáltal, hogy a program és a hozzá kapcsolódó szolgáltatások a településen élő kisgyermekes és szülei valódi és aktuális szükségleteire irányul, ezáltal segíti a szegénységből kivezető út lehetőségeinek hatékony keresését. A családok támogatása révén a Biztos Kezdet program megcélozza a különböző társadalmi és egyéni okok miatt kialakult méltánytalanságok és akadályok megszüntetését, kezeli a család életében jelenlévő problémákat, konfliktusokat és válsághelyzeteket. A program társadalmilag releváns ismeretek átadásával járul hozzá a családok mindennapi problémáinak megoldásához. A családok erősítésének célja társadalmi hátrányaik csökkentése, hosszú távon pedig, mint ahogyan azt már fentebb is bemutatottuk, a deprivációs ciklus megtörése. A program további célja hogy megvalósítása során együttműködést dolgozzon ki a munkaügyi központokkal, annak érdekében, hogy csökkenjen azoknak a 0-3 éves gyermekeknek a száma, akik olyan háztartásban élnek, ahol senkinek sincs munkája.

A közösségi részvétel és a helyi közösség erősítése hozzájárul ahhoz, hogy a családok felnőtt tagjai állampolgárként részt vegyenek saját környezetük alakításában, változtatásában és az őket érintő döntések előkészítésében.

A családok és a helyi közösség megerősítése többek között azt a célt szolgálja, hogy a településen kapcsolatok alakuljanak és a családok közötti együttműködés tartóssá váljon. A közösségi szociális munka módszereivel, támogatásával elindulhatnak helyi önszerveződési folyamatok, melyek eredménye lehet önszervező csoportok, civil kezdeményezések megvalósítása. A Biztos Kezdet klubban a családok tapasztalatainak közös megbeszélése és rendszeres együttműködésük lehetővé teszi, hogy erőforrásaikat mozgósítva, egymást erősítve közösen gondolkodjanak saját és a helyi közösség problémáinak megoldásán.

■ A PROGRAM TARTALMA

A Biztos Kezdet települések, településrészek programja, amely a helyi sajátosságokat figyelembe véve, helyi igényeken, problémákon, szükségleteken alapszik. Mindehhez a településen elérhető gyermekellátások és családtámogató szolgáltatások erőforrásait formálja új rendszerbe.

Lényege az együttműködés a szülővel, a leendő szülővel, és gyermekkel, a csecsemők és a kisgyermekes testi, szellemi és szociális fejlődésének előmozdításáért – megkülönböztetett figyelemmel a hátrányos helyzetű gyermekekre –, oly módon, hogy harmonikusan fejlődhessenek otthonukban, a gyermekek és családjaik számára elérhetővé váljanak a szolgáltatások és támogató közösségben fejlődésüket figyelemmel kísérve közel egyenlő eséllyel kezdhesék el iskolai tanulmányaikat.

A Biztos Kezdet program szolgáltatásai:

- Biztos kezdet klub (indirekt értékközvetítés, spontán játékos tapasztalatszerzés, együttjátás)
- családok és szülők támogatása
- egészségkultúra fejlesztése
- a speciális nevelést igénylő gyermekek és családjuk támogatása, beleértve a szakosított szolgáltatásokhoz való hozzáférést.

A program működésének keretei, helyszínei a Biztos Kezdet Klubok. Ezek mint a gyermekellátásokat önmagába integráló létesítmények, a közösségben hasznos bázist adhatnak a támogató szolgáltatások egész sorához, a gyermekek napközbeni ellátásához és gyermekgondozási tevékenységekhez.

Kiegészíti ezek szakmai tartalmát – bárki számára önkéntesen igénybe vehető általános szociális és gyermekjóléti szolgáltatások köre, mint például a játszócsoportok, játéktárak, bölcsődék, pénzügyi tanácsadás, adósságkezelő szolgáltatás.

Ezeknek a köre a specializáltabb ellátásokig terjedhet, mint amilyenek a szülés-előkészítő csoportok, a szülői szerepre felkészítő programok, a gyermekjóléti és családsegítő szolgáltatás – a családok otthonában végzett – szakmai segítő tevékenységei.

2005-ben az Ifjúsági, Családügyi, Szociális és Esélyegyenlőségi Minisztérium koordinálásával szakértői műhely alakult – a programhoz szorosan kapcsolódó szakmai és szolgáltatási területek szakembereinek részvételével (fejlesztő pedagógia, pszichológia, gyermekjóléti ellátások, gyógypedagógia, egészségügy, szociálpolitika, közösségfejlesztés, program menedzsment), és elkezdődött a Biztos Kezdet programok országos bevezetésének előkészítése. A szakértői műhelymunka célkitűzése, hogy feldolgozza a modellkísérlet módszertani sajátosságait, szakmai eredményeit. Kidolgozza a program országos kiterjesztéséhez szükséges módszertani segédanyagokat, képzési és a szakmai támogató rendszert.

Sidlovics Ferenc

Köszönjük, hogy segített a gyermekvédelem megerősítésében az elmúlt években!

Ha megteheti, döntsön most is így: ajánlja fel a Család, Gyermekek, Ifjúság Kiemelten Közhasznú Egyesületnek idén is személyi jövedelemadójának 1%-át!

ADÓSZÁMUNK: 18067752-2-41

A CSALÁD, GYERMEK, IFJÚSÁG EGYESÜLET A KÖVETKEZŐ TANFOLYAMOKAT, KÉPZÉSEKET INDÍTJA:

MEDIÁCIÓ

A mediáció olyan konfliktuskezelési módszer, ahol a konfliktusban álló felek egy pártatlan szakember, a mediátor segítségével jutnak el az egyéni és kölcsönös érdekek figyelembevételével létrejött megegyezésig. A szakmai program azt szolgálja, hogy a résztvevőket megismertesse a mediáció folyamatával, így a különböző szakmákban dolgozók, e technika segítségével a családok konfliktusainak kezelésében hatékony segítséget nyújthatnak.

A szakmai személyiségfejlesztő tréning akkreditált a személyes gondoskodásban dolgozók továbbképzési pontrendszerében, ahol 35 pontot (akkreditációs szám: S-05-044/2003/1) jelent. Részvételi díja: 40 000 Ft.

GYERMEKBÁNTALMAZÁS FELISMERÉSE, KEZELÉSE ÉS MEGELŐZÉSE

A továbbképzésben résztvevők megismerkedhetnek a gyermekbántalmazás megjelenési formáival, rizikófaktoraival, tüneteivel, következményeivel, a bántalmazott gyermekekkel kapcsolatos preventív lehetőségekkel, az elkövetők és az áldozatok jellemzőivel. Az elméleti előadások mellett lehetőség lesz csoportos beszélgetésre, esetmegbeszélésre, filmek megtekintésére.

A 4 napos akkreditált Tanfolyam rövid számonkéréssel zárul, melyet követően a résztvevők hivatalos igazolást kapnak a továbbképzés elvégzéséről és a megszerzett pontokról. Az összességében 30 órás tanulási folyamat végén a résztvevők tanúsítványt kapnak, valamint a szociális szakképzésben 40 pontot (akkreditációs szám: T-05-006/2003/2), a pedagógus továbbképzésben 30 pontot (akkreditációs szám: OM 1223/89/2001) igazolunk vissza. A tanfolyam ára 32 000 Ft.

CHICOCA FÁJA

program a gyermekeket érő szexuális visszaélések megelőzésére

A Chicoca fája című filmre épülő program fő célja hogy segítsen a gyermekekkel foglalkozó szakembereknek eligazodni a gyermekek elleni szexuális bántalmazás problematikájának kérdéskörében. A program működtetésének fő célja annak az úrnek a betöltése, amely a gyermek- és ifjúságvédelemben a gyermekabúzusok, így különösen a gyermekek elleni szexuális visszaélések vonatkozásában tapasztalható. A program prevenciós jellege mellett arra is felkészíti szakemberhálóját, hogy hogyan artikulálja és közvetítse a felmerült konkrét esetet az involválható szakember felé.

A képzés részvételi díja 25 000 Ft.

FACILITÁTORKÉPZÉS – SZEMTŐL SZEMBE PROGRAM

A „Szentől szembe konfliktuskezelő és megoldáskereső program” alternatív eljárás a bajban lévő gyermekek és fiatalok problémás eseteinek, vagy fiatalok bünelkövetők ügyeinek, szülei és érintett tágabb környezetük bevonásával történő megbeszélésére és a döntéshozásra, jóvátételre.

A program kulcsfogalma a *helyreállítás*. Nem terápiás módszer és nem elnéző a vétségekkel, kihágásokkal, bűncselekményekkel szemben: helyteleníti a nem megfelelő viselkedést és cselekedeteket, de támogatja és értékeli a tett elkövetőjének belső értékeit.

A *jóvátételi szemléletű* megbeszéléseken a *facilitátor* együtt dolgozik a vétkesekkel, elkövetőkkel, szabályszegőkkel, közvetlenül bevonva őket a megoldáskereső folyamatába, melyben szerepet kapnak az áldozatok, károsultak, család, barátok, a közösség is és mindenki, akire az elkövető viselkedése valahogyan hatással volt.

A képzés keretében a résztvevők elsajátítják az ehhez szükséges módszereket, technikákat és képzett facilitátorként alkalmazhatják tudásukat munkájuk során.

A 30 órás tréning - mely háromszor hat óra képzésből és kétszer hat óra szupervízióból áll – részvételi díja 35 000 Ft. A képzés végén a résztvevők tanúsítványt szereznek, valamint a személyes gondoskodásban dolgozók továbbképzési pontrendszerében 25 pontot igazolunk vissza. (akkreditációs szám: S-05-030/2004)

AKTUÁLISAN INDULÓ KÉPZÉSI IDŐPONTOKRÓL, HELYSZÍNEKRŐL WEBOLDALUNKON IS TÁJÉKOZHAT!

További információ és jelentkezés:

Perity Ilona

Tel.: 225-3525, Fax.: 225-3527

E-mail: csagy@mailto:csagy@mail.datanet.hu, Weboldal: www.csagy.hu